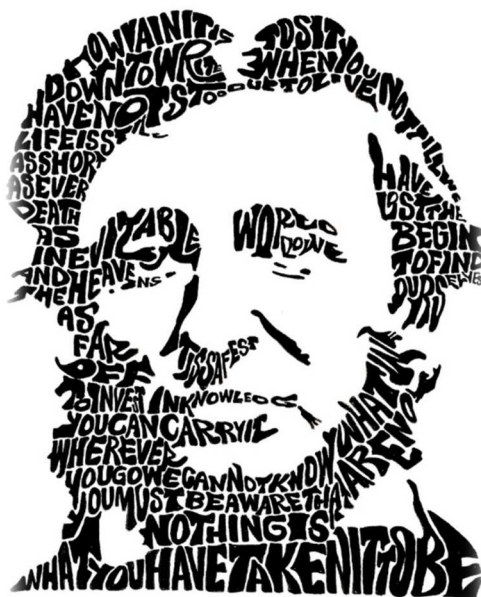

Humanitaire, blootvoeters, profeten, spinazievreters en wereldverbeteraars

Verkenningstochten en ontdekkingsreizen naar het beloofde land

G.W. Bovenberg

Studentnummer: 3538982

Adres: Hartingstraat 24 Bis

G.W.Bovenberg@students.uu.nl

Master: Politiek en maatschappij in
historisch perspectief

Tutorial 'Europese intellectuelen en
politieke instituties 1880-1940'

Docent: dr. A.P. van Veldhuizen

Inleverdatum: 20 juni 2016

Aantal woorden (exclusief voorwoord,
voetnoten, etc.) : 23.613

To live within limits, to want one thing, or a very few things, very much and love them dearly, cling to them, survey them from every angle, become one with them – that is what makes the poet, the artist, the human being – Goethe

Men claim for the ideal and actual existence also, but do not often expand the actual into the ideal – Thoreau

The purpose of the pilgrimage is to expose us not just to new scenic views but also to new ways of life, often ways directly opposed to the status quo – Richard J. Schneider.¹

Students learn what you teach them, not what you want to teach them – Skinner

Utopias may exist nowhere, (yet where) they may fail to convince us of the sufficiency or the finality of their sanguine solutions, they also fail to dissuade us from the need to search for social alternatives – Ruppert.²

Nothing says ‘I’m on top of the world’ like popping a bottle of cheap champagne off a 3rd floor balcony – Tweet van Hippest Hipster

Het staat er dus mee als met de vliegmachine. Die is theoretisch mogelijk. De praktische oplossing alleen ontbreekt. Nu besteedt men getroost jaarlijks honderdduizenden aan proeven, overtuigd te zullen slagen. Maar een beter maatschappelijke orde komt mij noodiger voor dan een vliegmachine. – Van Eeden

¹ R. J. Schneider, ‘Walden’, in: J. Myerson (red.), *The Cambridge companion to Thoreau* (Cambridge 1955) 92-106, aldaar 96.

² P. Ruppert, *Reader in a strange land: The activity of reading literary utopias* (Athene 1986) x.

Voorwoord

Voor u ligt de scriptie ‘Humanitairen, blootvoeters, profeten, spinazievreters en wereldverbeteraars. Verkenningstochten en ontdekkingsreizen naar het beloofde land’. Dit onderzoek richt zich op de Amerikaanse natuurliefhebber en intellectueel Thoreau, zijn magnum opus *Walden* en de volgelingen van zijn gedachtegoed. Deze thesis is geschreven in het kader van mijn afstuderen aan de Universiteit Utrecht.

De belangstelling voor Thoreau kent een lange geschiedenis en gaat jaren terug. Zowel zijn romantische, metaforische en kleurrijke manier van schrijven, als zijn bewondering voor de natuur, inspirerende filosofie en zijn quasi kluizenaarsleven spreken tot de verbeelding. Net zoals Thoreau heb ik mij soms als ‘kluizenaar’ teruggetrokken in de bossen van Huppel, in een prachtig afgelegen huis, om daar solitair onderzoek te verrichten en een historisch verhaal te schrijven. Mijn dank daarvoor. Ook wil ik graag mijn begeleider A. van Veldhuizen bedanken voor zijn enthousiaste begeleiding en inspirerende colleges tijdens het traject.

‘It's not what you look at that matters, it's what you see’, schreef Thoreau. Zo is het naar mijn mening ook (gedeeltelijk) bij geschiedenis. Uiteraard zijn de bronnen essentieel, maar het gaat uiteindelijk om de samenhang die de historicus ziet, de samenhang die de historicus geeft en verleent aan het verleden. Op basis van de beschikbare bronnen, de bouwstenen van het verhaal, wordt een nieuwerwets narratief geconstrueerd, een zienswijze die de lezer aan het denken zet, een verhaal dat tot de verbeelding spreekt en verwonderd.

Van brief voor de koning tot oorlog & vrede, mijn passie voor geschiedenis en verhalen is altijd groot geweest. Tijdens dit onderzoek kwam ik er bovendien achter dat deze passie zich uitbreidde tot het verrichten van onderzoek en het schrijven van verhalen. In navolging van Skinner; ‘We shouldn't teach great books; we should teach a love of reading’.

Ik wens u veel leesplezier toe.

Gerwin Bovenberg

Utrecht, 19 juni 2016

Inhoudsopgave

1.) Inleiding. De <i>dual revolution</i> , de <i>belle époque</i> en David Henry Thoreau.....	6
§ 1.1) Thoreau als geestelijk vader van de humanitair-ideologische beweging	14
§ 1.2) Het internationale verschijnsel van de kleine geloven	16
§ 1.3) De academische belangstelling voor de kleine geloven.....	19
§ 1.4) Relevantie	21
§ 1.5) Onderzoeksmethoden	24
2.) David Henry Thoreau en <i>Walden</i>	26
§ 2.1) Thoreau, een biografie. Van curieus kind tot de kluizenaar van Concord	27
§ 2.2) De eeuw van ideologische idealen en technologische ontwikkelingen.....	30
§ 2.3) Tot besluit. Een midden negentiende-eeuwse intellectueel in Amerika.....	33
3) Honderd-en-één interpretaties. Het multi-interpretabele karakter van <i>Walden</i>	34
§ 3.1) Een pennenstrijd over de historische interpretatie	34
§ 3.2) De goedgehartige wijsvinger van een oude kluizenaar.....	35
§ 3.3) Tot besluit. Vele wegen die naar Rome leiden.....	39
4) Frederik van Eeden & <i>Walden</i>	41
§ 4.1) Een voet aan de grond in Europa.....	42
§ 4.2) De wereldverbeteraar Frederik van Eeden	43
§ 4.3) <i>Walden</i> (one) en <i>Walden one-and-a-half</i> . Van Eedens kolonisatiefilosofie.....	47
§ 4.4) Idealisten, spinazievreters en arbeiders. De kolonie <i>Walden</i> te Bussum	52
§ 4.5) Tegen beter weten in. De Van Eeden-colony in de Verenigde Staten	56
§ 4.6) Tot besluit. De verkenning en proef van het ideale leven	58
5) B. F. Skinner & <i>Walden</i>	67
§ 5.1) De behaviorist en wereldverbeteraar Burrhus Frederic Skinner	67
§ 5.2) Pigeon superstition en de Skinner-Box. Skinner's wetenschap en filosofie	69
§ 5.3) <i>Walden</i> en de behaviorist. Change and be ready to change again.....	70

§ 5.4) Het luilekkerland van behavioristen en escapisten. De Walden Two kolonies.....	73
§ 5.5) Tot besluit. <i>Walden (one)</i> en <i>Walden Two</i>	76
6) <i>Walden one-and-a-half</i> en <i>Walden Two</i> . De Walden kolonies	77
§ 6.1) Een vergelijking tussen de kolonisatieplannen van Skinner en Van Eeden.....	77
§ 6.2) De Walden kolonies. Van droom tot daad.....	79
§ 6.3) Het droeve lot van de Walden kolonies.....	80
§ 6.4) Tot besluit. <i>Walden (one)</i> , <i>Walden one-and-a-half</i> en <i>Walden Two</i>	82
7) Tot slotsom. De Verkenningstochten en ontdekkingsreizen naar het beloofde land.....	83
§ 7.1) Thoreau en <i>Walden</i> . Dubbelzinnige anekdotes en meerduidige stellingen.....	84
§ 7.2) Thoreau's volgelingen. Van Eeden, Skinner en de Walden kolonies	85
§ 7.3) Conclusie. Een spiritueel humanitair-ideologische beweging.....	87
8) Bronnen.....	89
9) Bijlagen.....	97
10) Beknopte samenvatting.....	99

1.) Inleiding. De *dual revolution*, de *belle époque* en David Henry Thoreau

In het werk *Op het breukvlak van twee eeuwen* schetste de Nederlandse historicus Jan Romein een integrale visie op de geschiedenis rond de eeuwwisseling van de negentiende naar de twintigste eeuw.³ In zijn magnum opus komen uiteenlopende facetten van de korte historische periode aan bod, waarin idealistische opvattingen en de materiële ontwikkeling de boventoon voerden. De wetenschappelijke en materiële ontwikkelingen transformeerden de sociaaleconomische, politieke, culturele en religieuze status quo van de Westerse samenlevingen. Deze transformatie noemde de Britse intellectueel en historicus Eric Hobsbawm de *dual revolution*.⁴ Met deze term verwees Hobsbawm naar de transformatie van de Westerse wereld in de periode van 1789 tot 1848, waarin de politieke en ideologische veranderingen van de Franse revolutie versmolten met de technologische en economische veranderingen van de industriële revolutie.⁵ Waar deze transformaties in de periode van 1789 tot 1848 de expansie van de kapitalistische industrie en de bourgeoisie tot gevolg hadden, daar zorgden ze omstreeks de eeuwwisseling voor de contractie van de kapitalistische industrie en de bourgeoisie.

In de negentiende eeuw was het klassieke liberale wereldbeeld toonaangevend en de overtuiging dat elk individu zijn eigen geluk kon maken was leidend. In Amerika werd het individualisme een inherent onderdeel van de cultuur, zeker bij de Amerikaanse boeren en fabrikanten.⁶ In navolging van de individualistische overtuiging trachtte mensen hun eigen doelen te realiseren. Filosofen zoals Thomas Hobbes, Jeremy Bentham, John Locke en John Stuart Mill rechtvaardigden het nastreven van het liberale wereldbeeld op theoretisch en filosofisch vlak.⁷ Het werk van de Engelse econoom en filosoof Mill *On liberty* is hier een voorbeeld van.⁸ Elk ander individu werd door dit wereldbeeld beschouwd als concurrent en sociale doelstellingen waren de som van de individuele doelstellingen.⁹

Gestaag kwam de arbeidersklasse tot de realisatie dat het liberale wereldbeeld niet op hen van toepassing was en dat ze werden uitgebuit. Deze realisatie spoorde de arbeidersklasse aan om over een nieuwe organisatie van de samenleving te dromen die tegenovergesteld was

³ J. Romein, *Op het breukvlak van twee eeuwen* I (Amsterdam 1967); J. Romein, *Op het breukvlak van twee eeuwen* II (Amsterdam 1967).

⁴ E. J. Hobsbawm, *The age of revolution. Europe 1789-1848* (Londen 1962) 16.

⁵ Hobsbawm, *The age of revolution*, 11.

⁶ 'Ibidem' 247.

⁷ 'Ibidem' 287.

⁸ John Stuart Mill, *On liberty* (Londen 1859).

⁹ Hobsbawm, *The age of revolution*, 287.; Wanneer het in het eigenbelang lag om de hulp van anderen in te schakelen, dan werd dit bijvoorbeeld in commerciële termen als contract of akkoord uitgedrukt.

aan de status quo.¹⁰ De samenleving zou coöperatief en non-competitief moeten zijn, niet individualistisch, maar collectivistisch zijn; het zou socialistisch zijn.¹¹

Het socialisme en communisme vonden hun oorsprong in de reactie op de dual revolution en kwamen voor het eerst tot uiting in de publicatie van het *Manifest der Kommunistischen Partei* in 1848.¹² Rondom de overgang van de negentiende naar de twintigste eeuw groeide het socialisme uit tot een machtige ideologische stroming en was de spanning tussen het kapitalistische en het socialistische denkbeeld overal voelbaar. De bourgeoisie voelde zich bedreigd door de opkomst van de industriële arbeidersklasse en de vrees voor sociale revolutie groeide, zeker na de eerste repetitie in de Commune van Parijs (1871) en de Russische revolutie van 1905.¹³

De technologische ontwikkelingen en idealistische stromingen leidden tot een groeiend onbehagen in de Europese cultuur. De Nederlandse geschiedkundige Piet de Rooy karakteriseerde het Europese geestesleven rondom de eeuwwisseling als zoekend en onzeker.¹⁴ Romein stelde dat het onbehagen in de Europese cultuur voortkwam uit het groeiende verzet tegen het tempo van de wetenschappelijke en industriële ontwikkeling. Dit verzet riep een algemeen besef van onzekerheid en onveiligheid op in de Westerse samenlevingen.¹⁵ De Nederlandse historici Ido de Haan en James Kennedy omschreven de periode in Nederland als ‘een tijdelijke bevlieging, die afleidde van het rechte pad tussen het politieke ontwaken van de volksklasse in de tweede helft van de negentiende eeuw en de uitbouw van de verzorgingsstaat langs verzuilde lijnen vanaf het midden van de twintigste eeuw’.¹⁶

De sociaaleconomische concurrentie en ongelijkheid leidde tot steeds meer onrustigheid en het nationale en internationale verzet tegen het kapitalistische systeem groeide. De *Laissez-faire* economie had dusdanig veel economische groei bewerkstelligd, dat het proletariaat zich organiseerde en strijdbaar werd.¹⁷ In Europa kwamen uiteenlopende arbeidersbewegingen op en in de koloniale rijken roerden de onafhankelijkheidsbewegingen zich. Het klassieke onderscheid tussen staat en maatschappij vervaagde, de spanning tussen

¹⁰ J. Joll, *Europe since 1870. An international history* (Londen 1973) 77.

¹¹ Hobsbawm, *The age of revolution*, 254-255.

¹² ‘Ibidem’ 16.

¹³ Romein, *Op het breukvlak van twee eeuwen* I, 42.

¹⁴ P. de Rooy, ‘Een hevig gewarrel. Humanitair idealisme en socialisme in Nederland rond de eeuwwisseling’, *Bijdragen en mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden* 106 (1991) 4, 625-640, aldaar 625-626.

¹⁵ Romein, *Op het breukvlak van twee eeuwen* II, 406-408.

¹⁶ I. de Haan en J. Kennedy, ‘Het eenzame gelijk: hervormers tussen droom en daad, 1850-1950’, in: I. de Haan en J. Kennedy (red.), *Het eenzame gelijk: hervormers tussen droom en daad, 1850-1950* (Amsterdam 2009) 11-20, aldaar 11.

¹⁷ T. C. W. Blanning, *The nineteenth century* (Oxford 2000) 242.

individue en gemeenschap nam toe en alle autoriteit die op traditie en verleden berustte nam af.¹⁸ De trotse bourgeoisie verruilde haar zelfverzekerdheid en trots voor onzekerheid.¹⁹ De adellijke cultuur leek haar laatste adem uit te blazen en de onafhankelijke en afstandelijke gelaatsuitdrukking van de bourgeoisie werd tenietgedaan door de wanstaltige gelaatstreken van onzekerheid. Oude waarden en normen werden bespot en gingen grotendeels verloren. Uiteindelijk konden de mensen zich slechts beroepen op twee grote ideologieën, de kerk en het socialisme.²⁰

Het verval is misschien wel het meest treffend omschreven in het werk *Degeneration* van Max Simon Nordau.²¹ De reikwijdte van de katholieke kerk, waarvan de autoriteit op traditie en verleden berustte, nam ook sterk af als gevolg van de industriële samenleving. De katholieke kerken verloren grote delen van de macht die ze eeuwenlang uit hadden kunnen oefenen.²² Een deel van de mensen die van het katholieke geloof afstapten vonden hun heil in andere religies zoals het protestantisme of het boeddhisme. In de Verenigde Staten kenden religieuze bewegingen zoals bijvoorbeeld de Baptisten, Methodisten en de Presbyterianen een grote groei ten koste van de katholieke kerk.²³ Voor veel mensen bleek zelfs de katholieke ideologie geen heil meer te hebben. Romein noemt dit deel van de samenleving de cultureel daklozen, de mensen die op zoek waren naar een nieuwe levensbeschouwing.²⁴

Het merendeel van de cultureel daklozen kenmerkten zich door de weigering zich gedachteloos te conformeren aan de status quo en hun alternatieve idealistische opvattingen. Eerst manifesteerden deze kleine humanitair-ideologische bewegingen zich slechts literair, maar snel werden ook pogingen ondernomen om de idealistische opvattingen in praktijk te realiseren door kolonies op te richten.²⁵ In de Verenigde Staten manifesteerde dit verschijnsel zich rond de helft van de negentiende eeuw.²⁶ Enkele decennia later manifesteerde het verschijnsel zich ook in West-Europa en werd het in Nederland door Romein bestempeld als de 'kleine geloven'.²⁷ De kleine geloven bestonden met de woorden van de Rooy uit 'Spiritisten en theosofen, de astrologen en magnetiseurs, de vegetariërs en geheelonthouders

¹⁸ Rooy, 'Een hevig gewarrel', 625.; K. Westra, 'Rivaliteit om reinheid. De strijd tussen de Rein leven-beweging en de Nieuw Malthusiaansche Bond, *Skript Historisch Tijdschrift* 26 (2014) 3, 69-86, aldaar 70.

¹⁹ E. J. Hobsbawm. *The age of capital 1848-1875* (Londen 1975) 251.

²⁰ Romein, *Op het breukvlak van twee eeuwen II*, 407-408.

²¹ Rooy, 'Een hevig gewarrel', 629.

²² Romein, *Op het breukvlak van twee eeuwen II*, 192.

²³ Hobsbawm, *The age of revolution*, 276.

²⁴ 'Ibidem' 407.

²⁵ 'Ibidem' 6-8.

²⁶ R. M. Kanter, *Commitment and community. Communes and utopias in sociological perspective* (Cambridge 1972) 6.

²⁷ Kanter, *Commitment and community*, 6.; Hobsbawm, *The age of revolution*, 212-229.

en al die andere profeten'²⁸ en met de wat negatievere bewoordingen van Romein de 'grote en kleine, gave en geschondene, begaafde en alleen maar listige. Eenogen die koning waren in het land der blinden of kwakzalvers in Luilekkerland'.²⁹ Zo ontstonden rond de eeuwwisseling in Nederland humanitair-ideologische bewegingen met een grote hoeveelheid aan overtuigingen en idealen, variërend van anti-vivisectionisme tot spiritisme en van geheelonthouding tot theosofie.³⁰

Kortom; rond de eeuwwisseling nam de geestelijke onzekerheid in de Europese wereld toe, als gevolg van grote ideologische en industriële veranderingen. Oude normen en waarden raakten in verval en de autoriteit die op traditie en verleden berustte nam sterk af. Het grote vraagstuk voor intellectuelen dat voortkwam uit de dual revolution betrof de wijze waarop de samenleving beter kon worden georganiseerd.³¹

Intellectuelen probeerden oplossingen te bedenken voor een nieuwe en betere organisatie van de samenleving, gebaseerd op een sociale ethiek, waarin ze een oplossing wilden geven voor de spanning tussen individu en gemeenschap.³² Het aanpakken van sociale misstanden in de samenleving werd rond 1850 nog niet gezien als een taak van de overheid, maar als een taak van het particulier initiatief.³³ Een voorbeeld hiervan zijn de sociale genootschappen ontstonden die rond 1850 ontstonden en tot doel hadden om sociale misstanden zoals armoede en schoolverzuim aan te pakken.³⁴ Later begonnen ook steeds meer intellectuele (sociaal) hervormers zich met de sociale kwestie te bemoeien.

Dit verschijnsel kan worden geplaatst binnen de opkomst van het socialisme, dat zowel een nieuwe politieke als sociale orde voor ogen had, maar nog weifelend op zoek was naar haar positie in de politiek.³⁵ Op basis van oplossingen die intellectuelen voordroegen ontstonden in de Westerse samenlevingen humanitair-ideologische bewegingen die poogden hun eigen ideologie in praktijk te realiseren door kolonies op te richten. Deze bewegingen hielden zich bezig met de vraag hoe een samenleving beter kon worden ingericht, vaak gepaard gaande met een gevoeligheid voor de natuur of spirituele opvattingen.

²⁸ Rooy, 'Een hevig gewarrel', 625.

²⁹ Romein, *Op het breukvlak van twee eeuwen* II, 223.

³⁰ Westra, 'Rivaliteit om reinheid', 69.

³¹ Hobsbawm, *The age of revolution*, 285.

³² Rooy, 'Een hevig gewarrel', 625.

³³ M. Janse, *De afschaffers. Publieke opinie, organisatie en politiek in Nederland 1840-1880* (Amsterdam 2007) 10.

³⁴ Janse, *De afschaffers*, 9.

³⁵ Hobsbawm, *The age of capital 1848-1875*, 23. Rondom 1850 was politiek nog grotendeels ingebed in de ideologie van de publieke sfeer. Het begrip en de taak van de politiek stond ter discussie en verwees telkens naar iets anders, omdat de politiek in deze periode ingrijpend van vorm en inhoud veranderde. De grondwetswijzigingen in Nederland van 1840 en die van Thorbecke in 1848 zijn hier voorbeelden van.

Geheel binnen deze traditie van kleine humanitair-ideologische bewegingen, of wellicht zelfs, als geestelijk vader van dit verschijnsel, publiceerde Henry David Thoreau in 1854 zijn magnum opus *Walden, or, Life in the Woods*.³⁶ In *Walden* beschreef Thoreau hoe hij, afgezonderd van de corrumperende industriële maatschappij en de ‘beschaafde’ samenleving, een eenvoudig leven leidde. Dit resulteerde in een werk waarin thema’s als non-conformiteit, de sociaaleconomische staat van de samenleving, natuurwaarnemingen, gebruiksaanwijzingen voor zelfredzaamheid en filosofische inzichten aan bod kwamen.³⁷ In *Walden* zette Thoreau zich zowel literair als in praktijk af tegen de status quo, tegen de concurrentie van de kapitalistische industrie, tegen de groeiende ongelijkheid en sociale misstanden in de samenleving. Hij wilde zijn lezers bewustmaken van het gegeven dat ze werden opgeslokt door de economische maatschappij, haar overconsumptie en verstikkende industrie.

Hoewel Thoreau niet voor ogen had om grootschalige veranderingen in de organisatie van de maatschappij te bewerkstelligen schreef hij met *Walden* een visie van een spirituele alternatieve non-conformistische levenswijze, die mogelijk de grondslag vormde voor een breed gedragen humanitair-ideologische beweging. Zijn benaderingswijze richtte zich niet op het collectief, maar op het individu, niet op strijd, maar op mededogen, niet op materie (zoals bijvoorbeeld Karl Marx), maar op het spirituele. *Walden* was een van de eerste werken waarin de sociale structuur, sociale veranderingen en sociale misstanden in de samenleving op een individualistische en spirituele wijze benaderd werden. De wijze waarop Thoreau *Walden* schreef was ook bijzonder ongebruikelijk. Het werk had een humoristische, belerende, individualistische en uitermate persoonlijke toon. Hiernaast was het werk in hoge mate artificieel en zat het vol met filosofische en geraffineerde metaforen. Zo beschreef hij bijvoorbeeld op romantische wijze het gekwaak van de brulkickers als ‘the sturdy spirits of ancient wine-bibbers and wassailers, still unrepentant, trying tosing a catch in their Stygian lake’.³⁸

Alhoewel *Walden* lovende recensies kreeg verwierf het werk enkele decennia voor de eeuwwisseling pas grote bekendheid.³⁹ De leerstellingen en filosofie die Thoreau in *Walden* uiteenzette sloten naadloos aan op de groeiende geestelijke onzekerheid. Thoreau beperkte zich niet enkel tot het benoemen van deze onzekerheden, maar stelde ook oplossingen voor.

³⁶ H. D. Thoreau, *Walden: And, On the Duty of Civil Disobedience* (Waiheke Island 2008).

³⁷ Thoreau, *Walden*.

³⁸ ‘Ibidem’ 166-167.

³⁹ J. Myerson (red.), *Emerson and Thoreau. The contemporary reviews* (Cambridge 1992) 363-364; 395-396.

Bovendien had Thoreau zijn leerstellingen en filosofie zelf twee jaar in de praktijk. Voor veel cultureel daklozen rondom de eeuwwisseling diende *Walden* als een geestelijke handleiding en Thoreau als de gids die de paden reeds had verkend.⁴⁰ Zodoende verwierf Thoreau's magnum opus rondom de eeuwwisseling plotseling een enorm groot aantal volgelingen en raakte het werk wijdverspreid in de Westerse wereld.⁴¹ Het werk is uiteindelijk uitgegroeid tot een van de belangrijkste werken uit de Amerikaanse literatuur, is door miljoenen gelezen en is verplichte koste voor de meeste Amerikaanse scholieren.⁴²

Waldens leerstellingen en filosofie inspireerden mensen om hun leven te vereenvoudigen en verschillende Amerikaanse en Europese communes baseerden hun leerstellingen en filosofie op basis van *Walden*.⁴³ Een literair voorbeeld hiervan is de utopie *Walden Two*, van de Amerikaanse psycholoog en behaviorist Burrhus Frederic Skinner. Een praktisch voorbeeld is de kolonie Walden te Bussum, van de Nederlandse intellectueel Frederik van Eeden. Kolonies die op basis van Thoreau's en Skinner's utopieën zijn opgericht zijn bijvoorbeeld Twin Oaks Community, Walden Three en de kolonie Walden in Bussum.⁴⁴

Thoreau's *Walden* verwierf dermate veel volgelingen dat het leidde tot een nieuwe beweging waarin mensen geïnspireerd werden om, gebaseerd op een nieuwe sociale ethiek, nieuwe manieren van (samen)leven te realiseren in kolonies. Veel interpretaties en invullingen bleken in praktijk vreemd genoeg in strijd te zijn met de leerstellingen en filosofie die Thoreau in *Walden* uiteenzette. Thoreau hield bijvoorbeeld helemaal niet van kolonies, organisaties en instituties. Hij was ervan overtuigd dat kolonies, maatschappelijke organisaties en instellingen een corrumperende invloed hadden op mensen.⁴⁵ Hiernaast was *Walden* in hoge mate individualistisch, terwijl de volgelingen zijn leerstellingen interpreteerden voor een collectivistische wijze van samenleven en werken.

⁴⁰ Romein, *Op het breukvlak van twee eeuwen* II, 393.

⁴¹ Myerson (red.), *The Cambridge companion to Thoreau*, xi.; W. Harding, *The days of Henry Thoreau* (New York 1967) vii.; Harding, waarschijnlijk de meest geleerde Thoreauvian schreef; 'Nature lovers find solace and beauty in his works. Critics of our times find in him one of the great satirists of our foibles and follies. Conservationists look upon him as the pioneer of their battle to save our natural resources. Litterateurs hail him as one of the great modern prose stylists. Reformers have seized upon his theory of civil disobedience as their most effective weapon. Advocates of simple life see in his philosophy the solution of some of the most pressing problems of our day'.

⁴² Myerson (red.), *The Cambridge companion to Thoreau*, xi.; P. Standish, 'Uncommon schools: Stanley Cavell and the teaching of Walden', *Studies in philosophy and education* 25 (2006) 1-2, 145-157, aldaar 146.

⁴³ Standish, 'Uncommon schools: Stanley Cavell and the teaching of Walden', 146.; B. F. Skinner, 'Walden (one) and Walden two', *The Thoreau society bulletin* 122 (1973) 1-3, aldaar 2.; H. Kuhlmann, *Living Walden Two: B.F. Skinner's behaviorist utopia and experimental communities* (Illinois 2005).

⁴⁴ B. F. Skinner, *Walden Two* (Indianapolis 1948); K. Kinkade, *A Walden Two experiment. The first five years of Twin Oaks community* (New York 1973); Frederik van Eeden, J.S. De Ley en B. Luger (red.), *Walden in droom en daad. Walden-dagboek en notulen van Frederik van Eeden e.a. 1898-1903* (Amsterdam 1980).

⁴⁵ W.E. Cain, 'introduction', in: W.E. Cain (red.), *A historical guide to Henry David Thoreau* (Oxford 2000) 3-9, aldaar 5.

Dit onderzoek zal zich focussen op de intellectueel David Henry Thoreau, zijn magnum opus *Walden*, zijn volgelingen en de vraag waarom zijn volgelingen invullingen aan *Walden* gaven op manieren die in strijd waren met de leerstellingen en filosofie uit *Walden*. Na een uitgebreide verkenning van de Amerikaanse intellectueel, zijn magnum opus, leerstellingen en filosofie, verschuift de aandacht van het onderzoek naar de volgelingen van Thoreau en *Walden*. Hierin zal het onderzoek zich richten op verschillende manifestaties van de humanitair-ideologische beweging die zich baseerde op de leerstellingen en filosofie die Thoreau in *Walden* uiteenzette. Aansluitend zal onderzocht worden of Thoreau met *Walden* gezien kan worden als een van de grondleggers van een spiritueel humanitair-ideologische beweging. Voor dit onderzoek is de volgende onderzoeksvraag geformuleerd;

Hoe gaven de volgelingen van Thoreau literair en fysiek invulling aan zijn boek Walden, waarom deden ze dat op manieren die in strijd waren met Walden en kan Thoreau met Walden worden gezien als een van de grondleggers van een spiritueel humanitair-ideologische beweging?

Om deze vraag coherent en volledig te beantwoorden zijn er verschillend deelvragen geformuleerd om meer inzicht te verschaffen over het onderzoeksonderwerp. In het tweede hoofdstuk zal onderzoek worden gedaan naar de mens Thoreau en de tijdspanne waarin hij leefde:

Wie was Thoreau, door wie werd hij beïnvloed en onder welke omstandigheden ontwikkelde hij de leerstellingen en filosofie die hij in Walden uiteenzette?

In het derde hoofdstuk zal de focus op Thoreau's *Walden* liggen, waarbij er een grondige analyse van de tekst zal worden gedaan:

Welke leerstellingen en filosofie zette Thoreau uiteen in Walden, welk doelen wilde Thoreau bewerkstelligen met het schrijven van Walden en hoe komt het dat de leerstellingen en filosofie van Walden multi-interpretabel zijn?

Vervolgens richt het onderzoek zich, met de wijsheid en in het verlengde van de vorige hoofdstukken, op de literatuur en praktijk-interpretaties van *Walden*. In hoofdstuk vier en vijf

richt het onderzoek zich respectievelijk op de invulling die Frederik van Eeden en Frederic Burrhus Skinner aan *Walden* gaven. Ter inleiding zal er een beknopte analyse worden gegeven van de maatschappelijke omstandigheden rond 1900 in West-Europa:

Op welke manieren hebben volgelingen van Thoreau in de Westerse wereld literair en praktisch invulling gegeven aan de leerstellingen en filosofie in Walden en hoe hebben zij deze interpretaties in de praktijk gerealiseerd en aangevuld?

In het zesde hoofdstuk zal onderzoek worden gedaan naar de overeenkomsten en verschillen tussen de literaire en praktische invullingen die Thoreau's volgelingen aan *Waldens* leerstellingen en filosofie hebben gegeven. Hiernaast zal onderzocht worden welke hoofdoorzaken ten grondslag lagen aan het mislukken van de Walden kolonies.

Op welke vlakken tonen de invullingen die Thoreau's volgelingen aan Waldens leerstellingen en filosofie hebben gegeven overeenkomsten en wat waren de hoofdzakelijke oorzaken die ten grondslag lagen aan het falen van de Walden kolonies?

Afsluitend zal de onderzoeksvraag in de conclusie beantwoord worden. Alvorens het behandelen van de eerste deelvraag zal in paragraaf 1.1 betoogd worden waarom Thoreau beschouwd zou kunnen worden als een van de grondleggers van een spiritueel humanitair-ideologische beweging. Een beweging die in Nederland schertsend de kleine geloven werd genoemd. In paragraaf 1.2 zal uiteengezet worden dat de kleine geloven niet slechts een Nederlands, maar een internationaal verschijnsel was. Vervolgens zullen respectievelijk de academische belangstelling voor de kleine geloven en de relevantie van het onderzoek behandeld worden in de paragrafen 1.3 en 1.4. Afsluitend zullen de onderzoeksmethoden toegelicht worden.

§ 1.1) Thoreau als geestelijk vader van de humanitair-ideologische beweging

Een onderwerp waar theologen, filosofen en artiesten zich in de tweede helft van de negentiende eeuw op richtten betrof de vraag of de intellectuele en technologische vooruitgang ook automatisch leidde tot een betere levenswijze of een beter leven.⁴⁶ Met het publiceren van *The origin of species* in 1859 zette Charles Darwin de studie naar evolutie en biologie op de agenda, waardoor stromingen zoals bijvoorbeeld het sociaal darwinisme ontstonden die de evolutiebiologie toepaste op de sociale omgeving.⁴⁷ Deze onderwerpen verbonden de natuurwetenschappen met de sociale wetenschappen. Dit leidde vervolgens tot de studie van de samenleving en haar sociale structuur.⁴⁸ In *Walden* behandelde Thoreau deze vraagstukken en onderwerpen uitvoerig. Hiernaast sloot hij nauw aan op de populariteit van de evolutie en biologie door te stellen dat de mens meer in reine moest komen met haar eigen fysieke en spirituele natuur. Deze opvatting kreeg hij in navolging van Emerson.⁴⁹ Het ethisch ideaal ‘terug naar de natuur’ werd in Duitsland, Nederland en Frankrijk heel populair. In Frankrijk ontstond bijvoorbeeld de anarchistisch-individualistische beweging van de *Naturiens*.⁵⁰ Wanneer de mens weer in reinheid zal komen met de natuur en het eigen individu, zo stelde Thoreau, dan zal hij zich niet meer laten corrumperen door de maatschappij, de politiek en de georganiseerde religie.

Door zich af te zetten tegen de georganiseerde religie sloot *Walden* vervolgens aan op de geloofsafval in de negentiende eeuw. Andere onderwerpen die hij in *Walden* aansneed en tot grote bewegingen uitgroeiden in de tweede helft en aan het einde van de negentiende eeuw waren vrouwenemancipatie, gelijkheid voor Afro-Amerikanen in Amerika en de overdaad van de bourgeoisie. Zo gaat Thoreau bijvoorbeeld in op de zinloos extravagante kledingstijl van de hoge klasse door de vraag te stellen; ‘Dress a scarecrow in your last shift, you standing shiftless by, who would not soonest salute the scarecrow?’⁵¹

De onderwerpen en oplossingen die Thoreau presenteerde richtten zich echter niet op het hervormen van het collectief en de structuur van de gehele samenleving, maar op het hervormen van het individu en de individuele levenswijze. De meeste intellectuelen richtten hun aandacht juist op het hervormen van de structuur van de hele samenleving. Om een open

⁴⁶ Hobsbawm, *The age of capital*, 253.

⁴⁷ ‘Ibidem’ 260-261; 268.

⁴⁸ ‘Ibidem’ 261-263.

⁴⁹ Cain, W. E., ‘Henry David Thoreau, 1817-1862: A brief biography’, in W. E. Cain (red.), *A historical guide to Henry David Thoreau* (Oxford 2000) 11-60, aldaar 14.

⁵⁰ Hobsbawm, *The age of capital*, 224-225; 228.

⁵¹ Thoreau, *Walden*, 31.

deur in te trappen; Karl Marx schreef een omvangrijke theorie van sociale structuur en sociale verandering over en voor de hele maatschappij.⁵² Marx schreef, om het beknopt en zeer onbehouwen te stellen, over verschillende stadia van de menselijke geschiedenis die uiteindelijk leidden tot de (ideale) socialistische samenleving en het communisme. Met het behalen van het communisme zouden alle sociale misstanden in de samenleving verholpen zijn.

Thoreau schreef ook over de sociale structuur en sociale verandering van de hele maatschappij, maar focuste zich daarna volledig op de hervorming van het individu. Hij schreef over het individuele leven en het realiseren van een eigen (ideale) levenswijze. Zijn benaderingswijze richtte zich niet op het collectief, maar op het individu, niet op strijd, maar op mededogen, niet op materie (zoals Marx), maar op het spirituele. Met deze individualistische benaderingswijze verenigde hij *Walden* met het aspect van individualisme in het liberale wereldbeeld.

In dezelfde alternatieve geest als Thoreau schreven andere grootheden ook over de misstanden in de samenleving, het veranderen van het moreel of het realiseren van een eenvoudig of ideaal leven. Denk bijvoorbeeld aan de utopie van de Engelse socialistische alleskunner William Morris, de klassiekers van de Russische literaire grootmeester Leo Tolstoj of de werken over grondeigendom van de Amerikaanse econoom Henry.⁵³

Deze werken verschenen, op een enkele uitzondering na, allemaal jaren na de publicatie van Thoreau's *Walden* in 1854. In die zin was Thoreau met *Walden* als de avonturier die als een van de eersten een pad door de wildernis heen baande. In plaats van een machete een pen in de hand. In navolging van hem zouden andere ontdekkers en verkenners komen en uiteindelijk een bedrijvige weg ontstaan. Tolstoj had bijvoorbeeld meerdere werken van Thoreau gelezen en citeerde Thoreau bij gelegenheden en in verschillende van zijn werken.⁵⁴ Thoreau's invloed heeft zich overigens niet beperkt tot de negentiende eeuw, maar ook wereldverbeteraars zoals Gandhi en Martin Luther King hebben gezegd door Thoreau geïnspireerd te zijn.⁵⁵

Walden was een van de eerste bekende werken waarin de sociale structuur, sociale veranderingen en sociale misstanden in de samenleving op een individualistische en spirituele wijze benaderd werden. Een van de weinigen die eenzelfde soort benadering als Thoreau

⁵² Hobsbawm, *The age of capital*, 263.

⁵³ Joll, *Europe since 1870*, 149.

⁵⁴ C.A. Manning, 'Thoreau and Tolstoj' *The New England Quarterly* 16 (1943) 2, 234-243, aldaar 234.

⁵⁵ L. A. Rosenwald, 'The theory, practice, and influence of Thoreau's civil disobedience', in: W.E. Cain (red.), *A historical guide to Henry David Thoreau* (Oxford 2000) 153-180, aldaar 153.

aanwendde en een enorme impact had was Tolstoj. Mogelijk stonden spirituele intellectuelen zoals Thoreau, Tolstoj en enkele anderen, aan de grondslag van een breed gedragen spiritueel humanitair-ideologische beweging. Dientengevolge veronderstelt dit onderzoek dat Thoreau met *Walden* mogelijk aan de wieg stond van een spiritueel humanitair-ideologische beweging die de sociale structuur, sociale veranderingen en sociale misstanden in de samenleving vanuit een individualistische en spirituele invalshoek benaderde. Een spiritueel humanitair-ideologische beweging waarin de zoektocht naar een non-conformistische (ideale) levenswijze centraal stond.

§ 1.2) Het internationale verschijnsel van de kleine geloven

Op internationaal niveau zijn veel manifestaties van de kleine geloven te vinden. Denk hierbij bijvoorbeeld aan de drankbestrijders, Tolstojanen, homeopaten, kolonisten, sektes, ‘vegetariërs, de antirokers, de blootvoeters, antikunstmesters en aardstralers.’⁵⁶ In Nederland ontstond bijvoorbeeld de Rein leven-beweging, de beweging van het Internationale Broederschap van christen-anarchisten is een ander voorbeeld. In Duitsland ontstond er een kleine beweging rondom de pastoor Kneipp, die een naaktkuur ontwikkelde en in Frankrijk ontstond de beweging van de eerder genoemde Naturiens.⁵⁷ Veel van deze verschijnselen werden geïnspireerd door de eerdergenoemde grootmeesters; Morris, George, Tolstoj en Thoreau.⁵⁸

Het verschijnsel drukte zodoende een grote stempel op de literatuur en wetenschap die rondom de eeuwwisseling verscheen.⁵⁹ De intellectuelen hielden zich bezig met humanitair-ideologische vraagstukken, waarop ze existentiële antwoorden probeerden te formuleren. Om antwoorden en oplossingen te presenteren bedienden ze zich vaak van de literaire utopie. Middels dit medium konden ze zich bedienen van de wetenschap, filosofie, literatuur en bovendien een toekomstbeeld schetsen waarin alle misstanden verholpen zouden zijn.

Dienovereenkomstig verschenen rond 1900 verschillende fictieve utopieën. Zo werd de utopie *Looking Backward* van de Amerikaanse schrijver en socialist Edward Bellamy in 1888 gepubliceerd en werd de invloedrijke utopie *News from Nowhere* van William Morris in

⁵⁶ Romein, *op het breukvlak van twee eeuwen II*, 224-225; 228.

⁵⁷ ‘Ibidem’ 224-225.; De Rein leven-beweging (RLB) was een Nederlandse beweging die zich focuste op het bestrijden van prostitutie en geslachtsziekten. Hun belangrijkste leerstelling was dat seksualiteit en andere lichamelijke genoegens de mens van ‘het hogere’ afhielden.

⁵⁸ Joll, *Europe since 1870*, 149.

⁵⁹ Romein, *op het breukvlak van twee eeuwen II*, 213-217.

1892 uitgebracht.⁶⁰ De Britse schrijver Herbert George Wells publiceerde in 1895 zijn roman, *The Time Machine*, die later vanuit academische hoek veel belangstelling kreeg als utopie.⁶¹ Een laatkomer binnen het genre kwam van de hand van Skinner die, zoals eerdergenoemd, in 1948 zijn literaire utopie *Walden Two* publiceerde. Zodoende kregen de humanitair-ideologische bewegingen en kleine geloven vorm in de literatuur.

De bekendste studie naar en over utopieën is waarschijnlijk de magnum opus van de Duitse filosoof Ernst Bloch, *The principle of hope*, die in drie volumes van 1938 tot 1947 verscheen.⁶² Bloch onderzocht utopieën en bestudeerde utopische kenmerken in cultuur, religie, kunst en literatuur. Hij stelde dat er door de geschiedenis heen, in alle culturen, mensen dromen hebben geprobeerd te realiseren in utopieën. Hedendaagse populaire uitingen hiervan kunnen worden gevonden in de backpacker-roman *The beach* van Alex Garland en het boek *Into the wild*, van Jon Krakauer, die beide ook verfilmd zijn.⁶³ Deze vormen van populaire cultuur toonden volgens Bloch het verlangen naar een betere wereld en de poging om zichzelf en hun wereld te transformeren.⁶⁴

De werken van Bellamy, Morris, Wells en Skinner geven verschillende antwoorden op de belangrijkste vragen rondom en na de eeuwwisseling; de wijze waarop de sociale kwestie kon worden opgelost en de manier waarop de samenleving beter kon worden ingericht. Bellamy, Morris, Kropotkin en Skinner behoorden tot de intellectuelen die zich bezighielden met de zoektocht naar een nieuwe sociale ethiek en nieuwe organisatie voor de (ideale) samenleving.⁶⁵ In hun utopieën en artikelen stellen ze, gebaseerd op een nieuwe sociale ethiek, verschillende nieuwe vormen van (samen) leven voor en dragen ze oplossingen aan voor het problematische spanningsveld tussen individu en gemeenschap. De intellectuelen poogden, in navolging van Thoreau, een ideale samenleving te ontwerpen waarin de problemen rond de overgang van de negentiende naar de twintigste eeuw opgelost zouden worden. Van deze pogingen was de utopie *Walden Two* van Skinner degene die, zoals de titel van het werk verraadt, in de voetsporen trad van Thoreau.

⁶⁰E. Bellamy, *Looking backward, 2000-1887* (Boston 1888).; W. Morris, *News from nowhere: or an epoch of rest* (Londen 1913).

⁶¹H.G. Wells, *The Time Machine* (Dover 1995).

⁶²E. Bloch, *The principle of hope* (Cambridge 1995).

⁶³A. Garland, *The beach* (Londen 1996).; J. Krakauer, *Into the wild* (New York 1996).; In 2000 werd het boek *The beach* verfilmd, met Leonardo DiCaprio in de hoofdrol; ook *Into the wild* werd in 2007 verfilmd.

⁶⁴D. Kellner, 'Ernst Bloch, utopia and ideology critique', in: D. J. Owen en T. Moylan (red.), *Not yet: reconsidering Ernst Bloch* (1997) 80-95, aldaar 93-95.

⁶⁵M. de Geus, 'Towards an ecological art of living: on the value of ecological utopias for our future', in: L. Leonard (red.), *Utopias, ecotopias and green communities: exploring the activism, settlements and living patterns of green idealists* (Galway 2007) 25-49, aldaar 29.

In navolging van de literaire werken en utopieën die intellectuelen zoals Morris, Bellamy, Wells, George, Tolstoj, Skinner en Thoreau schreven, probeerden mensen vaak socialistische (niet marxistische) leerstellingen en filosofieën in de praktijk te realiseren. Verschillende mensen richtten bijvoorbeeld vrije associaties op en probeerden op communistische basis in kolonies te leven.⁶⁶ De Nederlandse historicus Christianne Smit stelde in haar onderzoek vast dat de rol van literaire voorbeelden meer dan eens inspiratiebronnen bleken te zijn om de idealen in praktijk te realiseren. De literaire helden werden vaak op zo'n manier besproken dat het leek alsof ze werkelijk bestonden.⁶⁷ Dit zou deels kunnen verklaren waarom Thoreau's *Walden* zo invloedrijk was, de hoofdpersoon van zijn utopie was immers niet fictief, maar levensecht. Hiernaast onderscheidde de roman zich van andere werken doordat de leerstellingen en filosofie die erin werden gepresenteerd daadwerkelijk te realiseren waren in het hier en nu.

Op basis van Thoreau's en Skinner's utopieën zijn verschillende kolonies als Los Horcones in Mexico, Lake Village in Michigan, The Association for Social Design in Boston en Walden Three in Providence opgericht.⁶⁸ Een ander succesvol initiatief op basis van *Walden Two* is Twin Oaks Community in Virginia, die in 1967 onder andere werd opgericht door Kathleen Kinkade en tot op de dag van vandaag nog bestaat.⁶⁹ In Nederland inspireerde Thoreau de kolonie Walden in Bussum.⁷⁰ Van Eeden schreef, geïnspireerd door Thoreau, Skinner en enkele andere schrijvers, zelf ook meerdere werken waarin hij kritiek uitte op de sociale stand van zaken in Nederland.⁷¹

Uit bovenstaande paragraaf is het duidelijk geworden dat er in de Westerse wereld kleine humanitair-ideologische bewegingen ontstonden die trachtten de onzekerheden en organisatie van de samenleving te verbeteren. Intellectuelen probeerden literair de ideale samenleving te ontwerpen, zoals bleek uit de verschillende socialistische utopieën. In navolging hiervan probeerden mensen de socialistische leerstellingen uit de utopieën in de vorm van communes te realiseren.

⁶⁶ Joll, *Europe since 1870*, 149.

⁶⁷ C. Smit, *De volksverheffers. Sociaal hervormers in Nederland en de wereld* (Hilversum 2015) 18; 111.

⁶⁸ M. Hillquit, *History of socialism in the United States* (New York 1910) 289.; Kuhlmann, *Living Walden Two*, 81; 135.; Kanter, *Commitment and community*, 166.

⁶⁹ Kinkade, *A Walden Two Experiment*.

⁷⁰ Eeden, *Walden in droom en daad*.

⁷¹ F. van Eeden, *De kleine Johannes* (Amsterdam 1887).

§ 1.3) De academische belangstelling voor de kleine geloven

In de oudere Nederlandse literatuur is relatief weinig aandacht geschonken aan de kleine geloven en wanneer dit wel wordt gedaan is de toon vaak cynisch. De meeste historici in Nederland zijn het eens met Romein, bij wie de irritatie over de kleine geloven onmiskenbaar is wanneer hij de beweging omschrijft als ‘Eenogen die koning waren in het land der blinden of kwakzalvers in Luilekkerland’.⁷² Hij putte een deel van zijn opvattingen over de kleine geloven uit de studie van de Franse historicus Jules Bois.⁷³ Het laat zich niet moeilijk raden waar Romein zijn inspiratie opdeed voor de introductie van de Nederlandse term de ‘kleine geloven’. In het boek, *Petites religions de Paris*, omschreef Bois verschillende cultussen in Parijs. De toon is vrij ironisch, des te meer omdat de Bois niet alleen cultussen van de theosofie, het luciferisme en satanisme behandelde, maar ook aandacht schonk aan cultussen die de oude goden Zeus en Isis aanbaden.⁷⁴ Romein was ervan overtuigd dat de slechte omstandigheden van de maatschappij en de geestelijke onzekerheid ervoor zorgden dat religieuze geestdrijverij, spiritisme en zulk soort bewegingen een voedingsbodem vonden. De zin van Romein; ‘het is een idealisme dat zichzelf volkomen ernstig neemt, ook in die zin dat het zich capabel acht tot zelfverwerkelijking’, spreekt boekdelen.⁷⁵ Romein achtte de idealisten verre van capabel en bezag de kolonies als een hobby van de elite.⁷⁶

De Rooy toonde echter aan, met de gegevens van Romein, dat de kleine geloven niet alleen werden aangehangen door de elite, maar aantrekkingskracht uitoefende op alle lagen van de bevolking. Hiernaast wijst hij op het verband van de kleine geloven met het radicale sociale hervormingsstreven.⁷⁷ De Nederlandse historicus A. C. J. Vrankrijker deed onderzoek naar de anarchisten en utopisten in Nederland en stelde dat de utopisten reageerden op de bestaande maatschappelijke toestanden en poogden een modelmaatschappij te ontwikkelen.⁷⁸ Vrankrijker ziet de kleine geloven zodoende als onderdeel van een bredere humanitair-ideologische beweging.

De invalshoek van Romein is niet verwonderlijk, gezien het gegeven dat de meeste Nederlandse initiatieven van de kleine geloven na een kort periode ophielden te bestaan en concurreerden met de socialisten. Zo verging het de meeste kolonies ook, ze gingen meestal

⁷² Romein, *Op het breukvlak van twee eeuwen* II, 223.

⁷³ ‘Ibidem’ 220.

⁷⁴ J. De Bois, *Petites religions de Paris* (Parijs 1894).

⁷⁵ Romein, *Op het breukvlak van twee eeuwen* II, 218.

⁷⁶ Smit, *De volksverheffers*, 10.

⁷⁷ Rooy, ‘een hevig gewarrel’, 625.

⁷⁸ A. C. J. Vrankrijker, *Onze anarchisten en utopisten* (Bussum 1972) 9-14.

binnen enkele jaren weer ten gronde.⁷⁹ Zo toonde de Amerikaanse socioloog Rosabeth Moss Kanter aan dat in de periode van 1780-1860 in Amerika 91 kolonies werden opgericht, waarvan de overgrote meerderheid na vier jaar werd opgeheven.⁸⁰ De Belgische historicus Jos van Ussel deed in 1977 onderzoek naar het leven in kolonies en stelde vast dat communes in Nederland gemiddeld na twee jaar opgeheven werden.⁸¹ De opvatting dat de kleine geloven niets wezenlijks hebben bijgedragen aan de maatschappelijke discussie over sociale kwesties lijkt daardoor niet ongegrond. De humanitair-ideologen worden dientengevolge vaak weggezet als de verliezers van de geschiedenis, waardoor ze relatief onderbelicht zijn gebleven.⁸²

In de laatste decennia hebben enkele onderzoekers zich zijdelings weer aan de kleine geloven gewaagd. Lien Heyting, die de geschiedenis van kunstenaarskolonies in Het Gooi van 1880-1920 onderzocht, geeft net zoals de Rooy een alternatieve voorstelling.⁸³ Zij betoogt dat de kunstenaarskolonies, die onderdeel uitmaakten van de kleine geloven, onderdeel waren van een bredere humanitair-ideologische beweging die zochten naar een nieuwe orde der dingen. De Nederlandse historicus Adriaan van Veldhuizen deelt de opvatting dat de kleine geloven een beweging representeerden waarbij er gezocht werd naar een nieuwe orde der dingen. Hij rekende de afdeling Laren van de SDAP tot de kleine geloven, omdat de afdelingsgenoten een voorliefde voor theorievorming, modern conceptueel denken en reformdrang toonden en er een 'permanente zoektocht gaande was naar een nieuwe orde der dingen'.⁸⁴ In een recentelijk onderzoek sluit de Nederlandse historicus Amanda Kluveld zich hierbij aan.⁸⁵ Zij stelt dat de humanitair-ideologen mensen waren die begrepen moeten worden tegen de achtergrond van opvattingen over religie, wetenschap, mannelijkheid en vrouwelijkheid, politiek en moderniteit. De Nederlandse historicus H. te Velde heeft zich beziggehouden met de relatie tussen de kleine geloven en de politiek en concludeerde dat de kleine geloven slecht één kant van de politiek toonden en dat de term ambivalent is.⁸⁶ Smit plaatst de kleine geloven binnen

⁷⁹ R.M. Kanter, *Communes. Creating and managing the collective life* (New York 1973) 445.

⁸⁰ Kanter, *Commitment and community*, 63-64.

⁸¹ J. van Ussel, *Leven in communes. Verslag van een empirisch onderzoek naar communes in Nederland* (Deventer 1977) 152.

⁸² A. Kluveld, *Reis door de hel der onschuldigen. De expressieve politiek van de Nederlandse anti-vivisectionisten 1890-1940* (Amsterdam 2000) 25.

⁸³ L. Heyting, *De wereld in een dorp. Schilders, schrijvers en wereldverbeteraars in Laren en Blaricum 1880-1920* (Amsterdam 1994).

⁸⁴ A.P. van Veldhuizen, *De Partij. Over het politieke leven in de vroege SDAP* (Amsterdam 2015) 202.

⁸⁵ Kluveld, *Reis door de hel der onschuldigen*.

⁸⁶ H. te Velde, 'Het eenzame gelijk: hervormers tussen droom en daad, 1850-1950', in: I. de Haan et al (red.), *Het eenzame gelijk: hervormers tussen droom en daad, 1850-1950* (Amsterdam 2009) 29-41, aldaar 39-40.

de groepering die zij definieert als de volksverheffers; sociaal hervormers die gezamenlijk tot doel hadden om een harmonieuze gemeenschap te creëren.⁸⁷

In dit onderzoek zal het internationale verschijnsel van de kleine geloven in navolging van de ‘modernere’ historische traditie gezien worden als reactie op de maatschappelijke misstanden, als onderdeel van een humanitair-ideologische beweging. Dit onderzoek zal zodoende een aanvulling zijn op bovenstaande historische traditie.

§ 1.4) Relevantie

Dit onderzoek zal het verhaal vertellen van Thoreau, *Walden* en de volgelingen die hun werk binnen dezelfde humanitair-ideologische traditie in het ‘hier en nu’ schreven, plaatsten of probeerden te realiseren. Het is om verschillende redenen relevant om vandaag de dag onderzoek te doen naar literaire en fysieke manifestaties van de humanitair-ideologische traditie, bewegingen en kleine geloven die in de negentiende en twintigste eeuw ontstonden. Naast dat vastgesteld kan worden in hoeverre fictieve idealistische opvattingen uit literaire utopieën daadwerkelijk omgezet kunnen worden in realiteit zijn er twee andere belangrijke redenen. Ten eerste kan het onderzoek onderbouwen dat de zoektocht en het streven (van subculturen in de hedendaagse samenleving) naar authenticiteit en een ‘nieuw’ moraal geen nieuw verschijnsel is. Ten tweede kan het onderzoek illustreren hoe mensen – zelfs te goeder trouw – in staat zijn om de leerstellingen en filosofie van anderen op een foutieve manier aan te wenden. Hieronder zal uiteengezet worden waarom deze beweeggronden relevant zijn en hoe dit onderzoek kan bijdragen aan het geschiedbeeld van de humanitair-ideologische bewegingen en kleine geloven.

Thoreau’s werken genieten tot op de dag van vandaag een grote bekendheid en mensen vinden nog altijd inspiratie en schoonheid in zijn natuurbeschrijvingen, leerstellingen en filosofie. Hiernaast bestaan er in de Westerse wereld enkele kolonies die *Walden* en *Walden Two* bij oprichting als fundament voor de organisatie en de levensstijl gebruikten.⁸⁸ Waar Thoreau zich in zijn eigen tijd verwonderde en afzette tegen de toenemende groei van de industrie, natuurlijke vervuiling, de uitputting van (levens)middelen en overconsumptie, zo zijn in de hedendaagse samenlevingen ook mensen die zoeken naar een manier om zich te distantiëren van een samenleving waarin een (kapitalistische) luxueuze levensstijl onze levens

⁸⁷ Smit, *De volksverheffers*, 14.

⁸⁸ H. Kuhlmann, *Living Walden Two*, xii-xiii.

lijken te domineren.⁸⁹ In dat opzicht tonen de toenmalige en hedendaagse samenlevingen enkele sterke overeenkomsten. Zo zijn er mensen die het niet eens zijn met politieke keuzes en beleidslijnen, zoals de manier waarop met vluchtelingen wordt omgegaan, de wijze waarop de werkloosheid wordt bestreden of de houding betreffende natuurvervuiling, duurzaamheid en klimaatverandering. De thema's lijken van alle tijden te zijn.

Dit soort mensen zijn er altijd geweest en zijn ongetwijfeld in elke Westerse samenleving te vinden. De levenshouding die in de hedendaagse samenleving gepaard gaat met veel van deze opvattingen en idealen, de subcultuur van 'hipsters', is nagenoeg identiek met die rond 1900. Een mentaliteit waarbij een constante zoektocht naar authenticiteit centraal staat en idealen als evenwichtigheid, flexitarisme, vegetarisme en ongemachineerde autarkie centraal staan. Fysieke manifestaties in de hedendaagse maatschappij zijn de talloze koffiebars, lokaal gebrouwen bieren, allerhande snorren, baarden, tatoeages, vintage-kleding en salade-barren.⁹⁰ Hiernaast bestaan er ook nog verschillende alternatieve kolonies in Nederland. Zo bestaat er in het hart van Amsterdam de Osho Mevlana Commune. Hun centrale doelstelling; 'A commune means many independent individuals, not belonging to each other in the old ways of family, tribe, religion, nation. Only in one way are they related to each other: that is they are all independent'.⁹¹ Een ander voorbeeld is het Felixoord, een woon- en zorgvoorziening voor oudere vegetariërs.⁹² Dit zijn slechts twee voorbeelden van hedendaagse manifestaties die onderstrepen dat het non-conformiteitsbeginsel in de hedendaagse samenlevingen verschillend vormen aanneemt. Andere voorbeelden van autonome subversieve manifestaties worden ook bloemrijk besproken in het programma *de Hokjesman*.⁹³ Hierin stelt Michael Schaap, alias de hokjesman dat de socialisten 'met herrie proberen het kapitalistische spook te verdrijven'.⁹⁴

Dit onderzoek wil onderbouwen dat de mentaliteit en het bijbehorende denkbeeld van non-conformiteit en authenticiteit geen nieuwe beweging is, maar een oud verschijnsel is een nieuw 'hip' jasje. Het onderzoek wil zodoende aantonen de zoektocht en het streven naar authenticiteit geen nieuw verschijnsel is.

⁸⁹ De Geus, 'Towards an ecological art of living', 2.

⁹⁰ H. Verspille, 'Ineens zit de hipster in het verdomhoekje' (versie 9 juli 2016), <http://www.parool.nl/parool/nl/4/AMSTERDAM/article/detail/3994508/2015/05/03/Ineens-zit-de-hipster-in-het-verdomhoekje.dhtml> (3 mei 2015).

⁹¹ Osho Mevlana Commune, 'Welcome to our beautiful Osho Commune' (versie onbekend), <http://www.osho-mevlana-commune.nl/> (13 juni 2016).

⁹² Felixoord, 'over Felixoord' (versie onbekend), <http://www.felixoord.nl/> (13 juni 2016).

⁹³ VPRO, 'De Hokjesman', http://www.npo.nl/de-hokjesman/VPWON_1250847

⁹⁴ VPRO, 'De Hokjesman', Afl. 5: De Autonomen, http://www.npo.nl/de-hokjesman/07-02-2013/VPWON_1166752 (Be-gintijd 02:00, eindtijd 03:00)

Escapisme, het wegvlugten of willen veranderen van de realiteit, heeft altijd al bestaan. In de Westerse samenleving zijn de mogelijkheden om aan de alledaagse dag te ontsnappen talloos. Denk aan de virtuele gamewereld of de enorme aantallen mensen die tegenwoordig op reis gaan om even te ontsnappen aan het gehaaste leven. Andere mensen zetten zich af tegen overconsumptie en pleitten voor meer zelfredzaamheid en duurzaamheid.⁹⁵ Hiernaast vond een teruggang in het aantal religieuzen in het Westen plaats, wat tot gevolg had dat steeds meer mensen op zoek zijn naar zingeving. Thoreau waarschuwde in zijn tijd voor de slechte invloed van commercialisatie en industrialisatie en deze boodschap is nu relevanter dan ooit. Walter Harding, waarschijnlijk de meest geleerde Thoreauvian, ging zelfs zo ver door te stellen: ‘it is universally agreed that he (Thoreau) speaks more to our day than to his own’.⁹⁶

De kolonies die vandaag de dag nog bestaan hebben te grote veranderingen ondergaan om te kunnen blijven voortbestaan. Ondanks deze veranderingen streven ze de achterliggende doelen nog na die centraal stonden in *Walden*. De manieren waarop de oprichters van de kolonies de leerstellingen en filosofie van *Walden* interpreteerden en in praktijk realiseerden, waren heel verschillend. Er zijn mensen die Thoreau’s ideeën hebben gebruikt als grondslag voor hun communes, auteurs die stellen dat hij in *Walden* uiteenzette hoe een ideaal huis(houden) eruit hoort te zien en intellectuelen die betogen dat hij zich afzette tegen de opkomende kapitalistische cultuur.⁹⁷

Zoals bleek is *Walden* heel anders geïnterpreteerd en ingevuld dan Thoreau bedoelde. Of het nu op religieus, politiek of literair vlak gebeurt, de leerstellingen en filosofieën van intellectuelen worden vaak voor verkeerde doeleinden gebruikt, met alle nadelige gevolgen van dien. Het verleden moet recht worden gedaan en mag nooit in een interpretatief keurslijf worden gedwongen. Uit politieke actualisering van de geschiedenis of klassieke teksten, zo stelt de Duitse filosoof H. G. Gadamer, kunnen geen absolute waarheden worden ontleend.⁹⁸ Een van de kerntaken van geschiedenis is het doorgronden van de wijze waarop mensen in het verleden reageerden op gebeurtenissen en om vraagtekens bij bepaalde aannames over sociale identiteiten en tot mythe geworden gebeurtenissen in het verleden te zetten.⁹⁹ Op deze manier kunnen historici de schade van onjuiste aannames en misbruik van het verleden inperken.

⁹⁵ De Geus, ‘Towards an ecological art of living’, 4.

⁹⁶ Harding, *The days of Henry Thoreau*, vii.

⁹⁷ Cain, ‘introduction’ 7-8.

⁹⁸ C. Lorenz, *De constructie van het verleden. Een inleiding in de theorie van de geschiedenis* (Amsterdam 2008) 117.

⁹⁹ J. Tosh, *The pursuit of history* (Harlow 2010) 36; 42.

Dit onderzoek wil hier een bijdrage aan geven. Met deze casus kan concreet geïllustreerd worden hoe mensen – zelfs te goeder trouw – in staat zijn om de leerstellingen en filosofie van anderen op een foutieve manier aan wenden.

§ 1.5) Onderzoeksmethoden

In kern is dit een klassiek historisch onderzoek waarin tekstinterpretatie centraal staat en er idiografisch onderzoek wordt verricht. De Duitse wetenschapsfilosoof Heinrich Rickert stelde ooit dat ‘de wereld natuur wordt wanneer we haar bekijken met het oog op het algemene, en ze geschiedenis wordt als we haar bekijken met het oog op het bijzondere en individuele.’¹⁰⁰ De focus van dit onderzoek zal liggen op het bijzondere en individuele. Er zullen zodoende geen algemene conclusies worden getrokken.

Gadamer stelde ooit dat elk interpreteren een tijdbepaalde en context gebonden activiteit is, die niet willekeurig inwisselbaar is. Het idee dat mensen door de ogen van een auteur in het verleden kunnen kijken is hiermee onhoudbaar. In andere woorden, elke interpretatie is contemporain en context gebonden.¹⁰¹ Dit betekent, in navolging van het klassieke en moderne narrativisme, dat het historisch verhaal geen spiegelbeeld of representatie van de historische werkelijkheid biedt, maar een constructie van een bepaalde samenhang vormt.¹⁰² Zodoende zal ik een interpretatie en invalshoek voorstellen waaruit de feiten gezien kunnen worden.

De Amerikaanse historicus Warren Breckman stelde dat het onmogelijk is om een passende methode te formuleren die voldoet aan alle doeleinden van de intellectuele geschiedenis. Hij stelde dat de eclectische methode het beste gebruikt kan worden.¹⁰³ De Engelse historicus Stefan Collini stelde dat de teksten voor de meeste historici slechts middelen zijn om een historische gebeurtenis, politieke handeling of demografische trend te beschrijven of verklaren. De intellectuele historicus heeft echter ook tot doel om de gekozen tekst zelf te begrijpen en te doorgronden. Precies om deze reden is het volgens hem logisch dat intellectuele historici de methodes van andere disciplines toepassen die tot doel hebben

¹⁰⁰ M. Leezenberg en G. de Vries, *Wetenschapsfilosofie voor geesteswetenschappen* (Amsterdam 2001) 181.

¹⁰¹ Lorenz, *De constructie van het verleden*, 116.

¹⁰² ‘Ibidem’ 108.

¹⁰³ W. Breckman, ‘Intellectual History and the Interdisciplinary Ideal’, in: D.M. McMahon en S. Moyn (red.), *Rethinking modern European intellectual history* (Oxford 2014) 14.

om teksten te interpreteren en analyseren.¹⁰⁴ Megill sluit hier bij aan en verwerpt het standpunt dat de intellectuele historicus één enkele methode moet hebben.¹⁰⁵

In navolging van Breckman, Collini en Megill zullen er verschillende methodes, voor zover er in het geval van geschiedenis over methodologie gesproken kan worden, aangewend worden. Voor het beantwoorden van de deelvragen zullen zowel primair als secundair historisch bronnenonderzoek gedaan worden, evenals een teksts-interpretatiemethode waarmee *Walden* en *Walden Two* geanalyseerd kunnen worden, zodat zo dicht mogelijk bij de oorspronkelijke betekenis van de tekst gekomen kan worden. De vergelijkende benadering zal worden gebruikt om onderzoek te doen naar de kolonie *Walden Two* van Skinner en de kolonie Walden van Frederik Van Eeden.

Afsluitend zal ik enkele woorden wijden aan de belangrijkste primaire en secundaire bronnen. De belangrijkste bronnen die zullen worden gebruikt bij het beantwoorden van de eerste en tweede deelvraag, zijn *Walden* en de biografieën over Thoreau van J. Harding en R. D. Richardson.¹⁰⁶ Hiernaast zullen verschillende artikelen uit de bundels van W.E. Cain en J. Myerson worden gebruikt.¹⁰⁷ Voor het bestuderen van Skinner's wetenschap, filosofie en de Walden Two kolonies zullen *Walden Two*, het artikel *B.F. Skinner's utopian vision* en het werk van Hilke Kuhlmann centraal staan.¹⁰⁸ Hiernaast zal er voor de beantwoording van de derde deelvraag geput worden uit een breed scala aan primaire bronnen, waaronder de werken en dagboeken van Van Eeden, Skinner en het blad *De Pionier*. Veel van deze bronnen zijn te raadplegen bij het IISG, de Bijzondere Collecties van de Archieven van de Amsterdamse Universiteit en Het Gemeentearchief Gooise Meren en Huizen.¹⁰⁹ Het laatste archief bevat fascinerende gegevens over de kolonie Walden, waaronder veel krantenartikelen van *de Bussumsche Courant* en *de Hilversumsche Courant*, foto's en stukken over de bouw van de hutten. Een groot deel van het onderzoek zal dientengevolge leunen op de primaire bronnen van Thoreau, Skinner en op minutieus archiefonderzoek naar de werken, artikelen, toespraken, lezingen en brochures van Van Eeden en over de kolonie Walden te Bussum.

¹⁰⁴ S. Collini, M. Biddiss, D. Hollinger, Q. Skinner, J.G.A. Pocock, B. Kuklick en M. Hunter, 'What is intellectual history?', *History today* 35 (1985) 10, 46-54., aldaar 46.

¹⁰⁵ A. Megill 'Five questions on intellectual history', in: *Rethinking History* 8 (2011) 4, 489.

¹⁰⁶ Harding, *The days of Henry Thoreau.*; R. D. Richardson, *Henry Thoreau: a life of the mind* (Berkeley 1986).

¹⁰⁷ W. E. Cain, *A Historical Guide to Henry David Thoreau* (Oxford 2000).; Myerson (red.), *The Cambridge companion to Thoreau*.

¹⁰⁸ Skinner, *Walden Two.*; D. E. Altus en E. K. Morris, 'B.F. Skinner's utopian vision: Behind and beyond Walden Two', *The Behavior Analyst* 32 (2009) 2, 319-335.; H. Kuhlmann, *Living Walden Two*.

¹⁰⁹ *De Pionier*, blad ter bespreking van *Binnenlandsche Kolonisatie*. *Orgaan van de Vereeniging Gemeenschappelijk Grondbezit*, 1902-1912.

2.) David Henry Thoreau en *Walden*

‘But it is not the part of a true culture to tame tigers, any more than it is to make sheep ferocious; and tanning their skins for shoes is not the best use to which they can be put’.¹¹⁰

Thoreau wordt over de hele wereld geëerd voor zijn filosofische inzichten, zijn resolute individualisme, zijn natuurwaarnemingen en kritiek op de maatschappij. *Walden* wordt beschouwd als een van de belangrijkste werken van de Amerikaanse literatuur en Thoreau wordt in één ademteug genoemd met Amerikaanse literaire grootmeesters als Washington Irving, Edgar Allan Poe en Herman Melville. Hij schreef dichtterlijk, speels en geestig, maar ook serieus, kritisch en provocerend, zoals de anekdote bovenaan illustreert. Thoreau was ervan overtuigd dat groepen, organisaties en instituties mensen ervan weerhielden om openhartig op hun eigen gedrag te reflecteren.¹¹¹ Voortkomend uit dit gedachtegoed confronteerde Thoreau zijn lezers met fundamentele vragen als; ‘What is the nature of the luxury which enervates and destroys nations?’, ‘Why should we exaggerate any one kind at the expense of the others?’ en ‘Shall we always study to obtain more of these things, and not sometimes to be content with less?’¹¹²

Om te begrijpen vanuit welke achtergrond Thoreau zijn gedachtegoed cultiveerde zal er in paragraaf 2.1 worden ingegaan op de mens Thoreau en in paragraaf 2.2 op de maatschappelijke omstandigheden waarin Thoreau zijn filosofie ontwikkelde.¹¹³ Door zijn leven en omstandigheden nader te bestuderen kan er meer inzicht worden verworven over de motieven, werkwijzen en inspirators van Thoreau.

¹¹⁰ H. D. Thoreau, *Walking* (Auckland 2008) 41.

¹¹¹ Cain, ‘introduction’, 5.

¹¹² Thoreau, *Walden*, 21; 27; 48.

¹¹³ Als leidraad zullen de biografieën van J. Harding, W. E. Cain en R. D. Richardson gebruikt worden. Harding wordt gezien als de internationale kenner van het leven en werk van Thoreau. Hij publiceerde meer dan vijftig boeken en vele artikelen over Thoreau. Zijn biografie wordt beschouwd als de definitieve studie van het leven van Thoreau. Cain stelde een bundel samen waarin Thoreau vanuit verschillende invalshoeken is bestudeerd en het werk van Richardson biedt een grondig inzicht in het leven van Thoreau in de context van de negentiende eeuw.; Harding, *The days of Henry Thoreau.*; W. Harding, *Walden : An annotated edition* (Harcourt 1995).; Cain, *A historical guide to Henry David Thoreau.*; Richardson, *Henry Thoreau*, x.

§ 2.1) Thoreau, een biografie. Van curieus kind tot de kluizenaar van Concord

Thoreau werd op 12 juli 1817 in het Amerikaanse stadje Concord geboren, dat zo'n 2000 inwoners rijk was.¹¹⁴ Als kind volgde Thoreau onderwijs op de openbare middelbare school in Concord en vervolgens bij de Concord Academy.¹¹⁵ In 1833 werd hij toegelaten tot Harvard College, waar hij een breed vakkenpakket volgde en in aanraking kwam met de klassieke werken van Vergilius, Caesar, Sallust, Cicero en Horace.¹¹⁶ Hiernaast ontwikkelde hij een grote passie voor Goethes *Italian journey*.¹¹⁷ Een werk dat nog meer indruk op Thoreau maakte was het essay *Nature* van Ralph Waldo Emerson, de grondlegger van het transcendentalisme in Amerika.¹¹⁸

Emerson leefde in Concord en toen Thoreau terugkeerde naar zijn geboorteplaats ontmoette hij de transcendentalist.¹¹⁹ Al snel werd Emerson zowel een leraar als spiritueel adviseur voor Thoreau. Emerson adviseerde hem een dagboek bij te houden en spoorde hem aan om schrijver van beroep te worden.¹²⁰ Emersons advies opvolgend hield Thoreau van 1837 een dagboek bij. Uit zijn aantekeningen blijkt dat hij toen al veel interesse had in de natuur, het Duitse *bildung*, Goethe en Vergilius.¹²¹ Zodoende deed Thoreau in navolging van Goethe kennis op van de natuur en leerde hij de romantische notie van de artiest te koppelen aan sociale inzichten. Aan de hand van Vergilius ontwierp Thoreau noties over de identiteit van de menselijke natuur. Tezamen met Emerson vormden deze twee auteurs de hoeksteen van Thoreau's filosofie.¹²²

Emerson introduceerde Thoreau bij de *transcendental-club*. Dit was een kleine groep schrijvers en intellectuelen die hun ideeën grotendeels baseerden op prominente Duitse en Engelse filosofen als Immanuel Kant en Goethe.¹²³ De leden van de transcendental-club hechtten veel waarde aan de natuur, het bewustzijn en individuele autonomie.¹²⁴ Ze streefden

¹¹⁴ Cain, 'Henry David Thoreau', 29.; Richardson, *Henry Thoreau*, 15.

¹¹⁵ Harding, *The days of Henry Thoreau*, 26.

¹¹⁶ Richardson, *Henry Thoreau*, 24.

¹¹⁷ Cain, 'Henry David Thoreau', 13.

¹¹⁸ Richardson, *Henry Thoreau*, 5.; Emerson, *Nature*, 11.; In het eerste hoofdstuk van *Nature* is er een passage die Thoreau later in zijn leven is gaan belichamen; 'to go into solitude, a man needs to retire as much from his chamber as from society – The lover of nature is he whose inward and outward senses are still truly adjusted to each other'

¹¹⁹ Harding, *The days of Henry Thoreau*, 60.

¹²⁰ Cain, 'Henry David Thoreau', 16.; Richardson, *Henry Thoreau*, 7; 23.

¹²¹ 'Ibidem' 7-8.; *Bildung* was een term die geïntroduceerd werd door de Duitse intellectueel Wilhelm von Humboldt in het conservatieve denken van Duitsland in de negentiende eeuw. *Bildung* is gericht op de algemene (zelf)ontplooiing en (zelf)ontwikkeling van alle menselijke vaardigheden. Het streven is een algemeen geleerd persoon te worden, die zowel veel kennis heeft als retorisch en ethisch kan handelen.

¹²² 'Ibidem' 8; 29.

¹²³ Cain, 'Henry David Thoreau', 17.

¹²⁴ 'Ibidem', 17.

ernaar om intuïtief de waarheid te leren kennen.¹²⁵ Om hun werk te verspreiden gaven ze het tijdschrift *The Dial* uit.¹²⁶ Middels de club kwam Thoreau in de intellectuele kringen van Concord. In 1838 werd hij als docent aangenomen bij de Concord Academy, schreef hij veel en was actief in het intellectuele leven van Concord.¹²⁷

Naast de prominente Duitse en Engelse filosofen las Thoreau in deze periode veel teksten van de Romeinse stoïcijnse filosofen Marcus Aurelius, Cicero, Epictetus en Seneca.¹²⁸ Deze klassieken versterkten de opvattingen die Thoreau op basis van Goethe, Vergilius en anderen had gevormd over de samenleving en de natuur. Hiernaast las hij oude Indiase geschriften over verheven idealen van zuiverheid, terugtrekking uit de maatschappij, zelfdiscipline en innerlijke harmonie.¹²⁹ De Indiase geschriften versterkten zijn opvattingen over het belang van individuele morele hervorming. Zodoende ontwikkelde Thoreau op basis van zijn natuurwaarnemingen, verschillende Indiase geschriften, Emerson, Goethe, Vergilius en andere klassieken het fundament van zijn leerstellingen en filosofie.

Enkele jaren later kwam Thoreau in aanraking met de epossen van *Ossius*.¹³⁰ Op basis van deze epossen kwam Thoreau waarschijnlijk tot de slotsom dat de barbaar, de natuurlijke mens, binnenin de beschaafde mens schuilde. Thoreau raakte ervan overtuigd dat de mens in contact moest komen met zijn innerlijke zelf om gelukkig te zijn. In navolging van deze overtuiging besloot hij in 1845 om onafhankelijk te leven en een hut bij Walden Pond te bouwen. Hij deed dit primair om ‘weloverwogen’ te kunnen leven; ‘I went to the woods because I wished to live deliberately, to front only the essential facts of life, and see if I could not learn what it had to teach, and not, when I came to die, discover that I had not lived’.¹³¹

Eenvoudigheid nastrevend richtte hij de hut in met drie stoelen, een tafel, een bureau, een kleine spiegel en een paar andere spullen.¹³² In de herfst bouwde hij de open haard en de schoorsteen en daarna bewerkte hij een stuk land om bonen, mais en aardappelen te planten.¹³³ De meeste tijd bij Walden Pond besteedde Thoreau aan schrijven. Hij was bezig met

¹²⁵ Richardson, *Henry Thoreau*, 72.

¹²⁶ Cain, ‘Henry David Thoreau’, 21.

¹²⁷ Richardson, *Henry Thoreau*, 47.; Cain, ‘Henry David Thoreau’, 20.

¹²⁸ Richardson, *Henry Thoreau*, 24.

¹²⁹ Cain, ‘Henry David Thoreau’, 32.; De epossen werden geschreven door de Schotse dichter James Macpherson.

¹³⁰ Richardson, *Henry Thoreau*, 142.

¹³¹ Thoreau, *Walden*, 121.

¹³² ‘Ibidem’ 87.; ‘My furniture, part of which I made myself — and the rest cost me nothing of which I have not rendered an account — consisted of a bed, a table, a desk, three chairs, a looking-glass three inches in diameter, a pair of tongs and andirons, a kettle, a skillet, and a frying-pan, a dipper, a wash-bowl, two knives and forks, three plates, one cup, one spoon, a jug for oil, a jug for molasses, and a japanned lamp.’

¹³³ Cain, ‘Henry David Thoreau’, 24.

het eerste ontwerp van *Walden*, de tweede versie van *A week on the Concord and Merrimack-rivers* en een essay voor in *The maine woods*.¹³⁴ In totaal verbleef hij zesentwintig maanden bij Walden Pond, alhoewel hij regelmatig pauzes nam en frequent gasten op bezoek had. In september 1847 verliet hij de hut weer.¹³⁵

Na zijn verblijf bij Walden Pond nam Thoreau intrek bij de familie Emerson en doceerde op het Concord Lyceum over ‘de relatie van het individu met de staat’.¹³⁶ De ideeën achter deze lezingen publiceerde hij later in het essay *Civil disobedience*.¹³⁷ Een jaar later publiceerde hij *A week on the Concord and Merrimack rivers*. De recensies waren teleurstellend en het boek verkocht slecht.¹³⁸ In dezelfde periode (1846 tot 1849) werkte Thoreau intens aan *Walden* en in de periode van 1848 tot 1849 schreef hij de meeste pagina’s voor de eerste zeven hoofdstukken. De drie jaren hierna werkte hij minder aan *Walden*, maar las hij verschillende werken van de auteur die ook veel invloed op zijn ideeënleer zou uitoefenen; Charles Darwin.¹³⁹

Nadat hij verschillende nieuwe opvattingen over de natuur en evolutie van de mens had opgedaan, was de tijd rijp; in augustus 1854 werd *Walden* gepubliceerd.¹⁴⁰ Het werk had veel meer succes dan Thoreau’s eerdere werken. De eerste editie van *Walden* was in 1859 uitverkocht en de herdruk werd in hetzelfde jaar van publiceren weer uitverkocht.¹⁴¹ De reviews waren lovend.¹⁴² ‘An original book, this, and from an original man – it is a volume to read once, twice, thrice – and then think it over. There is a charm in his style, a philosophy in its thought’.¹⁴³ Ondanks dat het werk redelijk veel succes had, werd Thoreau er tijdens zijn leven niet rijk dan wel bekend mee.

Na het publiceren van *Walden* ondernam Thoreau veel reizen naar steden en de natuur.¹⁴⁴ In december 1860 vatte hij tijdens een van zijn natuuronderzoeken ernstig kou. De verkoudheid veranderde in bronchitis en tuberculose. Hij maakte een twee maanden durende reis naar Minnesota, in een poging om een klimaat met droge frisse lucht te vinden om zijn

¹³⁴ Richardson, *Henry Thoreau*, 154.; Cain, ‘Henry David Thoreau’, 34.

¹³⁵ ‘Ibidem’ 35-36.

¹³⁶ ‘Ibidem’ 36.

¹³⁷ H. D. Thoreau, *Walden: and, on the duty of civil disobedience* (Waiheke Island 2008).; Dit werk betreft dezelfde versie als eerder, maar wordt hier nogmaals volledig uitgeschreven, omdat de nadruk op on the duty of civil disobedience ligt.

¹³⁸ Myerson (red.), *Emerson and Thoreau*, 41-370.; Harding, *The days of Henry Thoreau*, 250-251.

¹³⁹ Richardson, *Henry Thoreau*, 242-243.

¹⁴⁰ Cain, ‘Henry David Thoreau’, 41.

¹⁴¹ Richardson, *Henry Thoreau*, 319.; Cain, ‘Henry David Thoreau’ 43.

¹⁴² Myerson, *Emerson and Thoreau*, 371-415.

¹⁴³ ‘Ibidem’ 372.

¹⁴⁴ Richardson, *Henry Thoreau*, preface.

gezondheid te verbeteren, maar het mocht niet baten. Thoreau's toestand verergerde en op 6 mei 1862 blies hij – in vrede – zijn laatste adem uit in zijn geliefde Concord.¹⁴⁵

§ 2.2) De eeuw van ideologische idealen en technologische ontwikkelingen

Uit de biografie is duidelijk geworden vanuit welk gedachtegoed en vanuit welke achtergrond Thoreau zijn ideeënleer cultiveerde. De maatschappelijke omstandigheden waarin Thoreau zijn filosofie ontwikkelde zijn echter onderbelicht gebleven. Onderstaande paragraaf heeft tot doel om deze lacune op te vullen en te onderzoeken in hoeverre Thoreau beïnvloed werd door het gedachtegoed in het negentiende-eeuwse Amerika.

De maatschappelijke omstandigheden in Amerika lieten rondom de helft van de negentiende eeuw veel te wensen over. De grootste problemen kwamen voort uit verschillende financiële crisissen en de toenemende werkloosheid die haar plichtsgetrouw vergezelde. Toen Thoreau werd aangenomen bij de Concord Academy in 1838 was Amerika net in herstel van *the panic of 1837*.¹⁴⁶ De economische expansie van 1825 had tot een grote uitbreidingscapaciteit van het krediet geleid, maar had bijzonder nadelige gevolgen toen de tarweoogst in 1836 mislukte. De prijs van katoen daalde met meer dan de helft en de schuldeisers in Europa eisten betaling in goud. De banken konden de vraag niet aan, stopten met het uitbetalen van geld en sloten hun deuren.¹⁴⁷ De uitwerking op de Amerikaanse handel was desastreus; alleen al in New York ging er in één nacht meer dan 100 miljoen dollar aan handelsmislukkingen verloren.¹⁴⁸ De consequenties waren nietsontziend; de overheid ging gebukt onder enorme staatsschulden, verschillende banken gingen failliet en de werkloosheid raakte wijdverspreid.¹⁴⁹ De vooruitzichten op een succesvolle carrière waren zeer gering. De paniek in 1837 was slechts de voorbode van een lange economische depressie die tot het midden van de jaren veertig door zou duren.

Bovenstaande analyse van de economische crisis maakt duidelijk waarom Thoreau in *Walden* zoveel aandacht besteedde aan de gebrekkigheden van de economie.¹⁵⁰ Hiernaast

¹⁴⁵ 'Ibidem' 389.

¹⁴⁶ 'Ibidem' 17.; Cain, 'Henry David Thoreau', 15-16.; *the panic of 1837* was een ernstige economische crisis

¹⁴⁷ Richardson, *Henry Thoreau*, 17.

¹⁴⁸ 'Ibidem' 17.

¹⁴⁹ Cain, 'Henry David Thoreau', 15-16.

¹⁵⁰ Thoreau, *Walden*, 5-107. (Hoofdstuk *Economy*)

plaatst het de filosofie van Thoreau, op zijn minst het hoofdstuk *Economy*, in haar contemporaine context. De meeste Amerikanen waren werkloos en de vooruitzichten waren grimmig. Hij probeerde de mensen reëlere en hoopvollere opvattingen en idealen te bieden door eenvoudigheid te prediken.

Naast en voortkomend uit de economische depressie richtten de belangrijkste maatschappelijke vraagstukken zich op de gevolgen van de industrie, de condities van de arbeidersklasse, meer rechten voor vrouwen, de afschaffing van slavernij en bovenal de *Association movement*.¹⁵¹ Al deze vraagstukken komen in *Walden* aan bod. Twee hiervan zullen hieronder als illustratie dienen om, naast de financiële crisis, aan te tonen dat de ideeënleer van Thoreau sterk in wisselwerking stond met zijn contemporaine omstandigheden.

Thoreau hekelde de gevolgen die de industrie en het kapitalisme op de sociale omstandigheden in Amerika had; ‘The mass of men lead lives of quiet desperation. What is called resignation is confirmed desperation. From the desperate city you go into the desperate country’.¹⁵² Een klein deel kapitalisten vergaarde steeds meer rijkdom en het overgrote deel van de arbeidersklasse werd steeds armer. De industrie verslechterde het leven van de armen, verpestte de schoonheid van de natuur en bevorderde de handel. Het ondermijnde de persoonlijke vrijheid van mensen.¹⁵³ Thoreau verachtte de wijze waarop de arbeidersklasse, voornamelijk arme geëmigreerde Ieren, werd uitgebuit bij de bouw van het spoorwegennet.¹⁵⁴

‘But if we stay at home and mind our business, who will want railroads? We do not ride on the railroad; it rides upon us. Did you ever think what those sleepers are that underlie the railroad? Each one is a man, an Irishman, or a Yankee man.’¹⁵⁵

De Association movement had tot hoofddoel om de depressie, ongelijkheid en sociale misstanden te doorbreken en een nieuwe sociale orde te stichten. Dit doel is misschien wel het beste beschreven door J. H. Noyes, een vooraanstaand lid van de beweging. Hij schreef dat ‘a yearning toward social reconstruction has become a part of the continuous, permanent, inner experience of the American people’.¹⁵⁶ Binnen de beweging was er een breed scala aan

¹⁵¹ Richardson, *Henry Thoreau*, 100-103.

¹⁵² Thoreau, *Walden*, 12.

¹⁵³ ‘Ibidem’ 28

¹⁵⁴ ‘Ibidem’ 121-122.

¹⁵⁵ ‘Ibidem’ 123.

¹⁵⁶ Richardson, *Henry Thoreau*, 100.; J. H. Noyes, *The history of American socialisms* (Lippincott 1870) 24.

humanitair-ideologische groeperingen.¹⁵⁷ Als oplossing voor alle misstanden in de maatschappij richtten ze kleinschalige (utopische) kolonies op. Middels hun kolonies poogden ze hun manier van leven tot model voor de gehele samenleving te propageren.¹⁵⁸

Walden biedt ook verschillende leerstellingen aan voor een manier van leven. Dientengevolge zijn er zijn verschillende pogingen gedaan om *Walden* binnen de Association movement te plaatsen. *Walden* heeft echter nooit goed binnen dit keurslijf gepast.¹⁵⁹ *Walden* is zowel in vorm als inhoud divergent, individueel en authentiek. Hierdoor is het werk beter te interpreteren wanneer het wordt bestudeerd als beginpunt of grondslag. Enerzijds toonde *Walden* veel overeenkomsten met de beweging, maar anderzijds heeft Thoreau nooit het doel gehad om een pasklaar model te presenteren voor een betere manier van leven, laat staan om de structuur van de gehele samenleving te hervormen.¹⁶⁰ Dit is een essentieel verschil. *Walden* spoort het individu aan om de natuurlijke identiteit terug te vinden, een eenvoudiger leven te leiden en ieder zijn eigen pad te laten bewandelen:

‘One young man of my acquaintance, who has inherited some acres, told me that he thought he should live as I did, if he had the means. I would not have any one adopt my mode of living on any account; for, beside that before he has fairly learned it I may have found out another for myself, I desire that there may be as many different persons in the world as possible; but I would have each one be very careful to find out and pursue his own way, and not his father's or his mother's or his neighbor's instead.’¹⁶¹

Thoreau had het niet duidelijker uiteen kunnen zetten in het hoofdstuk *Economy* van *Walden*; het specifieke leven dat hij leidde en beschreef was niet bedoeld als exacte handleiding of nauwgezet model.¹⁶² Skinner verwoordde het waarschijnlijk het beste toen hij stelde dat *Walden* een utopie voor één was.¹⁶³

In de buurt van Concord waren er twee initiatieven die wel tot doel hadden model voor de samenleving te staan. Dit waren de kolonie Brook Farm, die in 1841 werd opgericht, en Fruitlands, die in 1844 werd opgericht.¹⁶⁴ Uit Thoreau's dagboeken en werken komt naar

¹⁵⁷ Kanter, *Commitment and community*, 3-7.

¹⁵⁸ Richardson, *Henry Thoreau*, 100.

¹⁵⁹ L. Gougeon, 'Thoreau and reform', in: J. Myerson (red.), *The Cambridge companion to Thoreau* (Cambridge 1955) 194-214, aldaar 194.

¹⁶⁰ Cain, 'Henry David Thoreau', 44.

¹⁶¹ Thoreau, *Walden*, 94-95.

¹⁶² Cain, 'Henry David Thoreau', 44.

¹⁶³ Skinner, 'Walden (one) and Walden two', 2.

¹⁶⁴ Cain, 'Henry David Thoreau', 25.

voren dat hij de kolonies in theorie verleidelijk en bewonderingswaardig vond, maar dat hij ervan overtuigd was dat ze in realiteit niet zouden werken.¹⁶⁵ Zo schreef hij; ‘But, wherever a man goes, men will pursue and paw him with their dirty institutions, and, if they can, constrain him to belong to their desperate odd-fellow society’.¹⁶⁶ Richardson wees er echter op dat Thoreau de kolonies niet zo erg hekelde als soms wordt beweerd. Hij toonde aan dat Thoreau het hoofdzakelijk eens was met de hervormers en dromers. Hij was alleen van mening dat kolonies nooit zouden kunnen slagen.¹⁶⁷ Thoreau schreef; ‘If I knew for a certainty that a man was coming to my house with the conscious design of doing me good, I should run for my life’.¹⁶⁸ De Amerikaanse professor van literatuur Len Gougeon schreef hierop; ‘More often than not, in Thoreau’s view, such self-proclaimed reformers were individuals who had not yet reformed themselves’.¹⁶⁹

§ 2.3) Tot besluit. Een midden negentiende-eeuwse intellectueel in Amerika

Thoreau was onmiskenbaar een kind van zijn tijd. Hij was ingebed in de controverses, grote vraagstukken en het gedachtegoed van het midden negentiende-eeuwse Amerika. De leerstellingen en filosofie die hij in *Walden* uiteenzette kwamen tot ontwikkeling vanuit zijn grondige scholing, brede interesse, intellect en in reactie op de economische malaise, de kapitalistische idealen en de drang naar sociale hervorming in de Amerikaanse samenleving. Thoreau werd beïnvloed door Emersons transcendentalisme, de filosofie van Duitse en Engelse intellectuelen zoals Goethe, Kant en Darwin, de klassieken uit de oudheid, de eposen van Vergilius en Macpherson, verschillende Indiase geschriften en de onvergankelijke schoonheid van de natuur. Zijn ideeënleer was dermate persoonlijk en divergent dat hij, net als vele grote kunstenaars, pas erkenning verwierf na zijn dood.

¹⁶⁵ ‘Ibidem’, 27.

¹⁶⁶ Thoreau, *Walden*, 227.

¹⁶⁷ Richardson, *Henry Thoreau*, 103.

¹⁶⁸ Thoreau, *Walden*, 99.

¹⁶⁹ Gougeon, ‘Thoreau and reform’, 195.

3) Honderd-en-één interpretaties. Het multi-interpretabele karakter van *Walden*

Walden wordt vaak beschouwd als een boek dat louter voor mannen is geschreven.

Mannelijkheid en de wilde natuur, jagen, onafhankelijkheid en zelfredzaamheid staan op een bepaalde manier synoniem aan elkaar, het zijn betekenisverwante woorden. De Amerikaanse literatuurwetenschapper van Ohio State University Steven Fink toonde echter aan dat *Walden* grote overeenkomsten vertoonde met de hervormingsethiek van vrouwen in de negentiende eeuw.¹⁷⁰ De Amerikaanse wetenschapper Cecelia Tichi en een vluchtige analyse van de reviews over *Walden* onderbouwen Fink's argument.¹⁷¹ De meest lovende reviews, 'These books spring from a depth of thought' en 'Few books have sprung from a genius so clear of extraneous influences', bleken door vrouwen geschreven te zijn.¹⁷²

Bovenstaande laat zien dat *Walden* een multi-interpretabel werk is. Dit multi-interpretabele karakter roept belangrijke vragen op; Welke bedoelingen had Thoreau met de leerstellingen en filosofie die hij in *Walden* uiteenzette? Schreef hij *Walden* opzettelijk multi-interpretabel? Hoe is het mogelijk dat *Walden* op honderd-en-een verschillende manieren geïnterpreteerd is?

Om antwoorden op deze vragen te formuleren is, naast het putten uit secundaire werken, een grondige analyse en tekstinterpretatie van *Walden* verricht. Paragraaf 3.1 zal kort ingaan op de interpretatiestrijd die rondom *Walden* is ontstaan. De focus van paragraaf 3.2 zal liggen op de leerstellingen en filosofie die Thoreau in *Walden* uiteenzette en op de oorzaken voor het multi-interpretabele karakter van *Walden*. Door het beantwoorden van deze vragen kan meer inzicht worden gecreëerd over de vraag waarom er invullingen aan *Walden* zijn gegeven die in strijd waren met haar leerstellingen en filosofie.

§ 3.1) Een pennenstrijd over de historische interpretatie

Naast het voorbeeld van Fink zijn er legio aan interpretaties van *Walden*. Het werk is van tientallen invalshoeken benaderd en binnen uiteenlopende contexten geplaatst. Dit heeft ertoe geleid dat er een interpretatiestrijd is ontstaan over de manier waarop Thoreau begrepen zou moeten worden. Zo is geprobeerd *Walden* binnen de beweging van het abolitionisme te

¹⁷⁰ S. Fink, 'Thoreau and his audience', in: J. Myerson (red.), *The Cambridge companion to Thoreau* (Cambridge 1955) 71-91, aldaar 86.

¹⁷¹ C. Tichi, 'Domesticity on Walden Pond', in: W.E. Cain (red.), *A historical guide to Henry David Thoreau* (Cambridge 1955) 95-122.

¹⁷² Myerson (red.), *Emerson and Thoreau*, 363-364; 395-396; 406-407.; Fink, 'Thoreau and his audience', 86.

plaatsen, het werk te zien als een persoonlijke strijd tussen Thoreau's verlangen om dichter en wetenschapper te zijn of als poging om het ideale huishouden te beschrijven. Het werk is begrepen als uiteenzetting over het disfunctioneren van de regering, als een mythe van escapisme, als verbitterde reactie op de gevolgen van de kapitalistische industrie en als handleiding voor het oprichten van kolonies.¹⁷³ Deze zeven verschillende interpretaties worden uiteengezet in één bundel, waaruit afgeleid kan worden dat dit nog slechts het topje van de ijsberg is.

Bovenstaande onderwerpen komen allemaal aan bod in *Walden*, maar behoren niet tot de kern van *Walden*. Zoals eerder bleek laat het werk zich moeilijk binnen een bepaalde stroming of context plaatsen.¹⁷⁴ De biografen van Thoreau bestudeerden hem dan ook als een authentiek individueel, zonder hem nauwkeurig binnen een bepaalde stroming of context te plaatsen.¹⁷⁵ Hieruit blijkt des te meer dat *Walden* zich niet in een ander keurslijf laat passen dan het eigen keurslijf. Hieruit kan vastgesteld worden dat Thoreau het beste kan worden bestudeerd vanuit de eigen context, leerstellingen en filosofie die hij formuleerde. Dit onderzoek sluit zich aan bij deze benaderingswijze van Thoreau.

Uit de interpretatiestrijd van het magnum opus valt af te leiden dat het werk op honderd-en-een verschillende manieren te interpreteren is. Om te onderzoeken hoe het mogelijk is dat *Walden* op uiteenlopende manieren geïnterpreteerd is, zal de volgende paragraaf zich focussen op de centrale leerstellingen en filosofie van *Walden*.

§ 3.2) De goedgehartige wijsvinger van een oude kluizenaar

Verklaringen voor de uiteenlopende manieren waarop *Walden* is geïnterpreteerd, kunnen worden gevonden in de wijze waarop en de toon waarin Thoreau *Walden* heeft geschreven. De Amerikaanse professor Engels, Richard J. Schneider, bewees en illustreerde dit aan de hand van verschillende anekdotes. Hij stelde dat *Walden* als gevolg van het autobiografische karakter in hoge mate didactisch, belerend, tegenstrijdig, veroordelend, maar ook humoristisch en ironisch was.¹⁷⁶ De eerdere anekdotes betreffende de vogelverschrikker, de 'mass desperation' en de brulkickers bij de Styx onderbouwen deze stelling. Om het argument kracht bij te zetten volgen twee voorbeelden van tegenstrijdige lessen in *Walden*. Zo geeft hij

¹⁷³ Gougeon, 'Thoreau and reform', 194.; Cain, 'introduction', 7-8.

¹⁷⁴ Dit werd onderbouwd door het eerdere betoog met betrekking tot *the Association movement* waaruit bleek dat *Walden* niet tevredenstellend binnen de beweging geplaats kon worden.

¹⁷⁵ Deze benadering wordt in de biografieën over Thoreau van Harding, Sherman Paul, Richardson en de bundel van Myerson gebruikt.

¹⁷⁶ Schneider, 'Walden', 94.

het advies om geen raad van ouderen aan te nemen, maar presenteerde en schreef hij wel dat *Walden* diende als adviesboek voor jonge studenten.¹⁷⁷ Een ander voorbeeld is dat Thoreau stelde dat het eten van vlees een natuurlijke drift is; ‘Once I went so far as to slaughter a woodchuck – and devour him’.¹⁷⁸ In het hoofdstuk *Higher laws* beargumenteerde hij tegenovergesteld dat het eten van dierenvlees een overbodige luxe is en de vooruitgang van de mens zelfs in de weg staat.¹⁷⁹

Thoreau was zich er terdege van bewust dat zijn boek rijk was aan belerende, humoristische en tegenstrijdige anekdotes en lessen. In het hoofdstuk *Reading* schimpte hij; ‘It is not all books that are as dull as their readers’.¹⁸⁰ Hierna vervolgde hij door te stellen; ‘To read well, that is, to read true books in a true spirit, is a noble exercise. Books must be read as deliberately and reservedly as they were written’.¹⁸¹ Voor degenen die niet gemakkelijk overtuigd zijn, zal de volgende anekdote uit de conclusie van *Walden* uitsluitend bieden;

‘In this part of the world it is considered a ground for complaint if a man's writings admit of more than one interpretation’ en ‘The words which express our faith and piety are not definite; yet they are significant and fragrant like frankincense to superior natures. Why level downward to our dullest perception always, and praise that as common sense?’¹⁸²

Deze anekdote spreekt boekdelen; Thoreau was zich bewust van de tegenstrijdigheden in zijn werk. Anders geformuleerd; hij was ervan overtuigd dat anekdotes die voor verschillende interpretaties vatbaar waren, bij gelegenheid beter waren dan woorden die slechts de ‘common sense’ bevatten.

Thoreau’s opmerking over het ‘deliberately and reservedly’ lezen van boeken krijgt hiermee een diepere betekenis. De meeste lezers benaderen *Walden* in de veronderstelling dat zij één duidelijke leerstelling en filosofie van Thoreau gepresenteerd krijgen. Zo leert de populaire culturele mythe over Thoreau ons dat Thoreau zich terugtrok uit de samenleving en een eenzaam leven leidde als kluizenaar, waar hij genoot van de natuur, mediteerde en zijn

¹⁷⁷ ‘Ibidem’ 94.

¹⁷⁸ Thoreau, *Walden*, 79.

¹⁷⁹ Thoreau, *Walden*, 276; 282; 284; ‘I was strongly tempted to seize and devour him raw’ (276) ‘I believe that every man who has ever been earnest to preserve his higher or poetic faculties in the best condition has been particularly inclined to abstain from animal food’ (282) en ‘Whatever my own practice may be, I have no doubt that it is a part of the destiny of the human race, in its gradual improvement, to leave off eating animals’ (284).

¹⁸⁰ Myerson, ‘introduction’, xi.; Thoreau, *Walden*, 143.

¹⁸¹ Thoreau, *Walden*, 134.

¹⁸² ‘Ibidem’ 424-425.

magnum opus schreef.¹⁸³ Het is een mythe van escapisme in haar zuiverste vorm, een mythe die zelfs nu nog een enorme aantrekkingskracht uitoefent. Deze mythe is een integraal onderdeel van Thoreau's *Walden*. Bij het zorgvuldig lezen van *Walden* wordt echter helder dat Thoreau de lezer veel meer wil onderwijzen.¹⁸⁴

Thoreau wilde zich niet terugtrekken uit de kapitalistische maatschappij; hij wilde weten hoe het was en of het mogelijk was om economisch onafhankelijk en zelfredzaam te leven. Schneider wijst erop dat de twee jaar die Thoreau bij Walden Pond resideerde, in eerste instantie een experiment van economische onafhankelijkheid waren.¹⁸⁵ Overal om zich heen zag hij mensen in 'quit desperation' leven, grotendeels als gevolg van de eerder besproken economische crisis. 'The life which men praise and regard as successful is but one kind. Why should we exaggerate any one kind at the expense of the others?'¹⁸⁶ Met *Walden* trachtte Thoreau aan te tonen dat mensen niet hoefden te leven volgens de richtlijnen, opvattingen en idealen die de overheid en de kapitalistische samenleving hen voorschreef. Naast die éne (kapitalistische en materialistische) manier van leven konden mensen zelf kiezen een andere levenswijze te realiseren en andere levensdoelen centraal te stellen;

'When we consider what, to use the words of the catechism, is the chief end of man, and what are the true necessities and means of life, it appears as if men had deliberately chosen the common mode of living because they preferred it to any other. Yet they honestly think there is no choice left'.¹⁸⁷

Deze anekdote staat metafoor voor *Waldens* filosofie; Thoreau vroeg het individu de materialistische klopjacht, kapitalistische opvattingen en idealen los te laten en zijn of haar eigen pad te banen. Hij maande de mensen om zich niet te laten leiden, maar zelf de regie en autoriteit in de hand te nemen om een onafhankelijker en uiteindelijk gelukkiger leven te leiden. Kortom; Thoreau vroeg mensen eerlijk op zichzelf te reflecteren, inzicht over de eigen wensen en doelen te verwerven en op basis van deze inzichten en overtuigingen een nieuw (beter en gelukkiger) mens te worden. Deze filosofie vormt de kern van *Walden*; de morele hervorming van het individu.

¹⁸³ Schneider, 'Walden', 92.

¹⁸⁴ 'Ibidem' 92.

¹⁸⁵ 'Ibidem', 93.

¹⁸⁶ Thoreau, *Walden*, 27.

¹⁸⁷ 'Ibidem' 12.

Hier kan niet nagelaten worden een ogenblik stil te staan bij de invloed die de Indiase geschriften, de klassieken en de natuur op Thoreau's leerstellingen en filosofie hebben gehad. Neem bijvoorbeeld het Aziatische gezegde; 'A single snowflake can bend the leaf of the bamboo'. Alle begin is klein, onderwijst dit gezegde. Het geeft een passende schets van de wijze waarop Thoreau de Indiase wijsheden in zijn filosofie integreerde. Ook de klassieken zijn te herleiden. Door de grondige bestudering van werken als Homerus raakte Thoreau ervan overtuigd dat mensen in zijn tijd tot grote daden in staat waren; 'We should be as good as the worthies of antiquity'.¹⁸⁸ Hij ademde 's ochtends immers dezelfde heroïsche lucht in als de koning Tchingthang en aanbad Aurora niet minder dan de meest devote Grieken.¹⁸⁹ Zijn voorliefde van de natuur uitte zich ook sterk in zijn bewondering voor de schoonheid en zeldzaamheid van elk verschijnsel en individu. Elk individu deed ertoe en kon besluiten zijn leven anders in te richten. In het verlengde hiervan was hij ervan overtuigd dat elk mens de keuze kon maken een andere levenswijze te realiseren.

Nu er wat meer licht op de bedoelingen van Thoreau is geworpen, kan de laatste oorzaak worden besproken, voor het multi-interpretabele karakter van *Walden*. Dit kan nu pas geschieden, aangezien de ideeënleer van *Walden* weerspiegeld wordt in de structuur en compositie van de hoofdstukken en inhoud van het werk. Het ontwerp van *Walden* is namelijk in hoge mate artificieel.¹⁹⁰ Thoreau ontwierp *Walden* met de zorg van een moeder voor haar pasgeboren kind en het vakmanschap van een literair-kunstenaar.

Het complexe ontwerp van *Walden* komt naar de voorgrond bij nauwgezet onderzoek naar de overtuiging waarmee, de wijze waarop en de toon waarin Thoreau *Walden* schreef en structureerde. Binnen zijn holistische filosofie zette hij, zoals eerder besproken, uiteenlopende leerstellingen uiteen die in strijd zijn met elkaar. Deze leerstellingen zijn een soort materiele en spirituele handvatten om de persoon te worden en de levenswijze te realiseren, die het individu voor ogen heeft. De leerstellingen en filosofie in *Walden* belichamen de oude kluizenaar die de avontuurlijke reiziger het kronkelige pad in de bergen naar zijn bestemming wijst. De grijsaard wijst met zijn benige wijsvinger de weg, maar de reiziger moet het pad zelf bewandelen, niemand anders dan de reiziger zelf kan deze tocht maken. 'The purpose of the pilgrimage is to expose us not just to new scenic views but also to new ways of life, often

¹⁸⁸ 'Ibidem' 143.

¹⁸⁹ 'Ibidem' 117-118.

¹⁹⁰ Cain, 'Henry David Thoreau', 25; 42.

ways directly opposed to the status quo'.¹⁹¹ De hoofdstukken in *Walden* fungeren dientengevolge niet enkel als leidraad voor het boek, maar reflecteren ook de cyclus van de seizoenen. De cyclus van de seizoenen weerspiegelen op hun beurt de cyclus, metamorfose, dan wel hervorming van het individu. Zodoende weerspiegelen de hoofdstukken in *Walden* en de cyclus van de seizoenen zijn leerstellingen en filosofie.¹⁹²

In de hoofdstukken verkende hij naast de materiele natuur zijn eigen spirituele natuur. Ook komen er in alle hoofdstukken thema's aan bod als zelfredzaamheid, het dierenrijk, de natuur, heroïsche eposen en mythen, poëzie, geschiedenis en het abolitionisme.¹⁹³ Zo onderbouwde hij in het eerste hoofdstuk *Economy* bijvoorbeeld zijn idealen en het doel van zijn werk. In het tweede hoofdstuk *Where i lived* vervolgde hij door uiteen te zetten wat het doel van het leven is en hoe hij zijn hut bouwde. In de hoofdstukken *Sounds* en *Solitude* schreef hij over zijn definiëring van eenzaamheid en diepgaande introspectie. Hij onderwees in deze hoofdstukken dat eenzaamheid geen fysieke omstandigheid is, maar een spirituele gemoedstoestand waarin de vereenzelviging met de materiele en spirituele natuur kan worden gevonden. 'Every little pine needle expanded and swelled with sympathy and befriended me.'¹⁹⁴ Hiermee richtte hij zich volledig op de hervorming van het eigen individu. Zodoende worden in elk hoofdstuk richtlijnen aangeboden. Met deze richtlijnen kan de lezer op eigen inzicht zijn eigen pad door de wildernis banen. 'Every path but your own is the path of fate. Keep on your own track, then.'¹⁹⁵

§ 3.3) Tot besluit. Vele wegen die naar Rome leiden

Thoreau bestudeerde en benaderde de sociale structuur, sociale veranderingen en sociale misstanden in de samenleving vanuit een nieuwe individualistische en spirituele invalshoek. Thoreau vroeg mensen op zichzelf te reflecteren, inzicht over de eigen doelen te verwerven en op basis hiervan een betere levensstijl te ontwikkelen. Deze mentaliteit en filosofie vormen de kern en het doel van Thoreau's *Walden*; de morele hervorming van het individu. Hij wilde dat mensen zich afkeerden van de kapitalistische levensstijl en op zoek zouden gaan naar eigen spirituele non-conformistische levenswijzen.

¹⁹¹ Schneider, 'Walden', 96.

¹⁹² 'Ibidem' 97.

¹⁹³ 'Ibidem', 98.

¹⁹⁴ Thoreau, *Walden*, 174.

¹⁹⁵ 'Ibidem' 156-157.

Het multi-interpretabele karakter van *Walden* is het gevolg van de schrijfstijl, systematiek, bedoelingen, structuur en symboliek van *Walden*. Thoreau was van mening dat 'Books must be read as deliberately and reservedly as they were written' en vond dat teksten voor meer dan één interpretatie vatbaar moesten zijn.¹⁹⁶ Thoreau koos er zodoende doelbewust voor om *Walden* voor meer dan één interpretatie vatbaar te maken. Ook is *Walden* in hoge mate artificieel. De ideeënleer van *Walden* wordt weerspiegeld in de compositie van de hoofdstukken en inhoud. Het multi-interpretabele karakter is zodoende een doelstelling en inherent onderdeel van *Walden*.

Verschillende volgelingen van Thoreau baseerden hun kolonies op *Walden*, terwijl dit in strijd was met zijn leerstellingen en filosofie. Deze contradicties komen voort uit het multi-interpretabele karakter van *Walden* en doordat Thoreau een eenling was die van afzondering hield. Waar Thoreau solitair gelukkig was, daar zijn de meeste mensen gelukkiger wanneer ze samenleven.

¹⁹⁶ 'Ibidem' 134; 424-425.

4) Frederik van Eeden & *Walden*

Toen de leerstellingen en filosofie van Thoreau eenmaal bekend werden in Amerika, verwierf Thoreau veel volgelingen. Onder de volgelingen ontstonden verschillende initiatieven om kolonies op te richten, ondanks dat dit in strijd was met de ideeënleer in *Walden*. In Amerika werden kolonies als Lake Village en Twin Oaks Community bijvoorbeeld gedeeltelijk op Thoreau's ideeënleer gebaseerd.¹⁹⁷ Waar kolonies in Amerika een veelvoorkomend verschijnsel waren, daar waren kolonies in West-Europa nog zeldzaam rondom de eeuwwisseling.¹⁹⁸ Toen Thoreau's ideeënleer eenmaal doordrong in Europa, namen ook hier verschillende volgelingen het initiatief tot het oprichten van kolonies op basis van *Walden*. Een van de bekendste volgelingen van Thoreau in Nederland was de psychiater, schrijver en intellectueel Frederik van Eeden.

In navolging van en voortbouwend op de leerstellingen en filosofie uit *Walden* ontwikkelde de Nederlandse intellectueel Van Eeden zijn eigen kolonisatiefilosofie. Dit hoofdstuk heeft tot doel te onderzoeken op welke manieren Van Eeden invulling gaf aan de leerstellingen en filosofie van *Walden* en hoe hij deze aanwendde om zijn eigen filosofie te ontwikkelen en uit te dragen.

De eerste paragraaf van dit hoofdstuk heeft tot doel een schets te geven van de maatschappelijke omstandigheden in het late negentiende-eeuwse West-Europa. Vanuit deze invalshoek zal aangetoond worden waarom *Walden* rondom de eeuwwisseling zoveel aanhang verwierf in West-Europa. Paragraaf 4.2 heeft tot doel om te onderzoeken op welke manieren Van Eeden invulling gaf aan de leerstellingen en filosofie van *Walden*. Aansluitend zal in paragraaf 4.3 onderzocht worden hoe hij *Walden* aanwendde om zijn eigen filosofie te ontwikkelen en uit te dragen. In paragraaf 4.4 zal er in detail onderzocht worden hoe Van Eeden zijn eigen filosofie in praktijk probeerde te realiseren en in hoeverre hij hierin slaagde. Dit zal gebeuren door de geschiedenis en ontwikkeling van de kolonie *Walden* te bestuderen en schetsen. Hieruit zal duidelijk worden hoe Van Eeden de leerstellingen en filosofie van *Walden* probeerde te institutionaliseren. De kolonisatiefilosofie zal in navolging van *Walden* binnen het utopische genre worden gesitueerd.

¹⁹⁷ Hillquit, *History of socialism in the United States*, 289.; Kuhlmann, *Living Walden Two*, 81; 135.; Kinkade, *A Walden Two experiment*.

¹⁹⁸ Richardson, *Henry Thoreau*, 100-103.

§ 4.1) Een voet aan de grond in Europa

Rondom 1900 was de bourgeoisie heer en meester in de West-Europese maatschappij.¹⁹⁹ De politiek-ideologische stromingen van de heersende klasse waren het nationalisme, liberalisme en parlementarisme. Om de economie te beschrijven voldeed één woord; kapitalisme.²⁰⁰

Rondom de eeuwwisseling begon de zekerheid van de bourgeoisie, zoals beschreven in de inleiding, scheurtjes te vertonen.²⁰¹ Dit was grotendeels het gevolg van de opkomst van de industriële arbeidersklasse en het socialisme.²⁰² Hierbij kwam de ongekende schaal waarop de secularisatie plaatsvond in West-Europa.²⁰³ De massale geloofsafval was het onvermijdelijke bijproduct van de industriële maatschappij, die de kerkelijke traditie van haar eeuwenoude autoriteit beroofde.²⁰⁴ De onzekerheid centreerde zich, zowel in liberale als sociale kringen, op het vraagstuk hoe de samenleving beter kon worden georganiseerd.²⁰⁵ Steeds meer mensen waren op zoek waren naar zingeving en een nieuw wereldbeeld.

Als gevolg van deze zoektocht naar een nieuw wereldbeeld steeg de interesse voor het spirituele, de intuïtie en de helende kracht van de natuur. In Duitsland, Nederland en Frankrijk hingen veel utopisten en spiritisten bijvoorbeeld het ethisch ideaal ‘terug naar de natuur’ aan.²⁰⁶ Manifestaties hiervan waren de eerder benoemde Naturiens in Frankrijk, de Rein leven-beweging in Nederland en de beweging van Kneipp in Duitsland. De populariteit voor een nieuwe sociale orde, utopische samenlevingen, de natuur en het spirituele verspreidde zich hiernaast ook in de samenleving, literatuur en wetenschap.²⁰⁷ Andere manifestaties hiervan waren de kleinschalige utopische kolonies.²⁰⁸ In Nederland ontstonden bijvoorbeeld de kolonies Walden, Lunteren, Vrij Friesland, en Nieuwe Harmonie.²⁰⁹

¹⁹⁹ Romein, *op het breukvlak van twee eeuwen* I, 37-38.

²⁰⁰ ‘Ibidem’ 39-40.

²⁰¹ Blanning, *The nineteenth century*, 242.

²⁰² Romein, *op het breukvlak van twee eeuwen* I 40.

²⁰³ Hobsbawm, *The dual revolution*, 267.

²⁰⁴ Romein, *op het breukvlak van twee eeuwen* I, 194.; In Engeland de schoolstrijd, in Duitsland die tussen regering en Centrum, in Frankrijk de scheiding tussen kerk en staat, in Rusland de autocratische orthodoxie tegen het liberalisme en in Italië en Spanje het toenemend antiklerikalisme.

²⁰⁵ Hobsbawm, *The age of capital*, 253.

²⁰⁶ Romein, *op het breukvlak van twee eeuwen* II, 224.

²⁰⁷ ‘Ibidem’ 213-217; In Parijs werd er in 1900 een internationaal spiritistencongres georganiseerd en in Berlijn verzamelden verschillende spiritistische verenigingen zich in demonstraties. Ook in de wetenschap ging er meer aandacht uit naar het spirituele; het *Institut Psychique International* werd opgericht door de psychiater Pierre Janet en de Engelse *Society for Psychological Research* beleefde rond 1900 haar grootste bloei met geleerden als William Crookes, Oliver Lodge en Alfred Russel Wallace. Het overgrote deel van de literatuur rondom de negentiende eeuw wemelde met woorden als ‘licht, zoeken, betere naturen, het hogere, het gemeenschapsgevoel en het goddelijk bewustzijn’.

²⁰⁸ Joll, *Europe since 1870*, 149.; Vrankrijker, *Onze anarchisten en utopisten*, 7; 14.; Ussel, *leven in communes*, 62.; Van Eeden, *Walden in droom en daad*;

²⁰⁹ Ussel, *leven in communes*, 62.; Streekarchief Gooi en Vechtstreek (hierna: SGV), *De Hilversumsche Courant*, ‘Dr. F. van Eeden en Walden’, 28 februari 1903, 3.

De beknopte analyse van de maatschappelijke omstandigheden in West-Europa laat zien dat de groeiende onzekerheid in de samenleving leidde tot een sterke hervormingsdrang en secularisatie. Veel mensen zochten naar een nieuw wereldbeeld, een nieuwe levensstijl en vonden hun heil in het spiritisme en de natuur. Dit leidde onder andere tot de oprichting van verschillende kolonies. De maatschappelijke omstandigheden in West-Europa vormden een vruchtbare voedingsbodem voor de leerstellingen en filosofie van Thoreau's *Walden*. Het streven naar sociale en morele hervorming, het zoeken naar een nieuwe levensbeschouwing, het spiritisme en de natuur. Het zijn allemaal onderwerpen die, zoals uit het vorige hoofdstuk bleek, in *Walden* uitgebreid aan bod worden. Het is dan ook geen wonder dat ambitieuze intellectuelen de ideeënleer van *Walden* als uitgangspunt namen voor hun eigen studies, kolonies of utopieën. Thoreau was als een gids die alle sociaal en moreel hervormers, cultureel daklozen, onzekere mensen en zoekenden, rondom de eeuwwisseling in Amerika en West-Europa een wegenkaart gaf; zijn *Walden*.

§ 4.2) De wereldverbeteraar Frederik van Eeden

‘Een halve eeuw geleden, dus voor de geboorte der sociaaldemocratie, was er in Amerika een man, die uit kracht van zijn sterke, gezonde natuur weerstaand bood aan de ziekte zijner eeuw. Ik bedoel Henry David Thoreau. Die man wist, eer Marx het hem zeide, wat geld was, hij wist eer Morris het leerde, dat er geen zuivere kunst, geen religie, geen architectuur, geen schoone beschaving kon groeien in onze kapitalistische samenleving, hij wist dat de mensch beter dingen te doen heeft op aarde dan fortuin maken en macht verwerven, en hij wist dat alle geestelijke ontwikkeling afhankelijk is van de lichamelijke, en van de wijze waarop de mensch zijn levensbehoeften voortbrengt. – Hij veranderde zijn productiewijze, en was voor een tijd lang misschien de eenige rechtvaardige leende beschaafde man in de wereld.’²¹⁰

Zoals bovenstaande anekdote demonstreert sloegen de leerstellingen en filosofie van Thoreau's *Walden* in Nederland aan bij Frederik van Eeden. Van Eeden streefde vereenvoudiging na, hing het ethisch ideaal ‘terug naar de natuur’ aan en was zodoende een onmiskenbaar figuur binnen de kleine geloven en een fanatieke aanhanger van Thoreau's

²¹⁰ IISG Amsterdam, Bro N 643/80. F. van Eeden, *Recht of macht* (Amsterdam 1898) 243.; Rede gehouden te Amsterdam voor de Bond van Nederlandsche Onderwijzers op 9 december 1898.

Walden.²¹¹ Dit blijkt niet alleen uit de anekdote bovenaan de pagina, maar ook uit de talloze aantekeningen en verwijzingen naar *Walden* in zijn dagboeken, werken en lezingen.²¹² In januari 1898 noteerde hij in zijn *Walden*-dagboek; ‘Eerste plan van een kolonie, naar aanleiding van de lectuur van Thoreau.’²¹³ In een van zijn lezingen vertelde hij zijn publiek dat hij zich beschaamd voelde door Thoreau’s voorbeeld ‘doordat hij heel alleen had durven doen, wat ik nutteloos en onmogelijk had genoemd. Onder den prikkel dier lectuur begon ik te handelen en ik begreep dat de weg moest zijn deze: gemeenschappelijk grondbezit, met niet communistische maar coöperatieve werk en verbruiksverdeling.’²¹⁴

Van Eeden gebruikte de leerstellingen en filosofie van Thoreau’s *Walden* om zijn eigen filosofie te ontwikkelen en uit te dragen. Hij beperkte zich niet alleen tot de theorie, maar bracht de leerstellingen en filosofie ook in praktijk door de kolonie *Walden* te Bussum op te richten.²¹⁵ Op 7 juni 1898 werd *Walden* bewoond door de eerste kolonisten en op 5 augustus 1898 betrok Van Eeden zijn eigen hut op *Walden*, om zijn filosofie van droom tot realiteit te maken.²¹⁶

Van Eeden verwierf al vroeg in zijn leven bekendheid als oprichter en schrijver van verschillende tijdschriften en zijn werk *De kleine Johannes*.²¹⁷ Verschillende anekdotes uit het werk tonen dat zijn grote overeenkomsten met Thoreau’s *Walden*.²¹⁸ Hiernaast tonen de brieven die hij aan zijn vriend Henri Borel schreef ook soortgelijke opvattingen. In 1894 schreef hij Borel; ‘We moeten eigenlijk ieder ons klein-cultuurstaatje vormen, want de steden geven er zooveel mals en leelijks bij, dat het niet uit te houden is.’²¹⁹ Een jaar later adviseerde Van Eeden zijn vriend ‘zoo eenvoudig mogelijk (te) leven’, zodat hij geen slaaf van zijn

²¹¹ Romein, *op het breukvlak van twee eeuwen* II, 224

²¹² Archieven Universiteit van Amsterdam, Bijzondere Collecties (hierna: AUA) OTM: HB-Hss-Zaal: 17.eed.13. F. van Eeden, *Mijn dagboek* III. Aantekening 15 januari 1898, 141.; IISG Amsterdam, Bro DN 9/15. F. van Eeden, *Binnenlandsche kolonisatie* (Amsterdam 1901) 19.; Van Eeden, *Walden in droom en daad*, 63.;

²¹³ Van Eeden, *Walden in droom en daad*, 63.

²¹⁴ IISG Amsterdam, Bro N 643/80. Van Eeden, *Recht of macht*, 250.

²¹⁵ AUA Amsterdam, OTM: HB-Hss-Zaal: 17.eed.13, F. van Eeden, *Mijn dagboek* III. Aantekening 24 januari 1898, 143.

²¹⁶ Van Eeden, *Walden in droom en daad*, 68; 70.; AUA Amsterdam, OTM: HB-Hss-Zaal: 17.eed.13, F. van Eeden, *Mijn dagboek* III. Aantekening 7 juni 1898, 157.

²¹⁷ F. van Eeden, *De kleine Johannes* (Amsterdam 1887).; In het werk kwamen thema’s aan bod als de levensfasen van de mens, contrasten tussen goed en kwaad, tussen idealisme en materialisme, het unitarisme en kritiek op het functioneren van de maatschappij.

²¹⁸ Van Eeden, *De kleine Johannes*; ‘Nu Johannes, nu hebben we ook mensen gezien, waarom lacht gij niet om hen? Ach Windekind, zijn alle mensen zó? O er zijn er nog veel erger en lelijker. Soms razen en tieren zij en vernielen al wat mooi en heerlijk is. Zij hakken bomen om en zetten er plompe vierkante huizen voor in de plaats. Zij vertrappen de bloemen moedwillig en doden voor hun vermaak elk dier. In de steden waar zij opeen kruipen is alles vuil en zwart en de lucht bedompt en vergiftigd door stank en rook. Zij zijn geheel vervreemd van de natuur en hun medeschepselen.’

²¹⁹ AUA Amsterdam, OTM: HB-Hss-Zaal, *Brieven van Frederik van Eeden aan Henri Borel*. Brief 20 april 1894, Bussum, 39.

‘behoefden en de dupe van (zijn) zorgeloosheid’ zou worden.²²⁰ Van Eeden maakt pas jaren later (1898) melding van het gegeven dat hij werken van Thoreau aan het lezen was. Het is zodoende niet met zekerheid vast te stellen wanneer Van Eeden kennis maakte met de leerstellingen en filosofie van *Walden*. Het is echter niet onmogelijk dat hij al eerder met Thoreau’s ideeën in aanraking was gekomen en er inspiratie uit putte.²²¹ Het heeft er alle schijn van, zoals ook deze anekdote uit Van Eedens dagboek op 5 juni 1897 beaamt;

‘Ik verliefde in de bosschen, in het Woud, en in de eenzaamheid en wildernis. Ik zag een huttenkolonie in het Vierhoutensch bosch en ik heb nu nog maar een ideaal, mijn leven door te brengen in zoo’n hut.’²²²

De plotselinge aandacht en toewijding voor Thoreau’s *Walden* kwam niet zomaar uit de lucht vallen, maar werd gedreven door gebeurtenissen in Van Eedens leven. In de voorgaande jaren ontwikkelde de jonge intellectueel verschillende plannen voor het verbeteren en hervormen van de samenleving. Hij stuitte echter telkens weer op verzet en gehoon. Na verschillende experimenten en projecten kwam hij in 1897 met het Rijkshoeven plan. Dat plan hield in dat iedereen die werk zocht, op grote door de staat gefinancierde landbouwkolonies, een passend bestaan zou worden geboden. Het plan werd van alle kanten aangevallen en belachelijk gemaakt.²²³ Het debacle zorgde ervoor dat Van Eeden zijn vertrouwen in de staat als collectieve hervormer en kolonisator verloor. Dit heeft er ongetwijfeld toe geleid dat Van Eeden zich meer kon inleven en aangetrokken voelde tot de non-conformistische, hervormende en individuele filosofie van Thoreau’s *Walden*. Zijn hervormingsplannen ontmoetten weerstand, hij kreeg kritiek van alle kanten, zijn inzichten in de rol van de staat als hervormer en kolonisator veranderden en hij keerde zich af van politieke actie als hervormingsinstrument. Al deze gebeurtenissen en veranderingen vormden een vruchtbare voedingsbodem voor de leerstellingen en filosofie van *Walden*.²²⁴

Het duurde dan ook niet lang voordat Van Eeden, in navolging van Thoreau, tijdens een lezing verkondigde dat hervorming slechts mogelijk was door het veranderen van de bestaanswijze; ‘De economische actie, het door ieder, persoonlijk, daadwerkelijk veranderen

²²⁰ AUA Amsterdam, OTM: HB-Hss-Zaal, *Brieven van Frederik van Eeden aan Henri Borel*. Brief 31 maart 1895, Bussum, 48-49.

²²¹ AUA Amsterdam, OTM: HB-Hss-Zaal: 17.eed.13, F. van Eeden, *Mijn dagboek* III. Aantekening 15 januari 1898, 141.

²²² ‘Ibidem’ Aantekening 5 juni 1897, 116-117.

²²³ J. M. Welcker, *Heren en arbeiders in de vroeg Nederlandse arbeidersbeweging* (Amsterdam 1978) 487-488.

²²⁴ Van Eeden, *Walden in droom en daad*, 51.

van zijn bestaanswijze acht ik primair, vooropkomend, onze eerst plicht.’²²⁵ Enkele maanden hiervoor schreef hij in een brief aan zijn vriend Borel over zijn plannen een stuk grond te kopen;

‘Daarop een klein huis zetten, mijn huishouden bezuinigen en van mijn grond zien te halen wat er door overleg en werk van te halen is. Dan zal ik geld overhouden, en daarvan wil ik laten leven wie hetzelfde leven met mij wil delen, maar die er nu niet toe in staat is, omdat hij zich niet vrij kan kopen van de maatschappij. – een sober buitenleven, handenarbeid en studie. Geen geldmakerij meer, de band met kapitaal zoo klein mogelijk.’²²⁶

De anekdote toont naast de kolonisatieplannen aan dat Van Eeden de kern van het probleem bij het private grondbezit legde. Hij raakte steeds meer overtuigd van de opvatting dat privaats grondbezit de aanstichter van alle ellende in de maatschappij was.²²⁷ ‘The recognition of individual proprietorship of land is the denial of the natural rights of other individuals’, vond Van Eeden de mooiste anekdote van Thoreau.²²⁸ Het denkbeeld dat het private grondbezit de grootste oorzaak van alle sociale misstanden in de samenleving was, kwam niet alleen van Thoreau. Deze opvatting deed Van Eeden op uit het beroemde en spraakmakende werk *Progress & poverty*, dat in 1879 van de hand van de Amerikaanse intellectueel Henry George verscheen.²²⁹

In navolging van en hoofdzakelijk voortbouwend op Thoreau’s *Walden* ontwikkelde Van Eeden zijn eigen filosofie. Hij stelde tot doel om de samenleving te hervormen door de ‘slavenstand’ uit haar ketenen te bevrijden en alle burgers antikapitalistisch te maken.²³⁰ Hij was ervan overtuigd dat dit kon worden gerealiseerd door het private grondbezit op te heffen, al het land te nationaliseren en door het hele land zelfvoorzienende en handelende kolonies op te richten.²³¹ Zijn filosofie kan zodoende als kolonisatiefilosofie worden betiteld.

In 1898 bracht hij zijn kolonisatiefilosofie in praktijk in de vorm van de kolonie Walden. In de periode van 1898 tot 1903 schreef Van Eeden de werken *Binnenlandsche*

²²⁵ IISG Amsterdam, Bro N 643/80. Van Eeden, *Recht of macht*, 241.

²²⁶ AUA Amsterdam, OTM: HB-Hss-Zaal, *Brieven van Frederik van Eeden aan Henri Borel*. Brief 18 februari 1898, Bussum, 97.

²²⁷ IISG Amsterdam, Bro N 643/140. F. van Eeden, *De vrije arbeid op Walden* (Amsterdam 1906) 6.

²²⁸ IISG Amsterdam, Bro N 643/80. Van Eeden, *Recht of macht*, 245.

²²⁹ IISG Amsterdam, Bro DN 9/15. Van Eeden, *Binnenlandsche kolonisatie*, 11.; H. George, *Progress and poverty: an inquiry into the cause of industrial depressions and of increase of want with increase of wealth: the remedy* (New York 1879).; George weet armoede onder andere aan privaats grondbezit en betoogde dat de staat het land moest nationaliseren en moest verpachten aan particuliere personen, verenigingen of organisaties.

²³⁰ IISG Amsterdam, Bro DN 9/15. Van Eeden, *Binnenlandsche kolonisatie*, 20.

²³¹ ‘Ibidem’ 20.

kolonisatie en *De vrije arbeid op Walden*. Hij gaf verschillende lezingen en toespraken zoals *waarvoor werkt gij? Waarvan leeft gij?* En *Recht of macht?* Hiernaast richtte hij met enkele anderen de Vereniging Gemeenschappelijk Grondbezit (GGB) en het bijbehorende blad *De Pionier* op.²³² De Vereeniging had tot doel om de basis te vormen waarop de maatschappij verbeterd moest worden. *De Pionier* verkondigde dat ze een gemeenschap wilden vormen ‘van voortbrengers en kameraads, die op vrijen grond, zonder elkander te onderdrukken of benadeelen, werken tot instandhouding van ons leven en tot hooger ontwikkeling.’²³³

Met het werk *Binnenlandsche kolonisatie*, de oprichting van het GGB en *de Pionier* trachtte Van Eeden zijn koloniatiefilosofie door het hele land te verspreiden.²³⁴ Na de oprichting van de GGB publiceerde hij het werk *Gemeenschappelijke grondbezit, een toelichting voor den arbeider*, waarin hij betoogde waarom socialistische gemeenschappen op basis van zijn filosofie ‘steviger in elkaar zitten en langer standhouden dan de reusachtige staat’.²³⁵ De werken, lezingen en voorbeelden demonstreerden de impact die *Waldens* leerstellingen en filosofie op Van Eeden hadden en hoe hij zich deze eigen maakte. Allen waren verschillende manifestaties van de koloniatiefilosofie die hij ontwikkelde, uitdroeg en in praktijk bracht. Volgens Van Eeden was er maar een echte oplossing voor alle misstanden in de samenleving; ‘kolonisatie op gemeenschappelijken grond.’²³⁶

§ 4.3) *Walden (one) en Walden one-and-a-half. Van Eedens koloniatiefilosofie*

‘Er is overdaad en honger tegelijk in één gemeenschap, er is overproductie en gebrek aan 't noodigste bij de voortbrengers zelf, er is tegelijk te veel en te kort, verkommering door noeste werkers, verkwisting door leegloopers, drie vierden der menschen minstens is onproductief en het productieve gedeelte is 't armst, er worden voor millioenen nuttelooze voorwerpen gemaakt en gekocht alleen omdat ze goedkoop zijn en onmiddellijk weer vermorst, bijna niemand werkt met voldoening, bijna niemand is

²³²IISG Amsterdam, PM PM 1681. *De Pionier, veertiendaagsch blad ter bespreking van Binnenlandsche Kolonisatie. Orgaan van de Vereeniging Gemeenschappelijk Grondbezit*. Officieele Mededeling, eerste jaargang no. 1., 7 juni 1902. Zie figuur 3 op pagina 61.

²³³ IISG Amsterdam, Bro DN 9/15. Van Eeden, *Binnenlandsche kolonisatie*, 27.; IISG Amsterdam, NEHA EHB T 8087. *De Pionier*, No. 18., 31 januari 1903, 1.; 'Ibidem' eerste jaargang no. 2., 21 juni 1902, 1-2.

²³⁴ IISG Amsterdam, NEHA EHB T 8087. *De Pionier, weekblad ter bespreking van Binnenlandsche Kolonisatie, orgaan van de vereeniging gemeenschappelijk grondbezit*, 'De Beteekenis van ons blad', No. 18., 31 januari 1903, 1.

²³⁵ IISG Amsterdam, Bro N 643/120, F. van Eeden, *Gemeenschappelijk Grondbezit, een toelichting voor den arbeider* (Amsterdam 1903) 7.; 'In de socialistische gemeenschap die wij trachten te vormen is het verband geheel anders en veel hechter. Daarin berust het bestaan elk lid op de samenwerking en de verstandhouding met zijn medeleden. Daar wordt dus het gebouw terstond steen voor steen met een deugdelijk cement aan een gehecht. Om die reden zal onze gemeenschap steviger in elkaar zitten en langer standhouden dan de reusachtigste staat, zoodra maar de eerst samenhang en zelfstandigheid verkregen is.'

²³⁶SGV, *De Hilversumsche Courant*, 'De cursus van Eeden', 26 maart 1902, 2.; IISG Amsterdam, Bro DN 9/15. Van Eeden, *Binnenlandsche kolonisatie*, 20.

tevreden, de meesten besteden hun leven in werk waar zij geen neiging toe hebben en brengen dingen voort die ze niet nodig hebben en die hun niets baten – Elk enkeling is veel beter en wijzer dan het gedrag der massa zou doen vermoeden.’²³⁷

De anekdote met haar opmerkingen over honger, overproductie en de massa zou regelrecht overgenomen kunnen zijn uit de eerste hoofdstukken van *Walden*. Neem bijvoorbeeld deze anekdote; ‘By a seeming fate, commonly called necessity, they (workers) are employed – laying up treasures which moth and rust will corrupt and thieves break through and steal.’²³⁸ De thema’s die worden aangesneden zijn precies hetzelfde, alhoewel ze betrekking hebben op verschillende periodes en verschillende contexten.

Het heeft er alle schijn van dat Van Eeden het fundament voor zijn opvattingen, idealen en kolonisatiefilosofie voor het overgrote deel op deze wijze ontwikkelde. In het volgende betoog zullen verschillende werken, lezingen en toespraken van Van Eeden onderzocht worden, om vast te stellen hoe Van Eeden invulling gaf aan de ideeënleer van *Walden*. Hiernaast zal er onderzocht worden op welke wijze hij Thoreau’s filosofie gebruikte om zijn eigen opvattingen, idealen en filosofie te ontwikkelen en verkondigen.

In de rede die Van Eeden voor den Bond van Nederlandse Onderwijzers hield in 1898 stelde hij dat mensen ‘gedwee werken in dienst der bezitters – omdat zij geen anderen weg zien’.²³⁹ Met deze uitspraak trad hij in de voetsporen van Thoreau die in *Walden* stelde dat ‘it appears as if men had deliberately chosen the common mode of living because – they honestly think there is no choice left.’²⁴⁰ In de rede vervolgende Van Eeden openlijk dat hij veel van zijn ideeën van Thoreau had overgenomen. Hij stelde dat Thoreau ‘voor ’t eerst de oude waarheid weer onder ’t oog van honderdduizenden (bracht), dat alle beroovings-recht ontstaat door ’t privaat-grondbezit.’²⁴¹

Nadat Van Eedens Rijkshoeven plan op hevige weerstand stuitte verloor hij zijn vertrouwen in de staat als hervormer en kolonisator; ‘Grootheden van allerlei richting, oud-liberaal, vrijzinnigen en sociaaldemocratisch, staken er den draak mee’.²⁴² Net als Thoreau

²³⁷ ‘Ibidem’ 3-4.

²³⁸ Thoreau, *Walden*, 8.; zo zijn er nog veel meer voorbeelden zoals; Thoreau, *Walden*, 9.; ‘Most men, even in this comparatively free country, through mere ignorance and mistake, are so occupied with the factitious cares and superfluously coarse labors of life that its finer fruits cannot be plucked by them.’

²³⁹ IISG Amsterdam, Bro N 643/80. Van Eeden, *Recht of macht*, 244.

²⁴⁰ Thoreau, *Walden*, 12.

²⁴¹ IISG Amsterdam, Bro N 643/80. Van Eeden, *Recht of macht*, 245. IISG Amsterdam, Bro DN 9/15. Van Eeden, *Binnenlandsche kolonisatie*, 19.

²⁴² IISG Amsterdam, Bro N 643/140. Van Eeden, *De vrije arbeid op Walden*, 8.

wendde hij zich af van de politiek. Hij raakte ervan overtuigd dat mensen hun eigen levenswijze moesten hervormen en daarvoor niet op de staat of de politiek konden vertrouwen en wachten.²⁴³ In *Een toelichting voor den arbeider*, behandelde hij de vraag of alle politiek verwerpelijk is en in de lezing *Warvoor werkt gij?* instrueerde hij; ‘Neen, zelf moet ge uw zaak ter hand nemen, zelf uw verwaarloosde boel beredderen, zelf uw bezit, uw grond veroveren. Niet wachten tot de staat het u toedeelt. Nooit zal een staat dit doen die aan het hoofd staat van bezitters’.²⁴⁴ In een artikel van *de Pionier* stelde hij; ‘de staat thans is een groote, half-nuttige, half-gevaarlijke macht die wij behoorlijk moeten ontzien en in de gaten houden.’²⁴⁵

Van Eeden maakte de thema’s uit *Walden* aangaande zelfredzaamheid, individuele onafhankelijkheid en autoriteit een essentieel onderdeel van zijn kolonisatiefilosofie. De hut van Thoreau bij Walden Pond was immers ook een kolonie, alhoewel maar voor één persoon. In de rede *Recht of macht?* verweefde Van Eeden de drie kerngedachten als volgt op vloeiende wijze met zijn eigen kolonisatiefilosofie;

‘Ieder hebbe zijn eigen huis en hof, ieder werke naar eigen aanleg, ieder zij geheel vrij in zijn doen en laten, in de beschikking over zijn middelen, in het vragen van loon, in de keuze van werk. Maar de grond komt niemand meer toe dan een ander, maar blijft het gemeenschappelijk eigendom van degenen die er op wonen en die direct of indirect meehelpen aan haar cultuur.’²⁴⁶

Zonder de drie kerngedachten schade te berokkenen vlocht hij de leerstellingen en filosofie samen met zijn eigen kolonisatiefilosofie. Op eenzelfde wijze combineerde hij Thoreau’s leerstelling aangaande het moreel hervormen, zoals bleek uit een artikel in *de Pionier*. Hierin stelde hij dat alleen ‘de verspreiding van een beter moraal’ de sociale misstanden in de samenleving kon verhelpen.²⁴⁷ In toespraken en lezingen confronteerde Van Eeden zijn publiek met morele vragen en uitspraken die hen deed nadenken over hun levensstijl.²⁴⁸ Hij

²⁴³ IISG Amsterdam, Bro N 643/80. Van Eeden, *Recht of macht*, 241.; Hij achtte ‘staatsburgerlijken plicht – in de tweede plaats komend’.

²⁴⁴ IISG Amsterdam, Bro N 643/120, Van Eeden, *Gemeenschappelijk Grondbezit, een toelichting voor den arbeider*, 7.; IISG Amsterdam, Bro N 643/93. F. van Eeden, *Waarvoor werkt gij: de verovering van het bezit door de arbeiders*: (toespraak tot werkenden, gehouden te Amsterdam, 14 maart 1899). 18.

²⁴⁵ IISG Amsterdam, NEHA EHB T 8087. *De Pionier*, ‘Mei-beweging en algemeene werkstaking’, No. 22., 28 februari 1903, 2.

²⁴⁶ IISG Amsterdam, Bro N 643/80. Van Eeden, *Recht of macht*, 250.

²⁴⁷ IISG Amsterdam, NEHA EHB T 8087. *De Pionier*, ‘Van Steenkool en ijzer’, No. 48., 6 mei 1905, 1-2.

²⁴⁸ IISG Amsterdam, Bro N 643/93. Van Eeden, *Waarvoor werkt gij*, 1.; ‘zijt gij er ook van overtuigd dat gij ook een tikje beter zoudt kunnen zijn? Beter, deugdzamer, verstandiger, meen ik?’ Of uitspraken als; IISG Amsterdam, Bro N 643/82. F.

wilde de mensen laten realiseren dat de sociale misstanden in de samenleving het gevolg waren van het kapitalisme. Hiernaast wilde hij ze in laten zien dat ze hun levenswijze konden veranderen. Om dit te realiseren stelden Van Eeden een vijftal leerstellingen op over het wezenlijke 'doel' van de mens, de problematische toestand van de samenleving en de manier om dit op te lossen.²⁴⁹ De leerstellingen en thema's zijn onmiskenbaar uit *Walden* overgenomen, zoals bleek uit de overeenkomsten tussen de vijf leerstellingen en de leerstellingen uit *Walden*.²⁵⁰

Bovenstaande voorbeelden illustreren hoe Van Eeden invulling gaf aan de leerstellingen en filosofie uit *Walden*, hoe hij ze overnam en bevestigde dat hij ze gebruikte om zijn eigen opvattingen, idealen en kolonisatie-filosofie te ontwikkelen en verkondigen. Met gebruikmaking van de leerstellingen en filosofie van *Walden* wees Van Eeden op het private grondbezit als de bron van alle sociale misstanden in de samenleving en reikte hij hen de remedie aan; het opheffen van privaat grondbezit en oprichten van zelfstandige kolonies.

Voortbouwend op de leerstellingen en filosofie van *Walden* en zijn eigen kolonisatiefilosofie toonde Van Eeden aan dat 'de verdeeling in klassen, proletarische en burgerlijke, onzuiver en verward' was.²⁵¹ Waar Van Eeden de leerstellingen en filosofie uit *Walden* eerder slechts overnam en op zijn contemporaine context toepaste, daar begon hij zijn eigen kolonisatiefilosofie nu verder te ontwikkelen. Van Eeden stelde, op basis van bezit en rechten, dat de samenleving in drie verschillende standen te verdelen was; de bezittersstand, de cliëntenstand en de slavenstand. De bezittersstand was rijk, zij waren de renteniers en grootgrondbezitters, de cliëntenstand verkreeg gunsten van de bezittersstand en de slavenstand was arm, zonder bezit, rechten of voordelen.²⁵² Om de slavenstand in te laten zien dat zij werden uitgebuit en zich

van Eeden, *Waarvan leven wij?* (Nutsrede gehouden te Rotterdam, 7 december 1898) 30.; 'Ik heb gedroomd als gij, en ik ben wakker geworden, en ik zie hoe gij suffend verder droomt, dat gij als een braaf rechtschapen leventje leidt en dat alles blijven zal zooals het is. Maar wakker worden is een gelukkig en wonderbaar ding.'

²⁴⁹ IISG Amsterdam, Bro DN 9/15. Van Eeden, *Binnenlandsche kolonisatie* 4-5.; (1) De mensch zoekt niet zinnelijke en stof-felijke vreugden als einddoel, maar geestelijke vreugden en zedelijke volmaking. De zinnelijke vreugden zijn middelen tot dat doel. (2) Tot zedelijke volmaking is dienstig: een gezond lichaam, een niet overwerkt leven, gelegenheid tot geestes-oefening en hogere genietingen, een liefdevolle en zedelijk reine omgeving. (3) Onze tegenwoordige maatschappij biedt, door slechte organisatie, aan zeer weinigen de gelegenheid tot streven naar dit doel. En daar niemand er alleen naar streven kan, wordt aan niemand volkomen gelegenheid geboden. (4) Evenwel zijn de omstandigheden, de toestand der aarde en de eigenschappen der menschen zoodanig, dat die volkomen gelegenheid aan elkeen, aan elk en een iegelijk kon geboden worden. (5) Dit nu kan geschieden door verstandelijk ingrijpen in de praktische organisatie onzer samenleving.

²⁵⁰ Thoreau, *Walden*, 12.: Zo lijken de eerste twee leerstellingen van Van Eeden geïnspireerd te zijn door de volgende vraag die Thoreau stelde en beantwoordde; 'When we consider what, to use the words of the catechism, is the chief end of man'.

²⁵¹ IISG Amsterdam, NEHA EHB T 8087. *De Pionier*, 'Van Steenkool en ijzer', No. 48., 6 mei 1905, 1-2.; IISG Amsterdam, Bro N 643/80. Van Eeden, *Recht of macht*, 237.

²⁵² IISG Amsterdam, Bro DN 9/15. Van Eeden, *Binnenlandsche kolonisatie*, 6-7; 'Klasse A. Bezitters-stand. In 't bezit van beroovings-rechten, in den vorm van fondsen, grond-of huizen-eigendom, enz. Type: de hypotheek- of aandeelhouder, de rentenier, de afwonend groot-grondeigenaar, enz. – Klasse B. Lakeien of Cliënten-stand, Deelend in de voordelen van klasse

conformeerden aan een kapitalistische maatschappij waarin zij de slavenstand vertegenwoordigden, probeerde Van Eeden hen wakker te schudden. Hij stelde hen vragen als; ‘Merkt ge dat ge in ketens zit? Voelt ge de boeien knellen?’²⁵³ Van Eeden richtte zich echter niet alleen op de slavenstand. In de nutsrede *waarvan leven wij?* trachtte hij zijn publiek bijvoorbeeld in te laten zien dat de ‘kleine menigte behagelijk en gemakkelijk levenden’ een ‘grootte massa schamele werkers’ uitbuiten met hun kapitalistische levenswijze.²⁵⁴

In het boekje *Binnenlandsche kolonisatie*, dat Van Eeden in 1901 publiceerde, zette hij zijn koloniefilosofie uiteen. In de inleiding schreef hij; ‘Wij erkennen één vijand niet waar? Hét kapitalisme, het persoonlijk bezit van wat allen gezamenlijk moest behooren.’²⁵⁵ Uit deze anekdote blijkt enerzijds de overeenkomst met Thoreau’s *Walden*, namelijk de negatieve connotatie van het kapitalisme. Anderzijds toont het de divergentie met Thoreau’s *Walden*, namelijk de accentuering van ‘het persoonlijk bezit wat allen gezamenlijk moet behooren’. Thoreau wees op het gedachteloze conformeren aan de staat en de kapitalistische levensstijl als de bron van alle misstanden in de samenleving (rondom 1850 in Amerika). Van Eeden wees op het kapitalistische private grondbezit als de bron van alle misstanden in de Europese samenleving rond 1900. Dientengevolge week Van Eeden van de ideeënleer in *Walden* af. De oorzaak van alle sociale misstanden in de samenleving plaatste Van Eeden hoofdzakelijk bij het kapitalistische private grondbezit;

‘De kapitalistische grootindustrie met zijn fabrieks-slaven en zijn door en door ongezonde productie van goedkope en onnutte waar, met zijn overproductie en werkloosheid, is als een reusachtig woekergezwel – en de bron waaruit alle kapitalistische handel en industrie gevoed wordt is het privaat grond bezit.’²⁵⁶

A door gunst der bezitters. Hiertoe behooren alle ambtenaren, rechters, advocaten, militairen, artiesten, doctoren, en werklie-den, wier functie of arbeid den bezitters bijzonder belangrijk of noodig toeschijnt, en die daarom mm of meer ruim door hen worden betaald. – Klasse C. Slaven-stand. Zonder eenige rechten of voordeelen. Type: de fabrieks-arbeider, de daggelder, de koelie, de hindoe, de Russische boer.’

²⁵³ IISG Amsterdam, Bro N 643/93. Van Eeden, *Waarvoor werkt gij*, 7.

²⁵⁴ IISG Amsterdam, Bro N 643/82. Van Eeden, *Waarvan leven wij?* 4.; ‘Als gij het feit had gezien, zooals het waarlijk is – een grootte massa schamele werkers onderhoudend een kleine menigte behagelijk en gemakkelijk levenden, dan zoudt ge, om u niet zeer te schamen of zeer te verontrusten, of wreed-zelfzuchtig of dom-zorgeloos moeten zijn’

²⁵⁵ IISG Amsterdam, Bro DN 9/15. Van Eeden, *Binnenlandsche kolonisatie*, 2-3.

²⁵⁶ IISG Amsterdam, Bro N 643/80. Van Eeden, *Recht of macht*, 244.

In plaats van de filosofie en gebaande paden van Thoreau's *Walden* te volgen sloeg Van Eeden zodoende een zijspoor in waarmee hij in de filosofie en voetsporen van Henry George's *Progress & poverty* trad.²⁵⁷

§ 4.4 Idealisten, spinazievreters en arbeiders. De kolonie Walden te Bussum

Door het brede scala aan primaire bronnen over de kolonie Walden grondig te bestuderen zal in onderstaande paragraaf een beeld worden geschetst van de ontwikkeling, problemen en conflicten die zich afspeelden binnen de kolonie Walden te Bussum. De paragraaf heeft tot doel te illustreren hoe Van Eeden zijn kolonisatiefilosofie van droom tot daad omzette en in hoeverre hij erin slaagde om de ideeënleer van Thoreau en zichzelf in praktijk te realiseren.

Na een wandeling door het bos schreef Van Eeden op 5 juni 1897 over zijn droom om in een hut te gaan wonen.²⁵⁸ Ruim een half jaar later noteerde hij 'Er heerscht een sterke Thoreau-stemming. We spreken over kolonies, die wij zullen stichten.'²⁵⁹ Zijn enthousiasme voor kolonisatie was overgeslagen op bekenden zoals Adriaan van Oordt, Jo Labberton en Nico van Suchtelen.²⁶⁰ Zodra Van Eeden een stuk grond in Bussum zou bemachtigen wilden ze in hutten gaan wonen, hun 'levensstandaard' inkrimpen en in eigen onderhoud voorzien.²⁶¹

In mei begonnen de werkzaamheden onder leiding van W. C. Bauer en op 7 juni 1898 werd de kolonie Walden door de eerste kolonisten bewoond.²⁶² Om in hun eigen onderhoud te voorzien richtten de kolonisten naast de hutten en het pension, een bakkerij, tuinbouw, bijenteelt en een chocoladefabriek op.²⁶³ De afbeeldingen tonen de eenvoudigheid van de hutten die bestonden 'uit één verdieping, met een paar kamertjes, eenvoudig maar mooi ingericht'.²⁶⁴

²⁵⁷ IISG Amsterdam, Bro DN 9/15. Van Eeden, *Binnenlandsche kolonisatie*, 11.; George, *Progress and poverty*; George weet armoede onder andere aan privaat grondbezit en betoogde dat de staat het land moest nationaliseren en moest verpachten aan particuliere personen, verenigingen of organisaties.

²⁵⁸ AUA Amsterdam, OTM: HB-Hss-Zaal: 17.eed.13, F. van Eeden, *Mijn dagboek* III. Aantekening 5 juni 1897, 116-117.

²⁵⁹ 'Ibidem' Aantekening 15 januari 1898, 141; 143.

²⁶⁰ 'Ibidem' Aantekening 2 maart 1898, 147.; Van Eeden, *Walden in droom en daad*, 35.

²⁶¹ AUA Amsterdam, OTM: HB-Hss-Zaal, *Brieven van Frederik van Eeden aan Henri Borel*. Brief 18 februari 1898, Bussum, 97.; AUA Amsterdam, OTM: HB-Hss-Zaal: 17.eed.13, F. van Eeden, *Mijn dagboek* III. Aantekening 13 februari 1898, 145.

²⁶² 'Ibidem' Aantekening 7 juni 1898, 154-155; 157.; Van Eeden, *Walden in droom en daad*, 67.

²⁶³ Gemeentearchief Goose Meren en Huizen (hierna: GGMH), BAZ/ 202-207. Stukken betreffende de bouw van woonhuisjes, een bakkerij en een chocoladewerkplaats op de vesting 'Walden' van Frederik van Eeden in Bussum.; IISG Amsterdam, Bro 464/6. F. W. H. Emons, *Walden. Gemeenschappelijk Grondbezit en de Staat der Nederlanden* (Bussum z.j.) 8.

²⁶⁴ H. Hendrix, *Een week in de kolonie te Blaricum* (Amsterdam 1901) 44. Zie voor de afbeeldingen de pagina's 60-66.

Onder de eerste kolonisten van Walden waren veel spiritisten, schrijvers en wereldhervormers die zich in de ‘gewone maatschappij’ niet thuis voelden. De mensen die zich aangetrokken voelden tot het kolonistenleven waren doorgaans mensen die ook al andere levenswijzen en kleine geloven hadden gevolgd. Ze hielden er alternatieve opvattingen op na en wilden nu hun tijd in Walden beproeven. Zo was de architect van de hutten (Bauer) anarchist en hing Anne de Koe Tolstojaanse opvattingen aan. Beter tot de verbeelding spreekt de kolonist Ru Mauve. Hij kwam uit een artistieke rijke familie, leefde enige tijd als *bohémien*, bekommerde zich ‘uit gewoonte’ niet om geldzaken en was rond 1899 lid geweest van het Socialistisch Leesgezelschap.²⁶⁵ Zijn echtgenote, Mary van Hoogstraten, toonde een overeenkomstig beeld. Een andere bekende die op Walden kwam wonen was de schrijver Nico van Suchtelen. Laatstgenoemde woonde enige tijd op Walden, was een populaire schrijver en bovendien net als Ru en Mary lid van de SDAP-afdeling Laren-Blaricum.²⁶⁶ Ook Van Eedens vriend, de journalist en schrijver Henri Borel, leefde enige tijd op Walden. Hij omschreef deze tijd als ‘de gelukkigste weken van heel mijn leven’.²⁶⁷ Net als uit bovenstaande figuren blijkt uit zijn brieven aan Van Eeden, dat Borel diverse alternatieve opvattingen had en verschillende kleine geloven aanhing.²⁶⁸

In Van Eedens dagboek en de brieven aan Borel en van Deyssel leek Walden te floreren.²⁶⁹ In realiteit verlieten de meeste idealisten en bekenden van Van Eeden de kolonie al na enkele maanden.²⁷⁰ De oorzaken hierachter waren in kern het uitblijven van resultaten, de zwaarte van het kolonieleven en het ontberen van genoeg vakkennis.²⁷¹ Zo bleken de kolonisten aanvankelijk moeite te hebben in hun eigen levensbehoeften te voorzien. Uit het Walden-dagboek en latere berichten in *de Bussumsche Courant* bleek ook dat veel van de idealisten ruzie met Van Eeden kregen.²⁷²

1900 luidde een nieuwe start in voor de kolonie, die zich kenmerkte door de vervaging van idealen. Vrijwel alle idealistische kolonisten werden vervangen door nuchtere arbeiders,

²⁶⁵ Veldhuizen, *De partij*, 190-191.

²⁶⁶ ‘Ibidem’ 190-191.

²⁶⁷ AUA Amsterdam, OTM: HB-Hss-Zaal, *Brieven van Frederik van Eeden aan Henri Borel*, brief 16 november 1904, 128.

²⁶⁸ ‘Ibidem’.

²⁶⁹ AUA Amsterdam, OTM: HB-Hss-Zaal: 17.eed.13, F. van Eeden, Mijn dagboek III. Aantekening 14 april 1898, 178.;

AUA Amsterdam, OTM: HB-Hss-Zaal: 17.eed.9. *De briefwisseling tussen Frederik van Eeden en Lodewijk van Deyssel*.

Brief ongedateerd februari 1899, Bussum, 328.; ‘Ibidem’ Brief 7 juni 1899, Bussum, 342.; AUA Amsterdam, OTM: HB-Hss-Zaal, *Brieven van Frederik van Eeden aan Henri Borel*. Brief 26 mei 1899, Bussum, 110.

²⁷⁰ Van Eeden, *Walden in droom en daad*, 69; 78; 90.

²⁷¹ SGV, *De Bussumsche Courant*, ‘Plaatselijk nieuws’, 7 maart 1903, 2.

²⁷² Van Eeden, *Walden in droom en daad*, 69; ‘Labberton is met ruzie vertrokken’; AUA Amsterdam, OTM: HB-Hss-Zaal: 17.eed.13, F. van Eeden, Mijn dagboek III. Aantekening 16 augustus 1898, 187.; SGV, *De Bussumsche Courant*, ‘Oud-kolonisten over de kolonie Walden’, 6 juni 1903, 2.

waardoor er georganiseerder en beter werd gewerkt.²⁷³ Er werd nu van ‘tijd tot tijd vergaderd en over de gemeenschappelijke belangen gepraat’.²⁷⁴ De idealistische doelstellingen maakten ruimte voor realistische doelstellingen. De kolonie leek beter in haar eigen onderhoud te kunnen voorzien, alhoewel hiervoor verschillende idealen opgeofferd werden. Waar de kolonisten in de beginfase verbruikten wat ze wilden, een soort zakgeld ontvingen, hun eigen werkzaamheden en werktijden bepaalden, daar werd alles nu streng gereguleerd.²⁷⁵ Het ‘debacle van juffr. Zimmerman’ zoals Van Eeden het noemde, liet zich minder makkelijk oplossen.²⁷⁶ Zimmerman was de eigenaresse van de grond en villa Cruysbergen, die midden in de kolonie lag. Van Eeden zag zich uiteindelijk gedwongen Cruysbergen op krediet over te nemen en zich in schulden te steken.²⁷⁷

In 1901 en 1902 was er in plaats van ontwikkeling met name achteruitgang. Naast de financiële problemen raakten verschillende kolonisten met elkaar in conflict.²⁷⁸ Er werden zelfs mensen van Walden weggestuurd.²⁷⁹ Als gevolg van alle problemen verslechterde de samenwerking tussen de kolonisten en Van Eeden.²⁸⁰ Zoekend naar een oplossing begonnen de kolonisten te vergaderen over de mogelijkheid de kolonie om te vormen tot een coöperatieve organisatie op communistische grondslag.²⁸¹ In 1903 ging de kolonie definitief over op communistische coöperatieve grondslag. De overgang had aanvankelijk veel succes.²⁸² Dit blijkt uit verschillende positieve berichten in *de Pionier*, waaronder een uitgebreid positief artikel en de vele aanmeldingen voor de kolonie.²⁸³ De verandering betekende ook dat de bedrijven nagenoeg volledig voor de kapitalistische markt werkten en middels die markt in hun levensonderhoud voorzagen. Hiernaast ging men over op het betalen van salaris. Van een idealistisch gezin met verschillende leden, was Walden nu een communistisch bedrijf met medewerkers geworden. In een artikel van *de Pionier* werd bericht

²⁷³ Van Eeden, *Walden in droom en daad*, 95.

²⁷⁴ Hendrix, *Een week in de kolonie te Blaricum*, 49.

²⁷⁵ ‘Ibidem’ 86.

²⁷⁶ AUA Amsterdam, OTM: HB-Hss-Zaal: 17.eed.9. *De briefwisseling tussen Frederik van Eeden en Lodewijk van Deyssel*. Brief 7 juni 1899, Bussum, 342.; ‘Ibidem’ Brief 17 juli 1899, Bussum, 345.; ‘Ibidem’ Brief 31 juli 1899, Bussum, 345.

²⁷⁷ Van Eeden, *Walden in droom en daad*, 84.

²⁷⁸ AUA Amsterdam, OTM: HB-Hss-Zaal: 17.eed.13, F. van Eeden, *Mijn dagboek* III. Aantekening 11 mei 1901, 237.; ‘Ibidem’ Aantekening 18 mei 1901, 239.

²⁷⁹ Van Eeden, *Walden in droom en daad*, 137.

²⁸⁰ SGV, *De Bussumsche Courant*, ‘Dr. F. van Eeden en Walden’, 4 maart 1903, 2.

²⁸¹ SGV, *De Hilversumsche Courant*, 12 november 1902, 2.

²⁸² AUA Amsterdam, OTM: HB-Hss-Zaal: 17.eed.13, F. van Eeden, *Mijn dagboek* III. Aantekening 3 november 1901, 251.; Van Eeden, *Walden in droom en daad*, 111.; ‘Ibidem’ Aantekening, 2 november 1902, 30.; IISG Amsterdam, NEHA EHB T 8087. *De Pionier*, ‘Kolonie Walden’, No. 47., 1 mei 1904, 2-4.

²⁸³ ‘Ibidem’ ‘Kolonie Walden’, No. 47., 1 mei 1904, 2-4.; ‘Ibidem’ ‘Mei-beweging en algemeene werkstaking, Frederik van Eeden, Uit de kolonies, Walden’, No. 22., 28 februari 1903, 4.

dat Van Eeden, Everts en Bauer buiten het communistisch verband leefden, wat in feite betekende dat er sprake was van verschillende standen op Walden.²⁸⁴ Met de oprichting van de coöperatieve organisatie was het officieel mogelijk om arbeiders in dienst te nemen, waarmee men definitief afstapte van het gelijkheidsideaal.

In de vergadering van 26 juni 1903 werd besloten de erkenning van de vereniging als rechtspersoon aan te vragen en werd een bestuur geïnstalleerd. De ‘Vereeniging Walden’ functioneerde vanaf 1 juli 1903.²⁸⁵ De overgang naar communistische grondslag leek in het begin haar vruchten af te werpen, maar deed de kolonie uiteindelijk de das om. De kolonisten eisten meer inspraak in het reilen en zeilen van de kolonie en kwamen in conflict met Van Eeden.²⁸⁶ Dit leidde er onder andere toe dat vier personen de kolonie verlieten ‘omdat zij niet langer de inmenging in hun zaken wilden dulden, van den eigenaar v. Eeden, wiens optreden Walden tot een grote leugen maakt’.²⁸⁷ De kolonisten verweten hem een dubbelzinnige positie binnen de kolonie te hebben, wat Van Eeden heftig tegensprak.²⁸⁸ Van Eeden had de schijn echter tegen. Niet alleen de huidige kolonisten, maar ook de oud-kolonisten begonnen zich met het conflict te bemoeien. Zij stelden dat Van Eeden ‘als absoluut despoot optreedt en dingen doet of dingen laat tegen het besluit van de geheele vergadering van kolonisten in’.²⁸⁹ Ook verweten ze Van Eeden een toneelstuk tegenover de wereld op te houden; ‘hij woont niet in een hut, werkt niet op Walden, gaat paardrijden, reisjes maken naar Duitschland, terwijl de kolonisten in ’t zweet huns aanschijns staan te ploeteren’.²⁹⁰ De oud-kolonist de Koe ging zelfs zo ver door te stellen; ‘Walden is geen kolonie, geen koöperatie, zelfs geen gewoon-burgerlijke, Walden is een heereboerderij’.²⁹¹

Van Eeden kwam in de loop van 1903 steeds minder op de kolonie. De weinige berichten over Walden behandelen slechts de onenigheden en financiën van de kolonie.²⁹² De enkele notities van Van Eeden over de kolonie betreffen slechts nog ‘veel ruzie’ en ‘crisis op

²⁸⁴ ‘Ibidem’ ‘Uit de Kolonies. Walden’, No. 8., 13 september 1902, 2-4.

²⁸⁵ Van Eeden, *Walden in droom en daad*, 169.; IISG Amsterdam, NEHA EHB T 8087. *De Pionier*, ‘Walden’, No. 19., 17 oktober 1903, 2-4.

²⁸⁶ Van Eeden, *Walden in droom en daad*, 218.

²⁸⁷ SGV, *De Bussumsche Courant*, ‘Over v. Eeden en de kolonie Walden’, 30 mei 1903, 2.

²⁸⁸ IISG Amsterdam, PM PM 1681. *De Pionier*, ‘Een en ander uit onze beweging’ No. 11, 22 augustus 1903, 1-2.

²⁸⁹ SGV, *De Bussumsche Courant*, ‘Oud-kolonisten over de kolonie Walden’, 6 juni 1903, 2.

²⁹⁰ ‘Ibidem’ 2.

²⁹¹ ‘Ibidem’ artikel zonder titel, 24 juni 1903, 2.

²⁹² IISG Amsterdam, NEHA EHB T 8087. *De Pionier*, ‘Het verwaarloosde huishouden’, No. 31., 7 januari 1905, 1-2.; ‘Ibidem’ ‘Uit de Praktijk, Walden’ No. 41., 18 maart 1905, 3-4.; ‘Ibidem’ ‘Kapitaal gevraagd’, No. 48., 6 mei 1905, 5.

Walden'.²⁹³ De conflicten tussen de kolonisten en van Eeden liepen, tot Van Eedens teleurstelling, steeds hoger op.²⁹⁴ Als laatste redmiddel poogden de kolonisten en Van Eeden 'een bekwame beheerder' aan te stellen om de organisatie van Walden te regelen.²⁹⁵ Deze persoon werd gevonden in de figuur J. Methöfer.²⁹⁶ Of hij daadwerkelijk de juiste persoon was voor de positie is zeer twijfelachtig. Methöfer was een veroordeeld moordenaar, wisselde constant van beroep en kon plotseling 'verdwijnen' om zijn geluk elders te beproeven.²⁹⁷ 'De arbeiders, vormende de Vereeniging Walden', zo schreef de *Bussumsche Courant*, 'vonden het salaris te hoog en vereenigden zich er niet mee'.²⁹⁸ Wat de echte reden ook geweest mag zijn, de incompetentie van Methöfer of de onwil van de kolonisten, Methöfer werd niet aangenomen. Het gevolg was dat het merendeel van de kolonisten moest vertrekken.²⁹⁹

Van Eeden was diep teleurgesteld; 'Dat beteekent natuurlijk een finale nederlaag na den jarenlange strijd – Ik zie nu alles storten. Pionier, GGB, Walden'.³⁰⁰ Ondanks dat hij van plan was de onderneming voort te zetten, was hij door financiële problemen niet in staat om nieuwe groepen te steunen die zich wilden vestigen op het kolonieterrain.³⁰¹ Gevolg hiervan was dat de kolonie Walden ten onder ging.

§ 4.5) Tegen beter weten in. De Van Eeden-colony in de Verenigde Staten

Nadat de kolonie Walden failliet was gegaan en Van Eeden gedesillusioneerd uit de GGB stapte, stelde hij dat elke poging tot kolonisatie een waardevol experiment was. Blijkbaar zag hij het gefaalde kolonie-project niet meer als de oplossing, maar als startpunt van de ontwikkeling naar de ideale samenleving.³⁰² In 1907 stelde hij in een artikel van *De Gids*; 'Ik ze altijd beschouwd heb met wetenschappelijken zin, als bron van leerling met het doel hun uitkomsten zonder eenige persoonlijke voorliefde, zonder consideratie voor een geliefde theorie, te openbaren'.³⁰³ Deze doelstelling bleek echter nooit uit zijn voorgaande

²⁹³ AUA Amsterdam, OTM: HB-Hss-Zaal: 17.eed.13, F. van Eeden, *Mijn dagboek* IV. Aantekening juni 1902, 167.; 'Ibidem' Aantekening 20 juli 1906, 181.

²⁹⁴ 'Ibidem' Aantekening 20 oktober 1906, 218.

²⁹⁵ *SGV, De Bussumsche Courant*, 'Conflict op Walden', 15 december 1906, 2.

²⁹⁶ 'Ibidem' 'Walden', 5 december 1906, 2.

²⁹⁷ Veldhuizen, *De partij*, 77-78.

²⁹⁸ *SGV, De Bussumsche Courant*, 'Conflict op Walden', 15 december 1906, 2.

²⁹⁹ IISG Amsterdam, NEHA EHB T 8087. *De Pionier*, 'Het vertrek der Walden bewoners', no. 222, 5 januari 1907, 2-3.

³⁰⁰ AUA Amsterdam, OTM: HB-Hss-Zaal: 17.eed.13, F. van Eeden, *Mijn dagboek* IV. Aantekening 29 december 1906, 246-247.

³⁰¹ *SGV, De Bussumsche Courant*, 'Conflict op Walden', 15 december 1906, 2.

³⁰² *Vrankrijker, onze anarchisten en utopisten*, 137.

³⁰³ Digitale Bibliotheek voor Nederlandse letteren (hierna DBNL) *De Gids*, vierde serie, 25 (1907) 4, 102.

publicaties.³⁰⁴ Met deze stelling deed Van Eeden, zoals Vrankrijker al stelde, het lijken alsof Van Eeden de theorie altijd al aan de praktijk had willen toetsen.³⁰⁵

Ondanks alle tegenslagen vatte Van Eeden het idee op zijn kolonisatiefilosofie in Amerika te propageren.³⁰⁶ Hij dacht belangrijke lessen geleerd te hebben uit de gefaalde kolonisatiepoging in Bussum, zoals bleek uit zijn toespraak in Carnegie Hall in New York.³⁰⁷ Zo zorgde hij ervoor dit keer goede vruchtbare grond te bemachtigen en werd de organisatie van de kolonie in eerste instantie alleen bij de initiatiefnemers gelegd.³⁰⁸ Ook stelde hij dat een boer geen ‘fixed wages’ moest krijgen, omdat hij de lering uit de kolonie Walden had getrokken dat ‘it invariably lessens his (the farmers) efficiency’.³⁰⁹

In alle optimisme werd de Van Eeden-Colony in de staat North Carolina, nabij de stad Wilmington opgericht.³¹⁰ Elke kolonist kreeg een stuk grond tot beschikking waarover hij eigen baas was en die hij zelf moest bewerken.³¹¹ Een groot verschil met de kolonie Walden was dat het toegestaan was om loonarbeiders aan te nemen.³¹² Hiernaast was de grond officieel in bezit van de overkoepelende maatschappij, die Van Eeden en medeoprichters *The Coöperative Company of America* noemden. De laatste kenmerken betekenden in feite dat de Van Eeden-colony in praktijk een kapitalistische mini-maatschappij was en dat het eerdere idealistisch oogpunt voor een groot deel terzijde was geschoven.

Door haar economisch pragmatische inslag wist de kolonie het een stuk langer uit te houden dan haar voorganger. Waar Walden binnen een decennium ten gronde ging, daar wist de Van Eeden-colony het veertig jaar vol te houden.³¹³ Over de ondergang van de kolonie is helaas geen bronnenmateriaal bewaard gebleven, waardoor er slechts geraden kan worden naar de oorzaken. Zeker is wel dat Van Eeden de kolonisten een té rooskleurig beeld presenteerde. Zo stelde hij in Carnegie Hall optimistisch en met bravoure; ‘All this is theoretically possible, and whatever may be the difficulties to overcome or the failures we may have to ‘make good’, no effort and no amount of money can be considered wasted given to a project so high and beneficial’.³¹⁴ Ondanks alle tegenslagen, gefaalde projecten en kritiek

³⁰⁴ Vrankrijker, *onze anarchisten en utopisten*, 137.

³⁰⁵ ‘Ibidem’ 137.

³⁰⁶ ‘Ibidem’ 144.

³⁰⁷ IISG Amsterdam, 82/356. F. van Eeden, *Happy humanity* (New York 1912).

³⁰⁸ IISG Amsterdam, 82/356. Van Eeden, *Happy humanity*, 141; 148.

³⁰⁹ ‘Ibidem’ 146.

³¹⁰ ‘Ibidem’ 141.

³¹¹ ‘Ibidem’ 141.

³¹² ‘Ibidem’, 145-146.

³¹³ ‘Ibidem’ 141.

³¹⁴ ‘Ibidem’ 152.

bleef Van Eeden geloven in zijn kolonisatiefilosofie. De botsing tussen het ideaal en werkelijkheid toonde, volgens hem, dat het beloofde land nog ver weg lag.³¹⁵

§ 4.6) Tot besluit. De verkenning en proef van het ideale leven

Van Eeden ontwikkelde zijn kolonisatiefilosofie grotendeels door de leerstellingen en filosofie uit *Walden* over te nemen. De oprichting van de kolonie Walden, de GGB, zijn dagboeken en brieven, de artikelen in *De Pionier* en werken zoals *Binnenlandsche kolonisatie*, illustreren hoe Van Eeden invulling gaf aan de ideeënleer in *Walden*. Van Eeden was ervan overtuigd dat de misstanden in de samenleving verholpen konden worden door ‘de slavenstand’ uit haar ketenen te bevrijden en het private grondbezit op te heffen. Hiernaast zouden mensen op een spirituele non-conformistische wijze moeten leven in onafhankelijke zelfvoorzienende kolonies. Om de eerste stappen in het proces van kolonisering te zetten, stichtte hij de kolonie Walden, de GGB en *de Pionier*.

De schets van de kolonie Walden liet zien dat het bijzonder moeilijk was om het gedachtegoed van Thoreau en Van Eeden te realiseren. Vijf jaar na de oprichting was Walden van een idealistische kolonie tot een groep productieve associaties geworden. De hoofdzakelijke oorzaken voor de ondergang van de kolonie zijn opgesomd;

- De figuur en positie van Van Eeden, die tot veel sociale en specifieke conflicten leidde
- Specifieke sociale conflicten tussen de kolonisten betreffende de organisatie van de kolonie, arbeid, productie, de verdeling van goederen en de financiën
- Een te idealistische startpunt (met te veel idealisten die niet bereid waren de buikruim aan te trekken, waardoor idealisme al snel plaats maakte voor realisme)
- Een zwaardrukkende hypotheek en een gebrek aan kapitaal

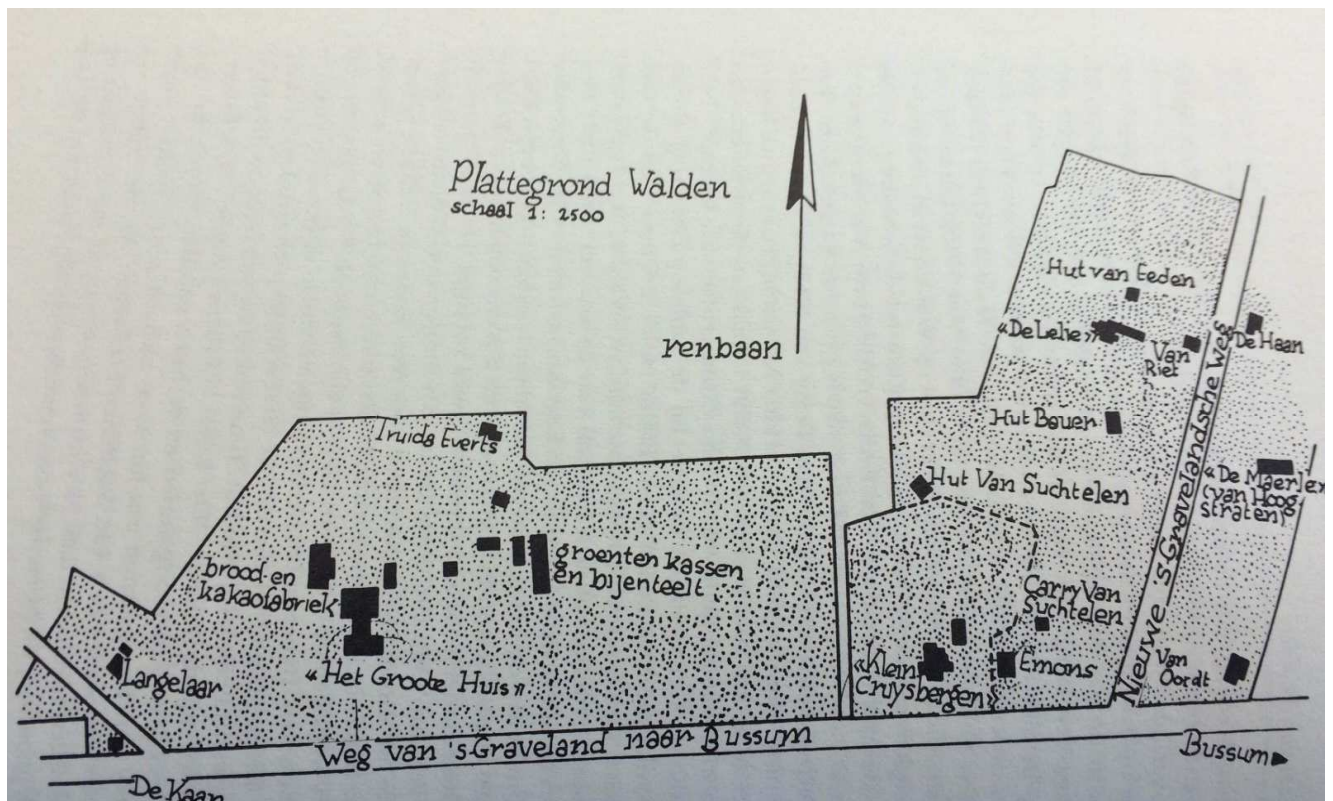
Door de studie naar de kolonie Walden is ook aan het licht gekomen dat vrijwel alle idealistische kolonisten niet voor het eerst een alternatieve levenswijze realiseerden. Ze volgden kleine geloven en hielden er uiteenlopende ideologische opvattingen op na. Onder hen bevonden zich idealisten als Van Eeden, de Neoromanticus Adriaan van Oordt, de anarchist Bauer, de Tolstojaan Anne de Koe, de flierefluiter Ru Mauve en schrijvers als Nico van Suchtelen en Henri Borel. Zelfs een figuur als Methöfer kwam bijna op Walden wonen.

³¹⁵ Welcker, *Heren en arbeiders in de vroeg Nederlandse arbeidersbeweging*, 540.

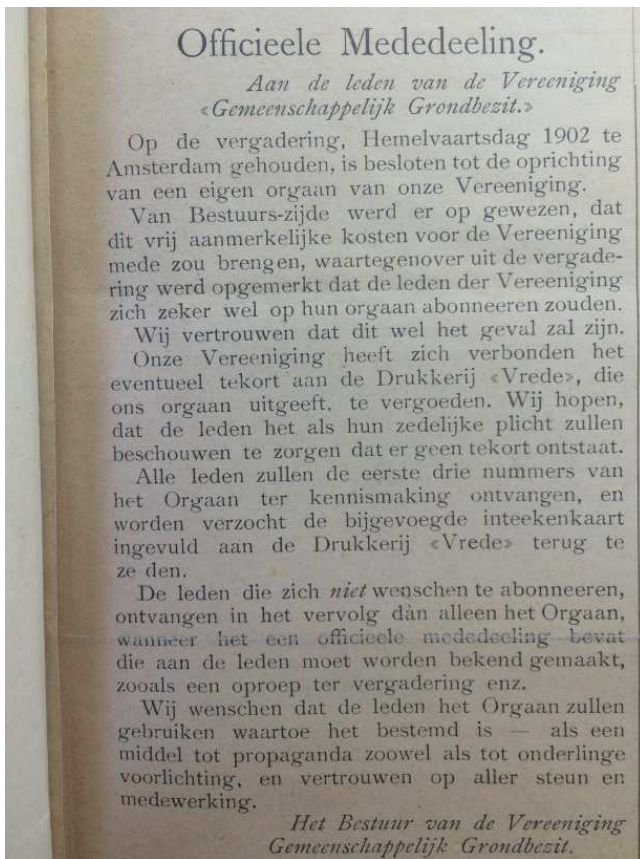
Dit waren mensen die hun plek in 'de gewone maatschappij' niet goed konden vinden en hun levenswijze voortdurend veranderden.

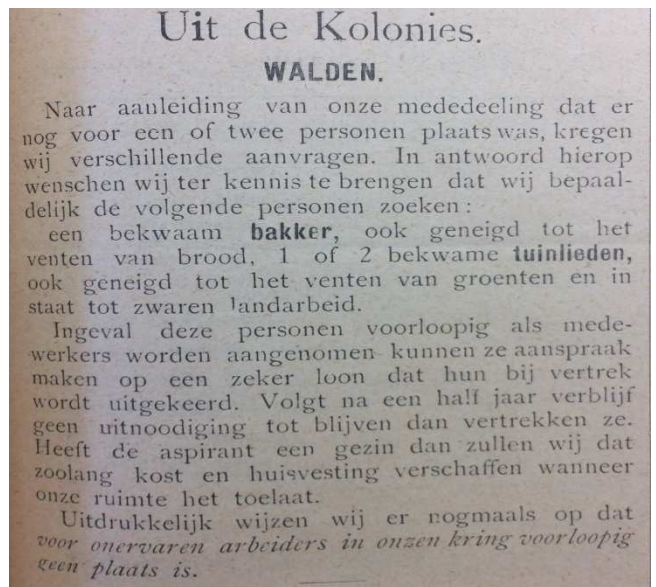
Figuur 1. Gemeentearchief Gooise Meren en Huizen, Archief Collectie Winthorst, SSAN092W, N8.015.2, Nieuwe 's-Gravelandseweg; Gezicht op villa Klein Cruysbergen (Bussum 1905).

Figuur 2. Archieven Universiteit van Amsterdam, Bijzondere Collecties, 26.IX.1932, Plattegrond van Walden (naar een tekening van Johan Frieswijk).

Links figuur 3. IISG. Bericht over het besluit tot oprichting van *de Pionier*, Officieele Mededeeling, eerste jaargang no. 1., 7 juni 1902, 1.

Boven figuur 4. IISG. De vraag om een bekwame bakker en tuinlieden. *De Pionier*, Uit de Kolonies, Walden, No. 8., 13 september 1902, 2-4.

Onder figuur 5. IISG. Het doel van *de Pionier* en de GGB uiteengezet. *De Pionier*, No. 18., 31 januari 1903, 1.

DE PIONIER

VEERTIENDAAGSCH BLAD TER BESPREKING VAN BINNENLANDSCHE KOLONISATIE.

Orgaan van de Vereniging «Gemeenschappelijk Grondbezit».

ABONNEMENTSPRIJS NAAR VERKIEZING
BIJ VOORUITBETALING.

REDACTEUR: FELIX ORTT.

ALLES DIT BLAD BETROFFENDE TE ZENDEN:
BUREAU «DE PIONIER», HARICUM.

DEE LAAN ZAL NIET VOOR ALTIJD VERKOPT WORDEN, WANT HET LAAN IS NIET, ENWIJ-
DE VERKOPPELIJNEN EN BEWONEN BIJ HET ZIJN.

DEE GREKTE VAN YELF DAT DE DIERE KUNSTENIER INDIEN ZIJN DE ZIJ DER AARD
GEMEENSCHAPPELIJK ERKENNEN MOETEN WISSE EN DAAROM BEHOEFT DE GROND
LIT. 95 / 23. ARDREVELLEN.

Officieele Mededeeling.

Aan de leden van de Vereniging
«Gemeenschappelijk Grondbezit».

Op de vergadering, Hemeelvaartsdag 1902 te Amsterdam gehouden, is besloten tot de oprichting van een eigen orgaan van onze Vereniging.

Van Bestuurs-zijde werd er op gewezen, dat dit vrij aanmerkelijke kosten voor de Vereniging mede zou brengen, waartegenover uit de vergadering werd opgemerkt dat de leden der Vereniging zich zeker wel op hun orgaan abonneren zouden.

Wij vertrouwen dat dit wel het geval zal zijn. Onze Vereniging heeft zich verbonden het eventueel tekort aan de Drukkerij «Vredes», die ons orgaan uitgeeft, te vergoeden. Wij hopen, dat de leden het als hun zedelijke plicht zullen beschouwen te zorgen dat er geen tekort ontstaat.

Alle leden zullen de eerste drie nummers van het Orgaan ter kennismaking ontvangen, en worden verzocht de bijgevoegde inteenkaart ingevuld aan de Drukkerij «Vredes» terug te zenden.

De leden die zich niet wenschen te abonneren, ontvangen in het vervolg dan alleen het Orgaan, wanneer het een officieele mededeeling bevat die aan de leden moet worden bekend gemaakt, zooals een oproep ter vergadering enz.

Wij wenschen dat de leden het Orgaan zullen gebruiken waartoe het bestemd is — als een middel tot propaganda, zowel als tot onderlinge voorlichting, en vertrouwen op aller steun en medewerking.

Het Bestuur van de Vereniging
Gemeenschappelijk Grondbezit.

Een woord aan de lezers.

Bij het aanvaarden van het Redacteurschap van dit blad acht ik het noodig u mede te deelen hoe ik mij vooral mijn taak op te vatten. Te meer schijnt dit gewenscht, omdat op de Algemeene Vergadering, welke tot oprichting van dit orgaan besloot, bezwaar werd gemaakt tegen de bepaalde kleur van «Vredes», waartegenover werd aangevoerd dat, nu «Vredes» en «Gemeenschappelijk Grondbezit» één zelfden redacteur worden, niet kan gevoerd worden dat deze in laatstgenoemde hoedanigheid zijn kleur aflegde.

Dit behoef ook niet, evenmin als iemand die in ons orgaan schrijft, zijn kleur hoeft af te leggen van zijn beginselen te verlaten of op den achtergrond te schuiven.

Maar ik stel het volgende beginsel voorop: Ons blad is gewijd aan de bespreking van *Binnenlandsche Koloniatie* en is het orgaan onze Vereniging *Gemeenschappelijk Grondbezit*.

Het zal dus speciaal zulk artikelen kunnen bevatten, die voor het vraagstuk van Binnenlandsche Koloniatie in theorie en praktijk belang hebben, rechtsreeks of zijdelingz.

Hoever dit zijdelingz belang zich uitstrekt, is een vraag die de Redacteur, zoo noodig voorzigtig door het Bestuur van G. G. B. als commissie van Redactie, in hoogste instantie te beslissen heeft.

Ieder, die de idee «Gemeenschappelijk Grondbezit», zooals ze in de statuten onze Vereniging omschreven is, is toegedaan, mag zijn denkbeelden in ons blad verkondigen,mits natuurlijk op fatsoenlijke en voor de lezers belangrijke wijze. Doch elke schrijver is slechts persoonlijk verantwoordelijk voor den inhoud van zijn stukken. Noch Redacteur, noch Vereniging dragen voor de daarin ontwikkelde denkbeelden eenige verantwoordelijkheid. Daarom stel ik als eisch dat ieder inzonder met zijn naam ondertekent.

Op deze wijze zal de «kleur» van het blad bepaald worden door hen die er in schrijven; en beschouw ik het als mijn taak van Redacteur om te beoordeelen in hoever slagene, wat ter plaatsing wordt aangeboden, al dan niet dienstig is om aan de idee «Binnenlandsche Koloniatie» en «Gemeenschappelijk Grondbezit» bevorderlijk te zijn.

In 't algemeen is er in 't blad geen plaats voor afbrekende polemieken van tegenstanders. Alleen wanneer de beschouwing van een tegenstander van belang voor onze lezers wordt geacht, doordat ze ons aanleiding geeft tot beantwoording en overlegging der geopperde bezwaren, kan daaraan plaatsruimte worden afgestaan.

Het blad zal dus neutraal zijn op alle gebied behalve op dat van «Gemeenschappelijk Grondbezit». — de neutraliteit zoo opgevat dat ieder voorstander van G. G. B. vrij is zijn meening te uiten en toe te lichten.

Ik hoop, en vertrouw nu op flinke medewerking van alle voorstanders van onze idee. Laat ieder vrij van dit blad gebruik maken om mededeelingen te doen, inlichtingen te vragen, enz. opdat het inderdaad een blad van onderlinge voorlichting worde.

Eveneens hoop ik dat alle leden onze vereniging zich op dit blad zullen abonneren; om dit mogelijk te maken is de abonnementsprijs naar vertiezing gesteld, zoodat niemand het om de kosten behoef te laten.

De Afdelingen en Groepen van onze Vereniging kunnen de administratie zeer gemakkelijk en kosten besparen door partijen van ons blad tegelijk te bestellen, en alle aan de leden rond te deelen.

Dat ieder die hart heeft voor onze vereniging met het blad zal werken, ten einde aldus ons streven meer bekend te maken en leden voor de Vereniging en abonnees van het blad te winnen, zoodat dit laatste weldra geen schade-post voor de Vereniging zal zijn, maar zichzelf zal kunnen bedruipen, spreekt vanzelf.

We leggen een inteenkaart in een der eerste drie nummers en sturen die aan alle leden der Vereniging — we hopen ze allen ingevuld terug te ontvangen.

Laat ons dus allen flink, eendrachtig samenwerken; dan zal het nog zoo zwakke en teere plantje opgroeien tot een rouzenboom, die ver zijn takken zal uitspreiden, en wiens schaduw een verkwikking zal zijn voor de vermoeide, afgejakkerde, tobhende zwongers.

FELIX ORTT.

De beteekenis van Koloniatie voor de Praktijk der Liefde.

Tot dusver heb ik nog niet speciaal over koloniatie geschreven.

De reden is dat mijn ideeën daarover niet voldoende rijp waren.

De stroom van koloniatie kwam op ons aan, over ons heen — beschouwingen vóór en tegen van alle kanten — en ik voelde wel dat het mooi en goed was, dat we er ten slotte heen moesten, maar allerlei bezwaren en bedenkingen bleven als dammen weerstand bieden aan den vloed, die voortschoot, rechts en links, vóór en achter, om het omdijkte diandje. Maar naarmate de vloed hooger steg, verdwenen de dammen vóór en na, en nu ben ik er in, de weerstand is

weggenomen, en voel ik me rijp erover te schrijven.

Wij worden allen bereikt door den vloed, de een vroeger, de ander later. We zullen allen eens tot rijkheid komen, maar niet allen op denzelfden tijd. Velen zullen staan op punten van min of meer gevorderd inzicht, waarop ik zelf langer of korter tijd geleden gestaan heb. 'k Kan daarom goed zijn, het verband tusschen ons beginsel en de praktijk van koloniatie eens samen te overwegen.

Wat ieder mensch instinctmatig zoekt, is Geluk. Geluk is: volkomen instemming met hetgeen bestaat, zooel ze als om ons; volkomen vrede dus. Wie bij alles wat gebeurt kan zeggen: «dat had ik juist zoo gewild» en bij alles wat is: «daar ben ik nu volkomen tevreden mee», zoo iemand is gelukkig.

Die drang is algemeen, geldt voor elk levend wezen. Maar de wijze waarop elk levend wezen, en zelfs ook elke mensch, het geluk zoekt, is verschillend. Dit hangt af van ons inzicht omtrent de aard van Geluk, en den weg daarheen.

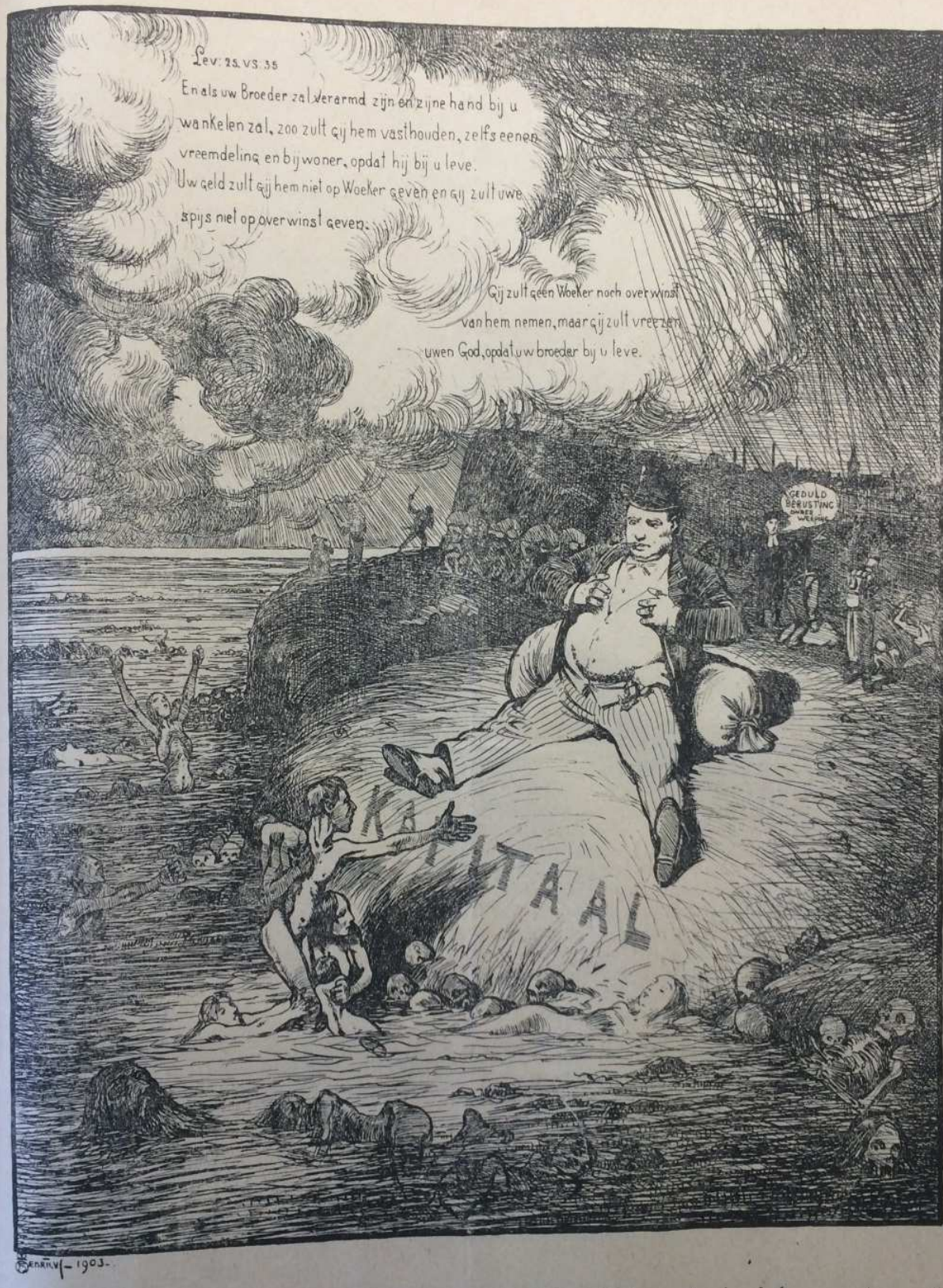
Degenen onder de menschen, die het dikst en helderst hebben nagedacht en het lijf en zuiverst hebben gevoeld, hebben besef de Eénheid van al wat leeft. Ze begrepen dat de menschen en de dieren en alle levende wezens niet zoo maar dingen waren die toevallig in elkaars buurt stonden en toevallig allerlei punten van overeenkomst hadden, maar dat er een overvredelijk verband tusschen die allen bestond, dat al wat leeft één Uitgang had en één Doel; met andere woorden: dat er een Broederschap is tusschen al wat leeft.

Wie dit besef had, begreep ook dat er één gelukbetrekking tusschen al wat leeft moet bestaan: dat evenals Uitgang en Doel, zoo ook het Geluk van al wat leeft één moet zijn. Dus dat het onmogelijk is dat het ééne levende wezen, de ééne mensch, gelukkig kan worden ten koste van het andere wezen of den anderen mensch. En een uitvloeisel van dit besef is de zedeleer, zooals die door de grootste voorgangers der menschen, door Lao-Tsai, door Boeddha en door Jezus is geleerd: anderen te doen zooals men zelf behandeld zou willen zijn; onze naasten liefhebben als onszelf.

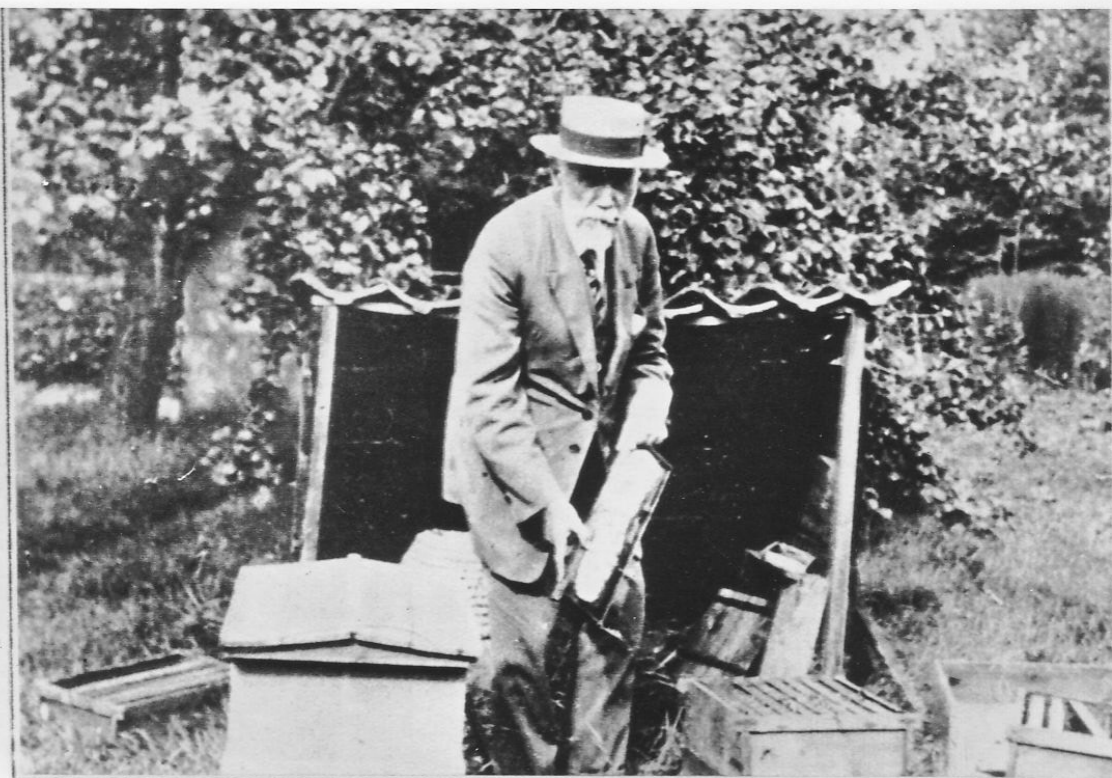
De natuurlijke mensch, bekrumpen en kortzichtig, heeft dit niet begrepen. Hij doet als de dwaas, die met een ander een berg beklimmen moet, en, zoodra de ander een stap vooruit is, hem nijdig neertrekt om zelf die hoogere plaats in te nemen; en straks natuurlijk op zijn beurt hetzelfde lot ondergaat. Beiden putten elkaar uit en blijven ondanks alle inspanning op de zelfde hoogte. Maar de verstandige bergbestijger trekt, als hij hooger staat, de hand aan zijn makker en trekt hem mede op, en deze verricht straks denzelfden dienst.

Zooals de dwaze bergbeklimmers, zoo doen zij, die het Geluk trachten te vinden door «elkaar» en macht te verwerven ten koste van hun medereizigers. Zij begrepen niet dat het Geluk, dat zij najagen, een schim is, zonder realiteit. Alleen bekennen de rijken en machtigen zich, als hun

BIJVOEGSEL van DE PIONIER van VRIJDAG 1 MEI.

Figuur 7. IISG. Prent van de GGB. Bijvoegsel van *De Pionier*, Kolonie Walden, No. 30., 1 mei 1903, 1

Dr. Frederik van Eeden, de bekende dichter, inspecteert zijn bijenkasten. Hij houdt e:n raampje met raathoning in de hand.

Boven. Figuur 8. Gemeentearchief Gooise Meren en Huizen, Archief Collectie Winthorst, SSAN092W, N8.001, Nieuwe 's-Gravelandseweg; Dr. Frederik van Eeden bezig bij zijn bijenkasten op de vestiging Walden (Bussum 1905).

Rechts. Figuur 9. Gemeentearchief Gooise Meren en Huizen, Archief Collectie Winthorst, SSAN092W, N8.005.3, Nieuwe 's-Gravelandseweg; Gezicht op interieur van de werkhut van Frederik Van Eeden op de vestiging Walden (Bussum 1905).

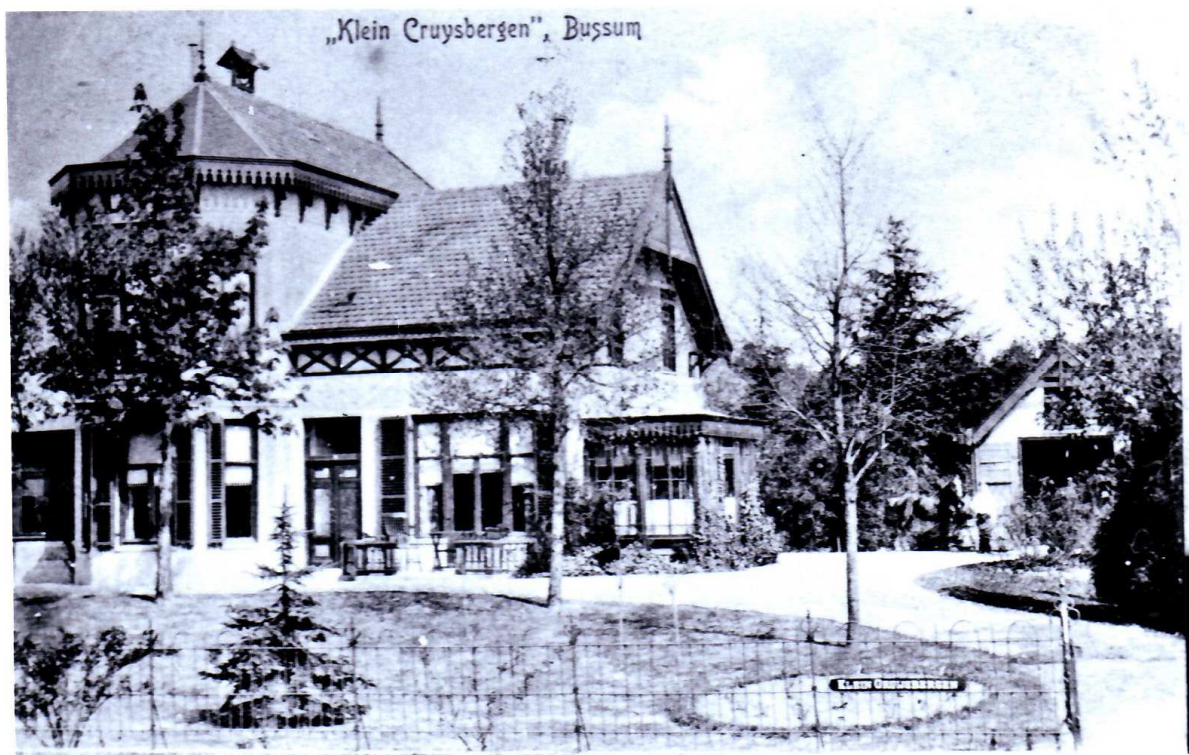
Figuur 10. Gemeentearchief Gooise Meren en Huizen, Archief Collectie Winthorst, SSAN092W, N8.008.3, Nieuwe 's-Gravelandseweg; Gezicht op hut van Frederik van Eeden op de vestiging Walden met de schrijver zelf op de voorgrond (Bussum 1905).

Figuur 11. Gemeentearchief Gooise Meren en Huizen, Archief Collectie Winthorst, SSAN092W, N8.009.01, Nieuwe 's-Gravelandseweg; Gezicht op hut van bewoonster Carry van Hoogstraten op de vestiging Walden met haarzelf staand rechts van de hut (Bussum 1905).

Figuur 12. Gemeentearchief Gooise Meren en Huizen, Archief Collectie Winthorst, SSAN092W, N8.010.2, Nieuwe 's-Gravelandseweg; Gezicht op de hut van Nico van Suchtelen op de vestiging Walden (Bussum 1905).

Figuur 13. Gemeentearchief Gooise Meren en Huizen, Archief Collectie Winthorst, SSAN092W, N8.015.1, Nieuwe 's-Gravelandseweg; Gezicht op voortuin en villa Klein Cruysbergen (Bussum 1905).

5) B. F. Skinner & *Walden*

Van alle mensen die zich door Thoreau's *Walden* hebben laten inspireren is de behaviorist Skinner zonder twijfel de bekendste geworden. Hij had zelfs, tot groot ongenoegen van talloze mensen, het lef zijn utopie *Walden Two* te noemen.³¹⁶ Skinner ontwikkelde, voortbouwend op de leerstellingen en filosofie van Thoreau's *Walden*, zijn eigen wetenschap en filosofie. Deze zijn enerzijds een continuering van *Waldens* ideeënleer, maar anderzijds in strijd met de leerstellingen en filosofie uit Thoreau's magnum opus. De wetenschap en filosofie van Skinner tonen hiernaast ook veel overeenkomsten met Van Eedens kolonisatiefilosofie.³¹⁷

Dit hoofdstuk heeft tot doel om te onderzoeken (5.1 & 5.2) op welke manieren Skinner invulling gaf aan de leerstellingen en filosofie van *Walden* en (5.3) hoe hij deze aanwendde om zijn eigen filosofie te ontwikkelen en uit te dragen. Ook zullen bij gelegenheid overeenkomsten dan wel contradicties met Van Eedens kolonisatiefilosofie genoemd worden.³¹⁸ Hiernaast zal onderzocht worden hoe Skinner's volgelingen zijn wetenschap, utopie en filosofie in praktijk probeerde te realiseren en in hoeverre zij hierin slaagden. Dit zal gebeuren door in paragraaf 5.4 de ontwikkelingen van verschillende *Walden Two* kolonies te bestuderen.

§ 5.1) De behaviorist en wereldverbeteraar Burrhus Frederic Skinner

Skinner kwam voor het eerst in aanraking met Thoreau toen hij op de middelbare school te Hamilton College zat, maar het was 'not love at first sight.'³¹⁹ Toen hij enkele jaren later aan Harvard studeerde begon hij Thoreau's werken te lezen en raakte hij in de ban van Thoreau's ideeënleer.³²⁰ Skinner realiseerde zich al snel dat Thoreau's *Walden* een 'Utopia for one' was, omdat er geen aandacht was voor sociale structureren dan wel nieuwe vormen van samenleven.³²¹ 'Thoreau's was not only the first of the Waldens, it was an experiment with one life, and social questions were neglected. Our problem was to build

³¹⁶ Skinner, *Walden (one) and Walden Two.*; D. Bjork, *B. F. Skinner: A life* (New York 1997) 147.; Skinner wilde zijn titel eerst eigenlijk de titel 'The Sun is but a morning star' geven; een anekdote van de laatste pagina van *Walden.*; Thoreau, *Walden*, 155; 436.

³¹⁷ Net zoals Van Eeden zag Skinner communes en kolonisering als de oplossing voor het verhelpen van de sociale misstanden in de samenleving.

³¹⁸ In het volgende hoofdstuk, *Walden one-and-a-half* en *Walden Two*. De *Walden* kolonies, zullen de filosofieën en *Walden* kolonies van Skinner en Van Eeden vergeleken worden.

³¹⁹ Skinner, *Walden (one) and Walden Two*.

³²⁰ 'Ibidem'.

³²¹ 'Ibidem'.

a *Walden for Two!*³²² Toen er rond de jaren '60 in Amerika steeds meer economische en sociale onrust over de bestaande orde van de samenleving ontstond, was de keuze voor Skinner duidelijk;

‘Either we do nothing and allow a miserable and probably catastrophic future to overtake us, or we use our knowledge about human behavior to create a social environment in which we shall live productive and creative lives and do so without jeopardizing the chances that those who follow us will be able to do the same. Something like a *Walden Two* would not be a bad start’.³²³

Als gevolg van de ontevredenheid en onzekerheid in en over de samenleving weigerden duizenden jongeren de gebaande paden te volgen en werden er uiteenlopende intentionele kolonies opgericht.³²⁴ Zoals Skinner in zijn autobiografie schreef; ‘The world was beginning to face problems of an entirely new order of magnitude; the exhaustion of resources, the pollution of the environment, overpopulation, and the possibility of a nuclear holocaust, to mention only four.’³²⁵ In de late jaren zestig en begin jaren zeventig van de twintigste eeuw, toen Skinner’s wetenschap en filosofie grote populariteit genoten, baseerden minstens dertig kolonies hun fundament op de wetenschap, leerstellingen en filosofie van Skinner’s utopie.³²⁶

Met *Walden Two* had Skinner tot doel om de leerstellingen en filosofie van *Walden* niet voor het individu, maar voor het collectief te ontwikkelen en realiseren. Om dit te doen wilde hij vaststellen onder welke omstandigheden mensen het meest gelukkig kunnen samenleven. Hiervoor ontwikkelde en gebruikte hij de gedragsanalyse en specifiek de operante conditionering.³²⁷ In misschien wel de meest invloedrijke en fel bediscussieerde fictieve utopie van de twintigste eeuw, *Walden Two*, zette Skinner zijn wetenschap en filosofie uiteen. De utopie had aanvankelijk weinig succes.³²⁸ Pas toen hij *Beyond freedom and dignity* publiceerde, waarin hij dezelfde wetenschap en filosofie in heldere wetenschappelijke taal uiteenzette, kreeg het de aandacht die het verdiende.³²⁹ In *Beyond*

³²² Skinner, *Walden Two*, 209.

³²³ Bjorn, *B.F. Skinner*, 153.; Skinner, *Walden Two*, xvi.

³²⁴ Kuhlman, *Living Walden Two*, x.

³²⁵ Skinner, *Walden Two*, vii.

³²⁶ Kuhlman, *Living Walden Two*, x.

³²⁷ Operante conditionering is een leerproces waarbij de reactie van een dier of mens door middel van een bekrachtiger (positieve feedback) dan wel bestraffer (negatieve feedback) wordt gestuurd.

³²⁸ Kuhlmann, *Living Walden Two*, 31.; Bjork, *B. F. Skinner*, 162.

³²⁹ B. F. Skinner, *Beyond Freedom and Dignity* (New York 1971).; Time and CCN, ‘Skinner's Utopia: Panacea, or Path to Hell?’ (versie 10 mei 2016), <http://content.time.com/time/magazine/article/0,9171,909994,00.html> (20 september 1971) 1.

freedom and dignity komen Skinner's radicale behaviorisme en de daaruit voortkomende experimentele en operante conditionering uitgebreid aan bod. In dezelfde maand van publicatie hadden miljoenen Amerikanen gelezen over of gehoord van Skinner's werk.³³⁰ Als gevolg van Skinner's roem werd zijn utopie plotseling veel gelezen en serieus genomen. Waar er tussen 1948 en 1960 in totaal maar zo'n 9000 exemplaren van de utopie werden verkocht, daar werden er rond 1971 zo'n 100.000 per jaar verkocht.³³¹

§ 5.2) Pigeon superstition en de Skinner-Box. Skinner's wetenschap en filosofie

Om de ideale samenleving te realiseren paste Skinner het naturalisme toe op de sociale structuren van menselijke relaties. Bij naturalisme gaat het om de aanname dat gedrag een onderdeel is van onze natuur, waaruit volgt dat de menselijke natuur wetmatig en ordelijk is. Het naturalisme, wanneer toegepast op menselijke relaties, gaat er zodoende vanuit dat natuurwetten de structuur en het gedrag van dieren en mensen bepalen. In navolging hiervan naturaliseerde Skinner de begrippen doel, geest en vrijheid.³³² Hij zag deze concepten als onderdeel van de menselijke natuur, niets iets wat buiten de menselijke natuur bestond. De geest was volgens Skinner een plek waar acties en reacties plaatsvonden, zowel privaat als publiek, verworven en ontwikkeld in sociale context.³³³ Uit deze redenering volgt dat mensen geen vrije wil hebben, maar dat mensen uitgerust zijn met de vereiste vaardigheden en keuzemogelijkheden om verschillende uitkomsten te bereiken.³³⁴ In Skinner's ogen was het gedrag van een mens ontwikkeld door haar context en haar gedragingen in reactie op die context.³³⁵ In *Walden Two* stelde Skinner;

'If it's in our power to create any of the situations which a person likes or to remove any situation he doesn't like, we can control his behavior. When he behaves as we want him to behave, we simply create a situation he likes, or remove one he doesn't like. As a result, the probability that he will behave that way again goes up, which is what we want. Technically it's called positive reinforcement'.³³⁶

³³⁰ Bjork, *B. F. Skinner*, 192.

³³¹ Kuhlman, *Living Walden Two*, 31.; Bjork, *B. F. Skinner*, 162.

³³² Altus, *Skinner's Utopian Vision*, 321-322.

³³³ 'Ibidem' 321-322.

³³⁴ 'Ibidem' 321-322.

³³⁵ 'Ibidem' 321-322.

³³⁶ Skinner, *Walden Two*, 244.

Skinner onderzocht zijn filosofie door met proefdieren te experimenteren in zijn Skinner-box.³³⁷ Na talloze experimenten stelde Skinner de wetten van de operante conditionering vast en was hij klaar om deze op mensen toe te passen.³³⁸ Hierop voortbouwend stelde Skinner dat mensen (net als dieren) aan de hand van natuurwetten te conditioneren zijn. Hij was ervan overtuigd dat sociale rechtvaardigheid en het welzijn van de mens voorspelbaar en controleerbaar zijn. Hieruit volgt dat sociale structuren veranderd en aangeleerd kunnen worden op basis van operante conditionering.³³⁹ Aan het einde van *Walden Two* stelde hij middels een dialoog; 'What is love,' he said, with a shrug, except another name for the use of positive reinforcement? Or vice versa, I said.'³⁴⁰

§ 5.3) *Walden* en de behaviorist. Change and be ready to change again

Hoewel Skinner dezelfde einddoelen als Thoreau en Van Eeden nastreefde, ontwikkelde hij hiervoor een hele andere wetenschap en filosofie. Op basis van zijn wetenschap en filosofie ontwierp hij de utopie *Walden Two*. De kolonisten in de utopie zijn systematisch op zoek naar nieuwe methoden, levensstijlen, gedragingen en sociale structuren, om de ideale manier van leven te realiseren.³⁴¹ In het onderstaande betoog zal uiteengezet worden welke leerstellingen Skinner van *Walden* overnam, hoe hij hier invulling aan gaf en hoe hij deze in zijn eigen wetenschap en filosofie verwerkte.

Walden Two begint, zoals de meeste utopische romans, met een reis.³⁴² De hoofdpersoon en informele leider van de kolonie, is Frazier, die de hele utopie als een soort rondleider optreedt. In tegenstelling tot de literaire traditie van utopieën speelden zowel *Walden* als *Walden Two* zich af in het 'hier en nu'.³⁴³ In plaats van te 'ontsnappen' aan de contemporaine tijd richtten Thoreau en Skinner zich op het beantwoorden van de vraag hoe mensen het ideale leven

³³⁷ In de Skinner-box leerden proefdieren om op een knop te drukken om voedsel te krijgen. Waar het proefdier de knop eerst toevallig aanraakt, daar leert het al snel dat het eten krijgt wanneer het de knop indrukt. Het proefdier wordt letterlijk aangeleerd op de knop te drukken om voedsel te bemachtigen. De kans dat dit gedrag optrad, zo bewees Skinner, was zeer groot. Deze wetmatigheid wordt ook wel 'wet van het resultaat' genoemd. In populaire termen ontstond op deze wijze bijvoorbeeld de 'Pigeon superstition', een experiment waarbij Skinner de operante conditionering toepast op een duif; <https://www.youtube.com/watch?v=TfQlkGwE2U>

³³⁸ Bjorn, *B.F. Skinner*, 148.

³³⁹ 'Ibidem' 322.

³⁴⁰ Skinner, *Walden Two*, 282.

³⁴¹ Altus, *Skinner's Utopian Vision*, 324; 330.

³⁴² Kuhlman, *Living Walden Two*, 3.; voor een beknopte samenvatting van *Walden Two*, zie bijlage 1.

³⁴³ Bjork, *B. F. Skinner*, 148.

konden realiseren in het hier en nu.³⁴⁴ Net als in *Walden* komen bij het behandelen van het ideale leven materiele en spirituele thema's als vereenvoudiging, educatie, economie, natuur, gezondheid, vrijetijdsbesteding en het besparen van arbeidsinspanning aan bod.³⁴⁵ Om het ideale leven te realiseren nam Skinner vijf centrale leerstellingen uit *Walden* over. Het ging hierbij om de volgende vijf leerstellingen;

- No way of life is inevitable. Examine your own closely
- If you do not like it, change it
- But do not try to change it through political action. Even if you succeed in gaining power, you will not likely be able to use it any more wisely than your predecessors
- Ask only to be left alone to solve your problems in your own way
- Simplify, your needs. Learn how to be happy with fewer possessions.³⁴⁶

De eerste twee leerstellingen zijn elementaire onderdelen van de leerstellingen en filosofie uit *Walden*; mensen demonstreren dat er alternatieve non-conformistische manieren van (samen) leven mogelijk zijn naast de materialistische kapitalistische levensstijl. In navolging van Thoreau wilde Skinner aantonen dat mensen de keuze konden maken om economisch onafhankelijk en zelfstandige levensstijlen te realiseren. De leerstellingen die betrekking hebben op het politieke handelen en het 'zelf' oplossen van problemen betreffen de ongewenste bemoeienis van de politiek of andere organisaties. Net zoals Thoreau en Van Eeden was Skinner ervan overtuigd dat grote hervormingen niet door de politiek of staat kon worden gerealiseerd.³⁴⁷ De mensen die werkelijk een verschil in de menselijke geschiedenis hadden bewerkstelligd, zo stelde Skinner – Confucius, Boeddha, Jezus, de humanisten en Marx – waren geen politieke leiders.³⁴⁸ In *Walden Two* komt deze opvatting duidelijk naar voren wanneer Frazier stelt;

'Politics really wouldn't give us the chance we want. – We want to find out what's the matter with people, why they can't live together without fighting all the time. We want to find out what people really want, what they need in order to be happy, and how they can

³⁴⁴ Skinner, *Walden (one) and Walden Two.*; Skinner verwoordde dit zelf het beste; 'Where Samuel Butler traveled to No-where for his Erewhon, where Edward Bellamy marched ahead to the year 20000 A.D. for his Looking Backward, Thoreau set up housekeeping by the edge of a duck pond outside of his native village'.

³⁴⁵ Altus, *Skinner's Utopian Vision*, 331.

³⁴⁶ Skinner, *The shaping of a behaviorist II*, 346.

³⁴⁷ Skinner, *Walden Two*, 4.

³⁴⁸ 'Ibidem' xv.

get it without stealing it from somebody else. You can't do that in politics. You can't try something, first one way and then another, like an experiment.'³⁴⁹

Hierna zette Skinner zijn opvattingen over de politiek en experimenteren verder uiteen door te stellen; 'The politicians guess at all the answers and spend their time persuading people they're right, but they must know they're only guessing, that they haven't really proved anything.'³⁵⁰ Deze anekdotes staan metafoor voor de doelen van Skinner's systeem, wetenschap en filosofie. Hiernaast tonen ze aan dat Skinner ervan overtuigd was dat een goed sociaal systeem voor de samenleving alleen ontworpen kon worden op basis van wetenschappelijk onderzoek naar sociale gedragingen. Dit moest gedaan worden door behavioristen als hij, niet door politici. De leerstelling 'Simplify, your needs. Learn how to be happy with fewer possessions' wordt gevonden in uitspraken van Frazier zoals 'We practice the Thoreauvian principle of avoiding unnecessary possessions' en 'Walden Two is not only minimally consuming; it is minimally polluting'.³⁵¹

Net als Thoreau had Skinner, althans in eerste instantie, niet het doel om met *Walden Two* een wetboek of handleiding te ontwerpen voor een (behavioristische) utopie of manier van (samen) leven.³⁵² Dit wordt onderbouwd doordat Skinner Frazier laat zeggen; 'the actual achievement is beside the point. The main thing is, we encourage our people to view every habit and custom with an eye to possible improvement. A constantly experimental attitude toward everything – that's all we need'.³⁵³ Later in het werk stelde Frazier nogmaals; 'I've very much misrepresented the whole system if you suppose that any of the practices I've described are fixed. We try out many different techniques. Gradually, we work toward the best possible set'.³⁵⁴

Bovenstaande anekdotes zetten Skinner's voornaamste doel uiteen. Skinner wilde demonstreren hoe mensen konden experimenteren met sociale structureren en gedragingen, om zodoende de ideale manier van samenleven te ontwikkelen. Ook streefde hij naar het welzijn van alle mensen in de samenleving en wilde hij meer sociale gerechtigheid realiseren op basis van het behaviorisme. Dit is ook evident in de uitgebreide aandacht – in totaal zes – die hij in *Walden Two* aan het onderwijssysteem gaf en de nadruk die hij bij elk facet van de

³⁴⁹ 'Ibidem', 4.

³⁵⁰ 'Ibidem' 4; 57.

³⁵¹ Skinner, *Walden (one) and Walden Two*.

³⁵² Altus, *Skinner's Utopian Vision*, 322-323.

³⁵³ Skinner, *Walden Two*, 25.

³⁵⁴ 'Ibidem' 106.

utopie legde op het behaviorisme.³⁵⁵ *Walden Two* ging in essentie om het experimenteren in de kolonie, om nieuwe levensstijlen, sociale structuren en gedragingen te ontdekken, uitproberen, ontwikkelen en het ideale leven te realiseren.³⁵⁶

Bovenstaande voorbeelden en leerstellingen illustreren hoe Skinner in *Walden Two* invulling gaf aan de ideeënleer van *Walden* en hoe hij ze overnam. Hiernaast tonen de vijf leerstellingen aan hoe Skinner de leerstellingen en filosofie uit *Walden* gebruikte om zijn eigen opvattingen, idealen en kolonisatieplannen te ontwikkelen. Skinner zou later stellen; ‘regard no practices as immutable, Change and be ready to change again, Accept no eternal verity. Experiment’.³⁵⁷

§ 5.4) Het luilekkerland van behavioristen en escapisten. De Walden Two kolonies

Skinner heeft zelf nooit een poging ondernomen een kolonie te stichten op basis van zijn wetenschap en filosofie. Toen hem in 1979 werd gevraagd waarom niet, antwoordde hij; I’d have to get a divorce right away...My wife doesn’t believe in community’.³⁵⁸ Waar Skinner en zijn vrouw nooit een kolonie stichtten, daar waren er in de jaren ’60 en ’70 genoeg jongeren die dit wel deden.³⁵⁹ Zich afzettend tegen de maatschappelijke orde stichtten veel jongeren zowel psychosociale als intentionele kolonies.³⁶⁰ Onder deze jongeren waren verschillende mensen die na het lezen van *Walden Two* geïnspireerd raakten Skinner’s utopie te realiseren.³⁶¹ In totaal werden er grofweg dertig ‘Walden Two’ kolonies gesticht. Hiervan wisten slechts twee kolonies te blijven bestaan.³⁶² In onderstaande paragraaf zal onderzocht worden hoe enkele van deze kolonies Skinner’s utopie en filosofie in praktijk probeerden te realiseren en in hoeverre zij hierin slaagden.

De meeste kolonies mislukten in de planningsfase of gingen na enkele jaren ten gronde. In praktijk bleken Skinner’s utopie, wetenschap en filosofie net zomin bestand te zijn tegen de

³⁵⁵ Kuhlmann, *Living Walden Two*, 10.

³⁵⁶ Altus, *Skinner’s Utopian Vision*, 330.

³⁵⁷ Skinner, *The shaping of a behaviorist* II, 346.

³⁵⁸ D. W. Bjork, *B.F. Skinner*, 151.

³⁵⁹ R. Todd, ‘Walden Two: Three? Many More?; Walden Two’, *The New York Times*, 15 maart 1970.

³⁶⁰ Kanter, *Commitment and Community*, 7.

³⁶¹ Kuhlmann, *Living Walden Two*, x.

³⁶² ‘Ibidem’ xii-xiii.

realiteit als de meeste kolonies. De Walden Two kolonies waren in die zin geen uitzondering vergeleken met andere kolonisatiepogingen of specifiek, de kolonie Walden te Bussum.³⁶³

De Duitse historicus Hilke Kuhlmann deed onderzoek naar verschillende Walden Two kolonies, waaronder Twin Oaks, Los Horcones, Sunflower House, Lake Village en Walden Three.³⁶⁴ Uit haar onderzoek bleek dat de belangrijkste oorzaken voor het mislukken van de meeste Walden Two kolonies voortkwamen uit specifieke sociale conflicten. Het meest voorkomende conflict centreerde zich om de vraag wie de (leidende) positie van de hoofdpersoon uit *Walden Two*, Frazier, zou vervullen. Voor zowel Lake Village als Walden Three was dit het centrale conflict waardoor de kolonie ten gronde ging.³⁶⁵ In Lake Village trok de initiatiefnemer Roger Ulrich bijvoorbeeld te veel macht naar zich toe, waardoor andere kolonisten weinig invloed konden uitoefenen op het beleid en het gelijkheidsideaal verloochend werd.³⁶⁶

Andere kolonies, zoals Sunflower House en Twin Oaks, tackelden deze sociale conflicten door meer democratische methoden te adopteren.³⁶⁷ Dezelfde democratische methoden betekenden echter de ondergang voor Sunflower House. Door de democratische inslag was er geen centrale leider die verantwoordelijk was voor de organisatie van de kolonie. Hierdoor verwaarloosden veel kolonisten hun werkzaamheden.³⁶⁸ De hoofdoorzaak voor het mislukken van Sunflower House was zodoende het onvermogen van de kolonisten om het leven in de kolonie op een solide wijze te organiseren.

De kolonie Twin Oaks werd in de zomer van 1967 opgericht door een groep van acht mensen. Net als de ideologische kolonisten die de kolonie Walden te Bussum als eerste bewoonden, voelden de oprichters van Twin Oaks zich niet thuis in de gewone maatschappij.³⁶⁹ 'Everybody knew that the system was wrong', schreef een van de oprichters, Kathleen Kinkade.³⁷⁰ De meeste oprichters hadden hun universiteitsopleidingen stopgezet en zochten naar non-conformistische manieren van leven. Een voorbeeld hiervan is Kinkade. Ze was geïnteresseerd in politieke ideologieën, richtte drie verschillende kolonies op, deed uiteenlopende kantoorbanen die haar slechts ergerden, was gescheiden en voedde haar kind individueel op.³⁷¹ Een ander voorbeeld is de oprichter Brian. Hij kwam op voor

³⁶³ Kanter, *Commitment and Community*, 7.; Ussel, *Leven in communes*, 15.

³⁶⁴ Kuhlmann, *Living Walden Two*, xii.

³⁶⁵ 'Ibidem' 164.

³⁶⁶ 'Ibidem', 69.

³⁶⁷ 'Ibidem' 164.

³⁶⁸ 'Ibidem' 54.

³⁶⁹ Kinlade, *A Walden Two experiment*, 5-14.

³⁷⁰ 'Ibidem' 5.

³⁷¹ 'Ibidem' 7-8.

burgerrechten, mengde zich in verschillende politieke discussies en las over utopieën. Hij marcheerde mee met protesten, richtte een nieuwsblad op, werd van de universiteit ontslagen en besloot daarna een kolonie op te richten.³⁷²

De oprichters van de kolonie Twin Oaks gaven van begin af aan een andere invulling aan *Walden Two*.³⁷³ Ze negeerden vrijwel alle behavioristische aspecten.³⁷⁴ Ze baseerden hun kolonie op de pragmatische experimentele concepten in *Walden Two*. Zo hielden ze er bijvoorbeeld alternatieve opvattingen op na over het hebben van relaties en trouwen en namen ze het financiële stelsel van Skinner over.³⁷⁵ Ook namen ze het planner-manager systeem over dat Skinner ontwierp voor het besturen van de kolonie; ‘We have three planners who serve 18-month staggered terms; they carry out executive functions and help focus the community's attention on issues and the long-range effects.’³⁷⁶ Hoe verder de kolonie zich ontwikkelde, hoe verder zij zich afwendde van de concepten die in *Walden Two* werden voorgesteld.³⁷⁷ De vitaliteit van Twin Oaks, concludeerde Kuhlmann, is ‘new member energy and a structural setup ensuring continuity in change’.³⁷⁸ Deze structurele organisatie werd in december 1969 geïnitieerd, toen de kolonisten het beleid veranderden voor het toelaten van nieuwe kolonisten.³⁷⁹

De andere kolonie die tot op de dag van vandaag bestaat is de Mexicaanse kolonie Los Horcones. De initiatiefnemers lieten zich net als de kolonisten van Twin Oaks inspireren door *Walden Two*. Ze namen de leerstellingen en blauwdruk van Skinner echter niet over. De initiatiefnemers van Los Horcones construeerden hun eigen utopie op basis van de wetenschap achter *Walden Two*, het behaviorisme.³⁸⁰ Ze ontwierpen een bestuurlijk systeem en namen net als Twin Oaks het financiële systeem van Skinner over. Hiernaast creëerden ze een programma om de sociale gedragingen van de kolonisten mee te modificeren.³⁸¹ Zo wonen de kinderen van de kolonie niet bij hun ouders, maar in een gemeenschappelijk huis. Ook worden alle volwassenen verwacht tijd te besteden aan alle kinderen. Een van de

³⁷² ‘Ibidem’ 5-6.

³⁷³ ‘Ibidem’ 7-8.

³⁷⁴ Kuhlmann, *Living Walden Two*, 166.

³⁷⁵ P. Delany, ‘A Walden Two Experiment; Not to be married or single’, *The New York Times*, 18 februari 1973.; Kinlade, *A Walden Two experiment*, 31.

³⁷⁶ Twin Oaks Community, ‘More About Us’ (versie 7 februari 2012) <http://www.twinoaks.org/about-twinoaks-community/more-about-twin-oaks#decision-making> (12 juni 2016).

³⁷⁷ Kanter, *Commitment and Community*, 31.

³⁷⁸ Kuhlmann, *Living Walden Two*, 168.

³⁷⁹ Kinlade, *A Walden Two experiment*, 267.

³⁸⁰ Kuhlmann, *Living Walden Two*, 138.

³⁸¹ ‘Ibidem’ 140.

oprichters vertelde dat ‘We try to treat all of the children from birth as our own children, giving them the same attention, care and tenderness as if we were their biological parents’.³⁸²

Het succes van de kolonie is volgens Kuhlmann te vinden in de figuur Juan Robinson, die de kolonie ‘gently yet firmly’ leidt.³⁸³ Kuhlmann voegde daaraan toe dat de kolonie zonder Robinson waarschijnlijk geen raad met zichzelf zou weten.³⁸⁴ Uiteindelijke concludeerde Kuhlmann haar onderzoek met de quote; ‘Utopias may exist nowhere, they may fail to convince us of the sufficiency or the finality of their sanguine solutions, they also fail to dissuade us from the need to search for social alternatives’.³⁸⁵

§ 5.5) Tot besluit. *Walden (one) en Walden Two*

In navolging van Thoreau zocht en ontwikkelde Skinner non-conformistische levensstijlen. Om dit te realiseren nam hij vijf centrale leerstellingen uit *Walden* over en ontwikkelde hij zijn eigen ideeënleer. Skinner richtte zich niet op de morele hervorming van het individu, maar op de hervorming van de sociale structuur van de samenleving. Hij wilde alternatieve sociale structuren en non-conformistische levensstijlen op basis van gedragsanalyse en operante conditionering realiseren. *Walden Two, Beyond freedom and dignity*, enkele toespraken, zijn autobiografieën en biografieën illustreren hoe Skinner werd geïnspireerd door *Walden* en hoe hij zijn eigen wetenschap en filosofie ontwikkelde.

De belangrijkste oorzaken die ten grondslag lagen aan het mislukken van de Walden Two kolonies waren specifieke sociale conflicten over de organisatie en het bestuur van de kolonies. De oprichters van Los Horcones ontwikkelde het ontwerp van de kolonie zelf en is feitelijk een dictatuur. Twin Oaks liet het merendeel van Skinner’s concepten links liggen.³⁸⁶ Dit onderzoek sluit zich zodoende aan bij de conclusie van Kuhlmann; Skinner’s kolonie-ontwerp werd grotendeels genegeerd of leidde tot de ondergang van de kolonies.

Op basis van het onderzoek zou geconcludeerd kunnen worden dat de titel *Walden Two* misleidend is. Uit het multi-interpretabele karakter van *Walden* bleek echter dat Thoreau geen volgelingen wilde die zijn levenswijze imiteerden; ‘I would have each one be very careful to find out and pursue his own way.’³⁸⁷ De methoden van beide intellectuelen liepen ver uiteen, maar het uiteindelijke doel was overeenkomstig.

³⁸² L. Rother, ‘Isolated Desert Community Lives by Skinner's Precepts’, *The New York Times*, 7 november 1989).

³⁸³ ‘Ibidem’ 169.

³⁸⁴ ‘Ibidem’ 162.

³⁸⁵ Kuhlmann, *Living Walden Two*, 170.

³⁸⁶ Kanter, *Commitment and Community*, 31.

³⁸⁷ Thoreau, *Walden*, 94-95.

6) *Walden one-and-a-half* en *Walden Two*. De Walden kolonies

‘A failure is not always a mistake, it may simply be the best one can do under the circumstances. The real mistake is to stop trying.’³⁸⁸

Bovenstaande zin schreef Skinner in *Beyond freedom and dignity*. De zin lijkt veel op sommige uitspraken van Van Eeden. Die stelde bijvoorbeeld dat elke poging tot kolonisatie een waardevol experiment was en de botsing tussen het ideaal en werkelijkheid toonde dat het beloofde land nog ver weg lag.³⁸⁹ De uitspraken van Skinner en Van Eeden tonen net zoveel overeenkomsten als hun kolonisatieplannen. Desalniettemin zijn er geen notities of verwijzingen over of naar Van Eeden in Skinner’s autobiografie, noch biografieën te vinden. Dit hoofdstuk heeft tot doel om vast te stellen op welke vlakken de wetenschap, filosofie en kolonies van Skinner en Van Eeden overeenkomsten of verschillen tonen. Hiervoor zullen de kolonisatieplannen van beide intellectuelen vergeleken worden in paragraaf 6.1.³⁹⁰ Na deze vergelijking zullen de Walden Two kolonies en de kolonie Walden te Bussum in paragraaf 6.2 vergeleken worden. Als laatste zullen de hoofdzakelijke oorzaken die ten grondslag lagen aan het mislukken van alle *Walden* kolonisatiepogingen vergeleken worden in paragraaf 6.3.

§ 6.1) Een vergelijking tussen de kolonisatieplannen van Skinner en Van Eeden

Uit het lezen van de beknopte samenvatting van *Walden Two* wordt het duidelijk dat de overeenkomsten tussen Van Eeden’s koloniatiefilosofie en Skinner’s kolonisatieplannen legio zijn.³⁹¹ De levenswijze die die beide auteurs voorstelden waren overeenkomstig materialistisch eenvoudig, maar sociaal rijk. De kolonies zouden in hun eigen levensonderhoud voorzien, eenvoudig eten, eenvoudige kleren dragen en in eenvoudige huizen wonen. Werkzaamheden zouden zich beperken tot het voorzien in de eigen levensbehoeften en enkele verplichte uren fysieke arbeid. Het besparen van arbeidsinspanning was een belangrijk thema voor beide filosofieën, evenals de combinatie van fysieke en

³⁸⁸ Skinner, *Beyond freedom and dignity*, 155–156.

³⁸⁹ DBNL, de Gids, vierde serie, 25 (1907) 4, 102.; Welcker, *Heren en arbeiders in de vroeg Nederlandse arbeidersbeweging*, 540.

³⁹⁰ De kernthema’s waarop de kolonisatieplannen zijn vergeleken betreffen levenswijze, de verdeling van goederen, arbeid, productie, bestuur en onderwijs.

³⁹¹ Bijlage 1. Beknopte samenvatting Walden Two

geestelijke arbeid.³⁹² De inkomsten van deze arbeid zouden over alle inwoners van de kolonie worden verdeeld, salaris zou niet bestaan. Gevolg hiervan zou zijn dat er geen verschillen tussen rijkdom en armoede zouden zijn. Zodoende zullen er geen verschillende klassen meer zijn en zal het gelijkheidsideaal gerealiseerd worden. Een laatste overeenkomst tussen de ideeën van Skinner en Van Eeden is te vinden in de experimentele grondslag van de kolonies en het belang van psychologische kennis. Van Eeden had verschillende ideeën over het benutten van psychologische kennis voor de organisatie van de kolonie, alhoewel hij deze nog niet uitgewerkt had, dan wel toepaste.³⁹³ Skinner's toepassing van psychologisch kennis vormde, zoals besproken in het vorige hoofdstuk, het fundament voor Skinner's kolonie.

De belangrijkste verschillen tussen de kolonisatieplannen worden gevonden in het financiële systeem, de verdeling van goederen, het bestuurlijke systeem en het onderwijs. Van Eeden ontwikkelde in eerste instantie helemaal geen financieel systeem. Skinner ontwikkelde daarentegen een financieel stelsel waarin 'credits' konden worden ingewisseld voor goederen.³⁹⁴ Ook de bestuurlijke systemen verschilden veel van elkaar. Hiervoor had Van Eeden in eerste instantie nauwelijks plannen opgesteld.³⁹⁵ Skinner ontwikkelde een bestuur van 'planners' die de levensomstandigheden in *Walden Two* moesten onderhouden en het geluk van alle leden van de utopie zouden waarborgen.³⁹⁶ In de kolonie *Walden Two* zijn mensen niet geïnteresseerd in politiek en zijn ze 'happily ignorant of the larger picture'.³⁹⁷ Het laatste grote verschil betreft het onderwijs. Waar onderwijs in Skinner's utopie centraal staat, daar ontbreekt het hele onderwerp bij Van Eeden. Dit is op zich niet erg verwonderlijk, aangezien de eerste leerplicht in Nederland bij de oprichting van de kolonie Walden nog niet was ingevoerd.³⁹⁸ In praktijk komt het er in feite op neer dat alle leerlingen in de kolonie *Walden Two* in een volledig gecontroleerde omgeving worden gehouden, zodat het gedrag van de leerlingen volledig gecontroleerd kan worden.³⁹⁹

³⁹² Skinner, *Walden Two*, 50.; Zo stelde Frazier; 'Do you know of any pure' scientist in our universities who wouldn't settle for two hours of physical labor each day instead of the soulsearching work he's now compelled to do in the name of education?'

³⁹³ IISG Amsterdam, *Bro DN 9/15. Van Eeden, Binnenlandsche kolonisatie*, 9.; Zo stelde Van Eeden; 'behalve het onmisbare geduld en de noodige geestkracht, vooreerst biologische en psychologische kennis, in de tweede plaats kennis van de fouten der bestaande maatschappij, in de derde plaats zoo volledig mogelijke kennis van de historie der ondergegane of nog bestaande proefnemingen' nodig waren.

³⁹⁴ Skinner ontleende dit systeem aan Bellamy's *Looking Backward*

³⁹⁵ Van Eeden, *Walden in droom en daad*, 86.; Van Eeden ontwierp pas een jaar na de oprichting reglementen voor de organisatie van het leven op de kolonie Walden.

³⁹⁶ 'Ibidem' 48.; Het bestuurlijke systeem wordt van pagina 45-59 uiteengezet.

³⁹⁷ Kuhlman, *Living Walden Two*, 17; 154-155.; Frazier legde de bezoekers uit dat 'the majority of people don't want to plan. They want to be free of the responsibility of planning'.

³⁹⁸ De eerste leerplicht in Nederland trad op 1 januari 1901 in werking.

³⁹⁹ 'Ibidem' 90-94.

§ 6.2) De Walden kolonies. Van droom tot daad

Uiteenlopende Walden kolonies hebben, alhoewel meestal tijdelijk, invulling kunnen geven aan de leerstellingen en filosofie van *Walden*. De kolonies die zich op basis van Thoreau's, Van Eedens en Skinner's dromen, denken en handelen ontwikkelden, hebben ieder op hun eigen manier invulling gegeven aan *Walden* en de filosofieën die op basis van het werk werden ontwikkeld. De leerstellingen en filosofie werden niet vaak letterlijk overgenomen of ingevuld. De meeste leerstellingen en thema's uit *Walden* werden echter wel degelijk nagestreefd en nageleefd. De realiteit is zelden vruchtbare grond gebleken voor het cultiveren van idealen, de nadruk ligt dientengevolge voornamelijk op nagestreefd.

De Walden kolonisten toonden naast verschillen ook veel overeenkomsten in hun poging de leerstellingen en filosofie van *Walden* te realiseren. De kolonisten realiseerden in navolging van Thoreau's voornaamste doelstelling een volkomen alternatieve non-conformistische levensstijl. In deze levensstijl moesten kapitalisme en materialisme plaats maken voor gelijkheid en filantropie. Ze poogden eenvoudige zelfvoorzienende levenswijzen te realiseren, waarbij bewustzijn voor de natuur en een experimentele mentaliteit de boventoon voerden. In de utopie van Skinner voerde de experimentele mentaliteit de absolute boventoon; 'Experiments are in progress in plant and animal breeding, the control of infant behavior, educational processes of several sorts, and the use of some of our raw materials'.⁴⁰⁰ Bovendien werden de Walden kolonies onafhankelijk van de politiek en de staat opgericht.

De non-conformistische keuze om in een kolonie te gaan wonen wordt in de samenleving steevast ontmoet met gehoon. Zo zei een zakenman ooit tegen Kinkade; 'I would like to forget the whole thing and just go join a commune. But unfortunately I have things to do in the real world'.⁴⁰¹ 'Als wij 't van de moppentappers moesten hebben, dan zou onze zaak er slecht bijstaan', schreef Van Eeden in *de Bussumsche Courant* als reactie op spot en grappen over zijn kolonie waardoor hij 'onplezierig aangedaan', was.⁴⁰² De meeste mensen in de Walden kolonies voelden zich niet thuis in de gewone maatschappij en zochten naar een spirituele non-conformistische levenswijze. Dit gold bijvoorbeeld voor de eerste kolonisten van de kolonie Walden te Bussum en kolonisten als Kinkade en Brian van de kolonie Twin Oaks. De

⁴⁰⁰ Skinner, *Walden Two*, 49-50.

⁴⁰¹ Kinkade, *A Walden Two Experiment*, 1.

⁴⁰² SGV, *De Bussumsche Courant*, 'De Heer van Eeden over Walden', 22 oktober 1902, 2.

alternatieve levensstijl zal, in navolging van ‘the Hermit of Walden Woods’, waarschijnlijk altijd met spot bejegend worden.⁴⁰³

§ 6.3) Het droeve lot van de Walden kolonies

‘Ik zie nu alles storten. Pionier, GGB, Walden. En algemeen gehoon.’⁴⁰⁴

De oorzaken die ten grondslag lagen aan de ondergang van de meeste Walden kolonies tonen ironisch veel overeenkomsten. Zoals uit de secundaire literatuur en de schets van de kolonie bleek, waren er verschillende oorzaken voor de ondergang van de kolonie Walden te Bussum. De belangrijkste hiervan waren de dubbelzinnige positie van Van Eeden, de financiën en specifieke sociale conflicten over de organisatie van de kolonie. Uit het vorige hoofdstuk bleek dat het kolonie-ontwerp dat Skinner voorstelde in *Walden Two* of leidde tot de ondergang van de kolonies of (al snel) terzijde werd gelegd.

Wanneer de oorzaken voor het falen van de Walden Two kolonies vergeleken worden met de kolonie Walden te Bussum, vallen verschillende overeenkomsten op. Vrijwel alle problemen die tot de ondergang van de Walden Two kolonies leidden, werden ook genoemd als de oorzaken voor de ondergang van de kolonie te Bussum. De hoofdoorzaken voor het falen van Lake Village, Walden Three en Sunflower House waren het gevolg van sociale conflicten omtrent de leidende positie, de organisatie van de kolonies en het onvermogen het gelijkheidsideaal in de praktijk te realiseren. Ook Van Eeden trachtte de leidende positie, zonder succes, in te nemen en de gang van zaken op de kolonie naar zijn hand te zetten. Uit het Walden-dagboek bleek zelfs dat er pogingen werden gedaan om hem uit de vergaderingen te bannen.⁴⁰⁵ Als reactie hierop sloeg Van Eeden venijnig terug in *de Pionier* en in de brochure *De vrije arbeid op Walden*. In de brochure merkte hij op ‘dat 99 van de 100 mensen datgene missen, wat men initiatief noemt; dat wil zeggen het vermogen missen om uit eigen beweging iets te bedenken, te regelen, te verbeteren’.⁴⁰⁶

⁴⁰³ R. A. Gross, ‘That terrible Thoreau. Concord and its hermit’, in: W. E. Cain, *A historical guide to Henry David Thoreau* (Oxford 2000) 181-240., aldaar 181.

⁴⁰⁴ AUA Amsterdam, OTM: HB-Hss-Zaal: 17.eed.13, F. van Eeden, *Mijn dagboek* IV. Aantekening 29 december 1906, 246-247.

⁴⁰⁵ Van Eeden, *Walden in droom en daad*, 207-208.

⁴⁰⁶ IISG Amsterdam, PM PM 1681. *De Pionier*, ‘Een en ander uit onze beweging’, No. 11, 22 augustus 1903, 1-2.; Van Eeden, *De Vrije Arbeid op Walden*, 19.

De dubbelzinnige positie die Van Eeden innam als leider, kolonist en geldschieder leidde tot scheve machtsverhoudingen binnen de kolonie. Uiteindelijk stapte Van Eeden als ‘werkend lid’ uit de kolonie. In *de Bussumsche Courant* werd bericht;

‘Naar wij vernemen heeft Dr. Van Eeden het besluit genomen op te houden werkend lid te zijn van de kolonie Walden alhier. – De reden van dit besluit moet daarin gelegen zijn, dat samenwerking van deze leden met de arbeiders, die thans de meerderheid van de bevolking der kolonie uitmaken op den duur onmogelijk te zijn’.⁴⁰⁷

Het gelijkheidsideaal bleek al snel onrealiseerbaar, zoals ook bleek uit een artikel in *de Pionier* waarin stond dat Van Eeden en zijn gezin, Truida Everts en Willem Bauer buiten het communistisch verband leefden.⁴⁰⁸ Net als in Sunflower House, waar de kolonisten op den duur ‘lobbied for a voice in the system’, probeerden de kolonisten in Walden meer inspraak te verwerven.⁴⁰⁹ Uiteindelijk leidde alle conflicten met Van Eeden, zoals bleek uit de schets van de kolonie, tot de ondergang van Walden.

Twin Oaks weet hoofdzakelijk voort te blijven bestaan door een constante toestroom van nieuwe kolonisten. De schets van Walden toonde een overeenkomstig beeld, alhoewel Van Eeden er niet in slaagde dit tot een succes te maken. Eerst werden nagenoeg alle idealistische kolonisten vervangen door pragmatische kolonisten. Zelfs toen de meeste kolonisten in 1906 werd verzocht het land te verlaten stond in *de Bussumsche Courant* dat de ‘onderneming zal – blijven bestaan met ander personeel.’⁴¹⁰

Een ander opvallend gegeven is dat de meeste kolonies weinig structurele financiële problemen ondervonden. Lake Village had in een later stadium last van structurele problemen en de kolonie Walden had van begin af aan een gebrek aan kapitaal, maar de overige kolonies waren financieel gezond. Hiernaast maakte de kolonie Walden, zoals blijkt uit *de Pionier*, de laatste jaren steevast winst.⁴¹¹ De structurele financiële problemen van de kolonie kwamen feitelijk slechts voort uit de hypotheek op de grond van de kolonie.

⁴⁰⁷ SGV, *De Bussumsche Courant*, ‘Dr. F. van Eeden en Walden’, 4 maart 1903, 2.

⁴⁰⁸ IISG Amsterdam, NEHA EHB T 8087. *De Pionier*, ‘Uit de Kolonies. Walden’, No. 8., 13 september 1902, 2-4.

⁴⁰⁹ Kuhlmann. *Living Walden Two*, 54.

⁴¹⁰ SGV, *De Bussumsche Courant*, ‘Conflict op Walden’, 15 december 1906, 2.

⁴¹¹ IISG Amsterdam, NEHA EHB T 8087. *De Pionier*, ‘Walden’, No. 33., 23 januari 1904, 3-4.; ‘Ibidem’, ‘Uit de Praktijk. Walden’, No. 41., 18 maart 1905, 3-4.

§ 6.4) Tot besluit. *Walden (one)*, *Walden one-and-a-half* en *Walden Two*

De kolonisatieplannen toonden verschillende overeenkomsten. Ze propageerden beide gelijkheid, eenvoudigheid, een experimentele mentaliteit, onafhankelijkheid en het belang van psychologische kennis. Hiernaast waren vrijwel alle kolonisten mensen die het niet goed konden vinden in de gewone maatschappij en zochten naar een spirituele non-conformistische levenswijze. Verschillen tussen de kolonisatieplannen waren de organisatie van het onderwijs, het bestuur en het financiële stelsel.

In de praktijk ontwikkelden zich op basis van Thoreau's, Van Eedens en Skinner's dromen, denken en handelen uiteenlopende kolonies. De kolonisten realiseerden in navolging van Thoreau's voornaamste doelstelling een alternatieve non-conformistische levensstijl. Hierbij maakten kapitalisme en materialisme plaats voor gelijkheid en filantropie. Het naleven van de idealistische leerstellingen bleek nagenoeg onmogelijk. Sociale specifieke conflicten betreffende de leiderspositie, de organisatie en het onvermogen het gelijkheidsideaal te realiseren, leidden tot de ondergang van de Walden kolonies. De studie naar de verschillende Walden kolonies laat zien dat de meeste kolonies niet in staat waren de leerstellingen en filosofie uit *Walden* letterlijk toe te passen.

7) Tot slotsom. De Verkenningstochten en ontdekkingsreizen naar het beloofde land

‘Noem mij een dwaas, die zich bedriegen liet,
Door slimme boeven en onwaard’ge lieden,
Den weg van zulke dwazen ga ik liever
Dan dien der wijzen, die hun eer niet wagen
En veilig staan voor smaad en spotternij.
’t Beloofde Land lag verder dan ik dacht.
Toch rouwt mij niet, dat ik ’t heb gezocht
Al ga ik onder bij den verren tocht.’⁴¹²

Het ideale leven leek ver weg te staan rond de eeuwwisseling (1900). Ten gevolge van grote ideologische en industriële veranderingen maakte een geestelijke onzekerheid zich meester van de Westerse wereld. Oude normen en waarden raakten in verval, de autoriteit die op traditie en verleden berustte nam af en de secularisering nam toe. Veel mensen hadden het gevoel verstikt te worden door het kapitalistische systeem en zochten naar een non-conformistisch wereldbeeld. Een gevolg hiervan was de stijgende populariteit van spirituele en humanitair-ideologische opvattingen. De geestelijke onzekerheid en de roep om een nieuw wereldbeeld vormden een vruchtbare voedingsbodem voor het boek *Walden* van Thoreau.

In navolging hiervan focuste dit onderzoek zich op de volgende onderzoeksvraag; *Hoe gaven de volgelingen van Thoreau literair en fysiek invulling aan zijn boek Walden, waarom deden ze dat op manieren die in strijd waren met Walden en kan Thoreau met Walden worden gezien als een van de grondleggers van een spiritueel humanitair-ideologische beweging?*

Hieronder zal uiteengezet worden hoe deze studie een aanvulling en bijdrage kan leveren aan de historisch traditie over Thoreau en zijn volgelingen, humanitair-ideologische bewegingen, de kleine geloven en utopische kolonies. Hierbij moet benadrukt worden dat *Walden* op uiteenlopende manieren geïnterpreteerd is, maar dat het werk niet bevredigend binnen een bepaalde beweging of traditie geplaatst kan worden.⁴¹³ Dit onderzoek benaderde Thoreau niet als een onderdeel binnen of van een bepaalde beweging, maar als een van de grondleggers van een spiritueel humanitair-ideologische beweging.

⁴¹² AUA Amsterdam, OTM: KK 65-281 F. van Eeden, *De idealisten, of Het beloofde land: tooneelspel in vier tafreelen* (Amsterdam 1909) 176.

⁴¹³ Dit bleek zowel uit de wijze waarop hij door historici zoals Harding, Richardson en Schneider bestudeerd is, als uit het onderzoek naar de historische interpretatie van *Walden*.

§ 7.1) Thoreau en *Walden*. Dubbelzinnige anekdotes en meerduidige stellingen

Op basis van de studie naar Thoreau's leven en de tijdspanne waarin hij leefde, is duidelijk geworden dat Thoreau onmiskenbaar een kind van zijn tijd was. Hij was ingebed in de controverses, grote vraagstukken en het gedachtegoed van het midden negentiende-eeuwse Amerika. De leerstellingen en filosofie die hij in *Walden* uiteenzette kwamen tot ontwikkeling vanuit zijn grondige scholing, brede interesse, intellect en in reactie op de economische malaise, de kapitalistische idealen en de drang naar sociale hervorming in de Amerikaanse samenleving. Thoreau werd beïnvloed door Emersons transcendentalisme, de filosofie van Duitse en Engelse intellectuelen zoals Goethe, Kant en Darwin, de klassieken uit de oudheid, de eposen van Vergilius en Macpherson, Indiase geschriften en de schoonheid van de natuur.

Op basis van de tekstinterpretatie van *Walden* kan geconstateerd worden dat Thoreau de sociale structuur, veranderingen en misstanden in de Westerse samenleving vanuit een nieuwe individualistische en spirituele invalshoek bestudeerde en benaderde. Thoreau vroeg mensen op zichzelf te reflecteren, inzicht over de eigen doelen te verwerven en op basis hiervan een betere levensstijl te ontwikkelen. Deze mentaliteit en filosofie vormen de kern en het doel van Thoreau's *Walden*; de morele hervorming van het individu. Hij wilde dat mensen zich afkeerden van de kapitalistische levensstijl en een spirituele non-conformistische levenswijze realiseerden; 'I would have each one be very careful to find out and pursue his own way.'⁴¹⁴

Deze constatering leidt tot een essentiële bevinding over het multi-interpretabele karakter van *Walden*. Schneider toonde aan dat het multi-interpretabele karakter het gevolg is van de wijze waarop Thoreau *Walden* schreef. In aanvulling hierop liet het onderzoek zien dat het multi-interpretabele karakter het gevolg is van de schrijfstijl, systematiek, bedoelingen, structuur en symboliek van *Walden*. Ook liet het onderzoek zien dat de structuur van *Walden* in hoge mate artificieel is. De ideeënleer van *Walden* wordt weerspiegeld in de compositie van de hoofdstukken en inhoud. Het multi-interpretabele karakter is zodoende een doelstelling en inherent onderdeel van *Walden*. Thoreau had de bedoeling – dit is essentieel – om *Walden* voor meer dan één interpretatie vatbaar te maken. Hij wilde dat de lezer zijn eigen invulling zou geven aan de leerstellingen en filosofie in *Walden*.

⁴¹⁴ Thoreau, *Walden*, 94-95.

§ 7.2) Thoreau's volgelingen. Van Eeden, Skinner en de Walden kolonies

Dit onderzoek focuste zich niet alleen op Thoreau en *Walden*, maar ook op de verschillende manieren waarop Thoreau's volgelingen Van Eeden en Skinner invulling gaven aan *Walden*. Het onderzoek naar Van Eeden bevestigde dat hij het fundament van zijn kolonisatiefilosofie ontwikkelde door de leerstellingen en filosofie uit *Walden* over te nemen. Centraal in zijn kolonisatiefilosofie stond het doel de misstanden in de maatschappij te verhelpen door de samenleving te hervormen. De oprichting van de kolonie Walden, de GGB, zijn dagboeken en zijn werken, illustreren hoe Van Eeden invulling gaf aan de leerstellingen en filosofie uit *Walden*. Hij was ervan overtuigd dat de misstanden verholpen konden worden door het private grondbezit op te heffen, door gelijkheid te creëren en door onafhankelijke kolonies op te richten.

Het onderzoek naar Skinner liet zien dat hij nieuwe sociale structuren en non-conformistische levensstijlen wilde ontdekken om de ideale samenleving te realiseren. Skinner wilde de sociale structuur van de gehele samenleving hervormen op basis van gedragsanalyse, operante conditionering en onafhankelijke kolonies. Bij het ontwikkelen van zijn filosofie nam Skinner vijf centrale leerstellingen uit *Walden* over. *Walden Two, Beyond freedom and dignity*, zijn andere werken en biografieën, illustreren hoe Skinner werd geïnspireerd door *Walden* en hoe hij zijn eigen filosofie ontwikkelde. In zijn fictieve utopie *Walden Two* zette hij deze ideale samenleving uiteen.

Uit bovenstaande kan geconstateerd worden dat mensen – zelfs te goeder trouw – in staat zijn om het gedachtegoed van anderen op een foutieve manier aan te wenden. Ondanks dat Van Eeden en Skinner's filosofieën dezelfde kerndoelen beoogden als Thoreau's *Walden*, waren hun methodes en doelen voor een groot deel in strijd met *Walden*. Beide intellectuelen richtten zich niet op de hervorming van het individu, maar op de hervorming van de samenleving. Waar Thoreau de zoektocht naar een eigen non-conformistische levensstijl aanmoedigde, daar probeerden beide intellectuelen non-conformistische levensstijlen en gemeenschappen voor (zichzelf en) anderen te dicteren. Dit illustreert aansluitend hoe mensen zoals Thoreau, Van Eeden, Skinner en al hun volgelingen streefden naar een nieuw moraal. Zodoende kan geconstateerd worden dat de zoektocht en het streven (van subculturen zoals 'hipsters' in de hedendaagse samenleving) naar authenticiteit en een alternatief moraal, geen nieuw verschijnsel is.

De studies van Kanter en van Ussel maakten duidelijk dat de meeste kolonisatiepogingen jammerlijk falen. De historische schetsen van de kolonie Walden en de

Walden Two kolonies lieten aanvullend zien dat het nagenoeg onuitvoerbaar was om de ideologische filosofieën in de kolonies te realiseren. De hoofdzakelijke oorzaken die leidden tot de ondergang van de Walden kolonies waren sociale specifieke conflicten betreffende de leiderspositie, de organisatie en het onvermogen het gelijkheidsideaal te realiseren. Kuhlmann toonde bovendien aan dat Skinner's kolonie-ontwerp grotendeels genegeerd werd of leidde tot de ondergang van de kolonies.

De Walden kolonies ontwikkelden zich onder specifieke historische omstandigheden. Desalniettemin kunnen ze illustreren welke ontwikkelingen mogelijk plaats kunnen vinden, wanneer mensen ideologische opvattingen en fictie in realiteit proberen om te zetten. Ook onderbouwde de schets van de kolonie Walden de zienswijze van Vrankrijker; met de kolonie probeerde Van Eeden zijn filosofie en levensstijl tot model te propageren voor de gehele samenleving.

De Rooy stelde, in tegenstelling tot Romein, dat de kleine geloven niet alleen werden aangehangen door de elite, maar aantrekkingskracht uitoefende op alle lagen van de bevolking. De schets van de kolonie Walden draagt bij aan deze stelling; in *Walden* woonden er uiteindelijk zelfs meer arbeiders dan intellectuelen. Sterker nog, de arbeiders probeerden enkele intellectuelen zelfs uit de vergaderingen te bannen. Ook interessant is dat de meeste kolonies weinig financiële problemen ondervonden. Waar de algemene opvatting leeft dat kolonies vrijwel altijd falen door financiële problemen, daar lieten de Walden kolonies het tegenovergestelde zien.

Uit de vergelijking tussen Van Eedens en Skinner's kolonisatieplannen bleek dat hun kolonisatieplannen verschillende overeenkomsten hadden. Beide kolonisatieplannen propageerden gelijkheid, eenvoudigheid, een experimentele mentaliteit, onafhankelijkheid en het belang van psychologische kennis. Verschillen waren te vinden in de organisatie van het onderwijs, het bestuur en het financiële stelsel. Dit zijn precies de vlakken waar Van Eeden niet (goed) over nagedacht had en waarom zijn kolonie ten onder ging. Zodoende zou er betoogd kunnen worden dat Skinner lering trok uit de kolonisatiepogingen van Van Eeden.⁴¹⁵ Om met zekerheid te stellen of Skinner zich liet inspireren door Van Eeden is extensiever onderzoek nodig naar Van Eedens activiteiten en zijn publicaties in Amerika.

⁴¹⁵ Van Eeden, *Happy Humanity*.; Het is goed mogelijk dat Skinner zich liet inspireren door Van Eedens *Happy Humanity*. Van Eeden schreef het werk *Happy Humanity* speciaal voor een Amerikaans publiek. In dit werk zette hij zijn kolonisatie-ervaringen en plannen uiteen uit het verleden en voor de toekomst. Het hoofdstuk *The breakdown* (117-137) verhaalt over de gehele ontwikkeling en neergang van de kolonie Walden te Bussum.

§ 7.3) Conclusie. Een spiritueel humanitair-ideologische beweging

Het onderzoek illustreerde dat de volgelingen van Thoreau op uiteenlopende manieren invulling aan *Walden* gaven. Als gevolg van de schrijfstijl, systematiek, structuur, symboliek en bedoelingen die Thoreau met *Walden* had, gaven Thoreau's volgelingen invullingen aan *Walden* op manieren die in strijd waren met *Waldens* leerstellingen en filosofie. Thoreau had de bedoeling om *Walden* voor meer dan één interpretatie vatbaar te maken en wilde dat de lezer zijn eigen invulling zou geven aan *Walden*.

Van Eeden gaf invulling aan *Walden* door, voortbouwend op en puttend uit *Walden*, zijn kolonisatiefilosofie te ontwikkelen. De ideeënleer van *Walden* vormde het fundament van zijn kolonisatiefilosofie. Hiernaast gaf hij invulling aan *Walden* door de kolonie Walden te Bussum op te richten, waar hij de leerstellingen en filosofie in *Walden* in praktijk probeerde te realiseren. Skinner gaf invulling aan *Walden* door, geïnspireerd door en puttend uit *Walden*, zijn behavioristische filosofie te ontwikkelen en zijn utopie *Walden Two* te schrijven. In de praktijk gaven volgelingen invulling aan *Walden* door de leerstellingen en filosofie te gebruiken als fundament voor hun leefstijlen en kolonies. Kolonies zoals Walden te Bussum en Twin Oaks in Virginia, baseerden hun organisatie en leefwijze op de leerstellingen en filosofieën van Thoreau, Van Eeden en Skinner.

Het onderzoek naar Thoreau's volgelingen en de Walden kolonies illustreerde dat vrijwel alle Walden kolonisten zich niet op hun plek voelden in de gewone maatschappij. Het betrof mensen die andere kleine geloven aanhingen, ideologische doelen nastreefden of er spirituele non-conformistische opvattingen op nahielden. Waar de verschillen tussen de mensen legio waren, daar deelden ze één overeenkomstig ideaal; hun wens om een non-conformistische levenswijze te realiseren. Hieruit volgt dat al deze verschillende mensen (en kleine geloven) samenvallen onder een veel breder gedragen beweging. De spiritueel humanitair-ideologische beweging waarin de zoektocht naar een spirituele non-conformistische levenswijze centraal staat. Het onderzoek illustreerde dat Thoreau en *Walden* respectievelijk functioneerden als inspirator en grondslag voor opeenvolgende intellectuelen en mensen die zochten naar non-conformistische levensstijlen. Hieruit volgt de constatering dat Thoreau met *Walden* gezien kan worden als een van de grondleggers van een spiritueel humanitair-ideologische beweging.

Terugblikkend kan gesteld worden dat de constatering van het onderzoek stelliger onderbouwd zouden kunnen worden door meer mogelijke volgelingen van Thoreau's *Walden* te bestuderen. Zo bleek het ethisch ideaal 'terug naar de natuur' bijvoorbeeld in Duitsland, Nederland en Frankrijk aangehangen te worden.⁴¹⁶ Verder onderzoek zou kunnen verhelderen in hoeverre de manifestaties hiervan inspiratie putten uit of zich baseerden op *Walden*. Eenzelfde soort onderzoek zou gedaan kunnen worden naar andere manifestaties zoals de vegetariërs, pacifisten en geheelonthouders. Ook zouden de ontwikkelingen van de Walden Two kolonies gedetailleerder kunnen worden geschetst op basis van extensiever primair bronnenmateriaal.

In het onderzoek werd gesteld dat ook Tolstoj mogelijk aan de grondslag van de beweging stond. Enerzijds is Tolstoj extensief onderzocht en wordt hij (logischerwijs) beschouwd als de grondlegger van de Tolstoj-beweging. Anderzijds toont de Tolstoj-beweging veel ambivalentie. Zo hingen Van Eeden en de Walden-kolonist de Koe verschillende Tolstojaanse opvattingen aan.⁴¹⁷ In Nederland baseerde de Vredeweging, met Lodewijk van Mierop en Felix Ortt, zich bijvoorbeeld op Tolstoj.⁴¹⁸ Om te stellen of Tolstoj ook aan de wieg stond van de beweging is eenzelfde soort onderzoek nodig naar Tolstoj, zijn werken en volgelingen

Hiernaast vraagt de spiritueel humanitair-ideologische om een extensieve studie. Een onderzoeksvraag zou zich kunnen richten op de verdere ontwikkeling van de spirituele humanitair-ideologische beweging. Hoe manifesteert de beweging zich in de hedendaagse maatschappij en in hoeverre is dit een samenhangende beweging? In hoeverre vormden alle kleine geloven een bedreiging voor het socialisme? Is er sprake van continuïteit of is de beweging opgegaan in andere sociale dan wel politieke bewegingen? Zo wees de Rooy erop dat de tolerantie van de SDAP groeide en dat geen partij zoveel kleine geloven zou herbergen als de SDAP. Uit het onderzoek Van Veldhuizen bleek bovendien dat verschillende Walden kolonisten lid waren van de SDAP-afdeling Laren-Blaricum.⁴¹⁹ Zelfs Van Eeden werd als familielid geaccepteerd.⁴²⁰ Om te eindigen met de wijze woorden Van Eeden; 'Het staat er dus mee als met de vliegmachine. Die is theoretisch mogelijk. De praktische oplossing alleen ontbreekt. Nu besteedt men getroost jaarlijks honderdduizenden aan proeven, overtuigd te zullen slagen. Maar een beter maatschappelijke orde komt mij noodiger voor dan een vliegmachine.'⁴²¹

⁴¹⁶ Romein, *op het breukvlak van twee eeuwen* II, 224.

⁴¹⁷ Van Eeden, *Walden in droom en daad*, 24.

⁴¹⁸ Romein, *Op het breukvlak van twee eeuwen* II, 144; 228.; Ortt was redacteur van *De Pionier* (zie pagina 62). Van Mierop was de oprichter van de kolonie Internationale Broederschap te Blaricum en de eerdergenoemde Rein leven-beweging.

⁴¹⁹ Veldhuizen, *De partij*, 190-191.

⁴²⁰ Rooy, 'Een hevig gewarrel', 640.

⁴²¹ IISG Amsterdam, Bro DN 9/15. Van Eeden, *Binnenlandsche kolonisatie*, 9.

8) Bronnen

Archieven

Archieven Universiteit Utrecht, Bijzondere Collecties
Archieven Universiteit van Amsterdam, Bijzondere Collecties
Digitale Bibliotheek voor Nederlandse letteren
Gemeentearchief Gooise Meren en Huizen
Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis
Regionaal Historisch Centrum Gooi en Vechtstreek

Periodieken

De Bussumsche Courant

De Hilversumsche Courant

De Gids

De Pionier: (weekblad) Orgaan van de Vereeniging Gemeenschappelijk Grondbezit.

De Pionier: Veertiendaagsch blad ter bespreking van binnenlandsche kolonisatie. Orgaan van de Vereeniging Gemeenschappelijk Grondbezit.

Literatuur

Altus, D. E. en E. K. Morris, 'B.F. Skinner's utopian vision: Behind and beyond Walden Two', *The Behavior Analyst* 32 (2009) 2, 319-335.

Altus, D. E., 'Growing up at Los Horcones', *Communities Journal of Cooperative Living* 103 (1999) 53-57.

Altus, D.E., Kuhlmann, H. en Welsh, T., 'Walden Two communities: Where are they now?', *Communities Journal of Cooperative Living* 103 (1999) 27-28.

Bellamy, E., *Looking backward, 2000-1887* (Boston 1888).

Bjork, D., *B. F. Skinner: A life* (New York 1997).

Blanning, T. C. W., *The nineteenth century* (Oxford 2000).

Bloch, E., *The principle of hope* (Cambridge 1995).

Bois J, de, *Petites religions de Paris* (Parijs 1894). (Te raadplegen in de Archieven Universiteit van Utrecht, Bijzondere Collecties).

Breckman, W., 'Intellectual history and the interdisciplinary ideal', in: D.M. McMahon en S. Moyn (red.), *Rethinking modern European intellectual history* (Oxford 2014).

Cain, W. E. (red.), *A historical guide to Henry David Thoreau* (Oxford 2000).

Cain, W. E., 'Henry David Thoreau, 1817-1862: A brief biography', in W. E. Cain (red.), *A historical guide to Henry David Thoreau* (Oxford 2000) 11-60.

Cain, W. E., 'introduction', in: W.E. Cain (red.), *A historical guide to Henry David Thoreau* (Oxford 2000) 3-9.

Cavell, S., *The senses of Walden* (Chicago 1992).

Collini, S., M. Biddiss, D. Hollinger, Q. Skinner, J.G.A. Pocock, B. Kuklick en M. Hunter, 'What is intellectual history?', *History today* 35 (1985) 10, 46-54.

Eeden, F. van, *Binnenlandsche kolonisatie*. Rede voor Amsterdamsche studenten in d'Geelvink op 20-11-1900. (Te raadplegen in het IISG).

Delany, P., 'A Walden Two Experiment; Not to be married or single', *The New York Times*, 18 februari 1973.

Eeden, F. van, *Binnenlandsche kolonisatie. Een weg tot bevrijding van loondienstbaarheid. Manifest en beginselverklaring* (Blaricum 1902). (Te raadplegen in het IISG).

Eeden, F. van, *Brieven van Frederik van Eeden aan Henri Borel* (Den Haag-Brussel 1933). (Te raadplegen in de Archieven Universiteit van Amsterdam, Bijzondere Collecties).

Eeden, F. van, *Brieven van Frederik van Eeden. Fragmenten eener briefwisseling uit de jaren 1889-1899* (Amsterdam-Leipzig 1907). (Te raadplegen in de Archieven Universiteit van Amsterdam, Bijzondere Collecties).

Eeden, F. van, *De blijde wereld; reden over mensch en maatschappij* (Amsterdam 1903). (Te raadplegen in het IISG).

Eeden, F. van, *De idealisten, of Het beloofde land: tooneelspel in vier tafreelen* (Amsterdam 1909). (Te raadplegen in de Archieven Universiteit van Amsterdam, Bijzondere Collecties).

Eeden, E. van, *De kleine Johannes* (Amsterdam 1887).

Eeden, F. van, *De vrije arbeid op Walden* (Amsterdam 1906). (Te raadplegen in het IISG).

Eeden, F. van, *Gemeenschappelijk Grondbezit. Een toelichting voor den arbeider* (Amsterdam 1903). (Te raadplegen in het IISG).

Eeden, F. van, *Happy humanity* (New York 1912). (Te raadplegen in het IISG).

Eeden, F. van, J.S. De Ley en B. Luger (red.), *Walden in droom en daad. Walden-dagboek en notulen van Frederik van Eeden e.a. 1898-1903* (Amsterdam 1980). (Te raadplegen in het IISG).

Eeden, F. van, *Mijn dagboek 1878-1923*, I-VIII (Culemborg 1971-1972). (Te raadplegen in de Archieven Universiteit van Amsterdam, Bijzondere Collecties).

Eeden, F. van, *Mijne ervaringen op sociologisch gebied* (Amsterdam 1954). DBNL, De Gids, 1907, dl.4, 102. (Te raadplegen in de Archieven Universiteit van Amsterdam, Bijzondere Collecties).

Eeden, F. van, *Recht of macht*. Rede gehouden te Amsterdam voor de Bond van Nederlandsche Onderwijzers op 9-12-1898. (Te raadplegen in het IISG).

Eeden, F. van, *Waarvan leven wij?* Nutsrede gehouden te Rotterdam op 7-12-1898. (Te raadplegen in het IISG).

Eeden, F. van. *Waarvoor werkt gij?* Toespraak tot werkenden gehouden te Amsterdam, 14-3-1899). (Te raadplegen in het IISG).

Emerson, R. W., *Nature* (Boston 1836).

Emons, F. W. H., *Walden. Gemeenschappelijk Grondbezit en de Staat der Nederlanden* (Bussum z.j.). (Te raadplegen in het IISG).

Felixoord, 'over Felixoord' (versie onbekend), <http://www.felixoord.nl/> (13 juni 2016).

Fink, S., 'Thoreau and his audience', in: J. Myerson (red.), *The Cambridge companion to Thoreau* (Cambridge 1955) 71-91.

Francis, R., *Transcendental utopias: individual and community at Brook Farm, Fruitlands, and Walden* (New York 1977).

Garland, A., *The beach* (London 1996).

George, H., *Progress and poverty: An inquiry into the cause of industrial depressions and of increase of want with increase of wealth: The remedy* (New York 1879).

Geus, M. de, 'Towards an ecological art of living: On the value of ecological utopias for our future', in: L. Leonard (red.), *Utopias, eotopias and green communities: Exploring the activism, settlements and living patterns of green idealists* (Galway 2007) 25-49.

Gougeon, L., 'Thoreau and reform', in: J. Myerson (red.), *The Cambridge companion to Thoreau* (Cambridge 1955) 194-214.

Gross, R. A., 'That terrible Thoreau. Concord and its hermit', in: W. E. Cain, *A historical guide to Henry David Thoreau* (Oxford 2000) 181-240.

Haan, I. de en J. Kennedy (red.), 'Het eenzame gelijk: hervormers tussen droom en daad, 1850-1950', in: I. de Haan et al, *Het eenzame gelijk: hervormers tussen droom en daad, 1850-1950* (Amsterdam 2009) 11-20.

Harding, J., *The days of Henry Thoreau: a biography* (Princeton 1982).

Harding, J., *Thoreau as seen by his contemporaries* (New York 1989).

Harding, J., *Walden: An annotated edition* (Harcour 1995).

Hendrix, H., *Een week in de kolonie te Blaricum* (Amsterdam 1901).

Heyting, L., *De wereld in een dorp. Schilders, schrijvers en wereldverbeteraars in Laren en Blaricum 1880-1920* (Amsterdam 1994).

Hillquit, M., *History of socialism in the United States* (New York 1910).

Hobsbawm, E. J., *The age of revolution. Europe 1789-1848* (Londen 1962).

Hobsbawm, E. J., *The age of capital 1848-1875* (Londen 1975).

Janse, M., *De afschaffers. Publieke opinie, organisatie en politiek in Nederland 1840-1880* (Amsterdam 2007).

Joll, J., *Europe since 1870. An international history* (Londen 1973).

Kanter, R. M., *Commitment and community. Communes and utopias in sociological perspective* (Cambridge 1972).

Kanter, R. M., *Communes. Creating and managing the collective life* (New York 1973).

Kellner, D., 'Ernst Bloch, utopia and ideology critique', in: D. J. Owen en T. Moylan (red.), *Not Yet: Reconsidering Ernst Bloch* (1997) 80-95.

Kinkade, K., *A Walden Two Experiment. The first five years of Twin Oaks community* (New York 1973).

Kinkade, K., *Is it utopia yet? An insider's view of Twin Oaks in its twenty-sixth year* (Twin Oaks 1994).

Kluveld, A., *Reis door de hel der onschuldigen. De expressieve politiek van de Nederlandse anti-vivisectionisten 1890-1940* (Amsterdam 2000).

Krakauer, J., *Into the wild* (New York 1996).

Kuhlmann, H., *Living Walden Two: B.F. Skinner's behaviorist utopia and experimental communities* (Illinois 2005).

Leezenberg, M. en G. de Vries, *Wetenschapsfilosofie voor geesteswetenschappen* (Amsterdam 2001).

Lorenz, C., *De constructie van het verleden. Een inleiding in de theorie van de geschiedenis* (Amsterdam 2008).

Lyndon, J. S., *The making of Walden, with the text of the first version* (Chicago 1957).

Manning, C. A., 'Thoreau and Tolstoy' *The New England Quarterly* 16 (1943) 2, 234-243.

Megill, A., 'Five questions on intellectual history', *Rethinking History* 8 (2011) 4, 489-510.

Mill, Stuart John., *On liberty* (Londen 1859).

Morris, W., *News from nowhere: or an epoch of rest* (Londen 1913).

Myerson, J. (red.), *Emerson and Thoreau. The contemporary reviews* (South Carolina 1992).

Myerson, J. (red.), *The Cambridge companion to Thoreau* (Cambridge 1955).

Noyes, J. H., *The history of American socialisms* (Lippincott 1870).

Osho Mevlana Commune, 'Welcome to our beautiful Osho Commune' (versie onbekend), <http://www.osho-mevlana-commune.nl/> (13 juni 2016).

Richardson, R. D., *Henry David Thoreau: a life of the mind* (Berkeley 1986).

Romein, J., *Op het breukvlak van twee eeuwen I* (Amsterdam 1967).

- Romein, J., *Op het breukvlak van twee eeuwen II* (Amsterdam 1967).
- Rooy, P. de, 'Een hevig gewarrel. Humanitair idealisme en socialisme in Nederland rond de eeuwwisseling', *Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden* 106 (1991) 4, 625-640.
- Rosenwald, L. A., 'The theory, practice, and influence of Thoreau's civil disobedience', in: W. E. Cain (red.), *A historical guide to Henry David Thoreau* (Oxford 2000) 153-180.
- Rother, L., 'Isolated Desert Community Lives by Skinner's Precepts', *The New York Times*, 7 november 1989).
- Ruppert, P., *Reader in a strange Land: The activity of reading literary utopias* (Athene 1986).
- Sattelmeyer, R., 'The remaking of Walden', in W. Rossi (red.), *Walden* (New York 1992) 428-444.
- Schneider, R. J., 'Walden', in: J. Myerson (red.), *The Cambridge companion to Thoreau* (Cambridge 1955) 92-106.
- Skinner, B. F., 'Walden (one) and Walden two', *The Thoreau society bulletin* 122 (1973) 1-3.
- Skinner, B. F., 'Walden Two revisited (preface to a new printing of Walden Two)', in: B. F. Skinner, *Walden Two* (New York 1976) v-xvi.
- Skinner, B. F., *A matter of consequences: part three of an autobiography* (New York 1983).
- Skinner, B. F., *Beyond freedom and dignity* (New York 1971).
- Skinner, B. F., 'New methods and new aims in teaching', *New scientist* 122 (1964) 5, 483-84.
- Skinner, B. F., *Particulars of my life I* (New York 1976).
- Skinner, B. F., 'The non-punitive society', *Japanese journal of behavior analysis* 5 (1990) 98-106.
- Skinner, B. F., *The shaping of a behaviorist: part two of an autobiography* (New York 1979).
- Skinner, B. F., *Walden Two* (Indianapolis 1948).
- Smit, C., *De volksverheffers. Sociaal hervormers in Nederland en de wereld* (Hilversum 2015).

Standish, P., 'Uncommon schools: Stanley Cavell and the teaching of Walden', *Studies in philosophy and education* 25 (2006) 1-2, 145-157.

Thoreau, H. D., en K. Sanders ed., *Walden & de plicht tot burgerlijke ongehoorzaamheid* (Amsterdam 2016).

Thoreau, H. D., *Walden: And, On the duty of civil disobedience* (Waiheke Island 2008).

Thoreau, H. D., *Walking* (Auckland 2008).

Tichi, C., 'Domesticity on Walden Pond', in: W.E. Cain (red.), *A historical guide to Henry David Thoreau* (Cambridge 1955) 95-122.

Time and CCN, 'Skinner's utopia: Panacea, or path to hell?' (versie 10 mei 2016), <http://content.time.com/time/magazine/article/0,9171,909994,00.html> (20 september 1971)

Todd, R., 'Walden Two: Three? Many More?; Walden Two', *The New York Times*, 15 maart 1970.

Tosh, J., *The pursuit of history* (Harlow 2010).

Tricht, H. W. van, *Frederik van Eeden, denker en strijder* (Amsterdam 1934).

Twin Oaks Community, 'More About Us' (versie 7 februari 2012) <http://www.twinoaks.org/about-twinoaks-community/more-about-twin-oaks#decision-making> (12 juni 2016).

Ussel, J. van, *Leven in communes. Verslag van een empirisch onderzoek naar communes in Nederland* (Deventer 1977).

Velde, H. te, 'Het eenzame gelijk: hervormers tussen droom en daad, 1850-1950', in: I. de Haan en J. Kennedy (red.), *Het eenzame gelijk: hervormers tussen droom en daad, 1850-1950* (Amsterdam 2009) 29-41.

Veldhuizen, A. P., *De Partij. Over het politieke leven in de vroege SDAP* (Amsterdam 2015).

Verspille, Hiske, 'Ineens zit de hipster in het verdomhoekje' (versie 9 juli 2016), <http://www.parool.nl/parool/nl/4/AMSTERDAM/article/detail/3994508/2015/05/03/Ineens-zit-de-hipster-in-het-verdomhoekje.dhtml> (3 mei 2015).

VPRO, 'De Hokjesman', (versie onbekend) http://www.npo.nl/de-hokjesman/VPWON_1250847 (13 juni 2016).

VPRO, 'De Hokjesman', Afl. 5: De Autonomen (versie 7 februari 2013), http://www.npo.nl/de-hokjesman/07-02-2013/VPWON_1166752. Begintijd 02:00, eindtijd 03:00. (13 juni 2016).

Vrankrijker, A. C. J., *Onze anarchisten en utopisten* (Bussum 1972).

Walls, L. D., *Seeing new worlds: Henry David Thoreau and nineteenth-century natural science* (Wisconsin 1995).

Welcker, J. M., *Heren en arbeiders in de vroeg Nederlandse arbeidersbeweging* (Amsterdam 1978).

Wells, H.G., *The time machine* (Dover 1995).

Westra, K., 'Rivaliteit om reinheid. De strijd tussen de Rein Leven Beweging en de Nieuw-Malthusiaansclie Bond', *Skript Historisch Tijdschrift* 26 (2014) 3, 69-86.

9) Bijlagen

Bijlage 1. Samenvatting *Walden Two*

Skinner 's utopie begint, zoals de meeste utopische romans, met een reis.⁴²² De cynische professor Burris wordt benaderd door een voormalig student die hem vraagt of Frazier, een voormalig professor aan dezelfde universiteit, zijn plan heeft doorgezet om een kolonie op te richten. Nadat ze ontdekken dat Frazier daadwerkelijk een kolonie heeft opgericht nemen ze contact op en regelen ze een bezoek. Een paar dagen later gaat het utopische avontuur van start; Burris, een collega, de student, een vriend en twee meiden reizen naar de kolonie.⁴²³

In de buurt van de gemeenschap worden ze verwelkomd door de oprichter Frazier, die de hele utopie als hun gids dient. De kolonie heet *Walden Two*, wordt door ongeveer 1000 mensen bewoond en onderscheidt zich door haar experimentele karakter. Frazier zegt al vroeg in het boek; 'Experiments are in progress in plant and animal breeding, the control of infant behavior, educational processes of several sorts, and the use of some of our raw materials'.⁴²⁴ Verder valt het Burris en zijn mede avonturiers op dat alle bewoners van de kolonie simpele praktische kleren dragen, simpel maar gezond eten en veel vrije tijd hebben.⁴²⁵

Het economische systeem in Walden is niet op winst gericht en de inwoners werken gemiddeld zo'n vier uur per dag.⁴²⁶ Alle inkomsten van de kolonie worden gedeeld, waardoor er geen verdeling tussen arm en rijk bestaat. Wanneer de zes bezoekers worden geconfronteerd met het onderwijssysteem zijn ze in eerste instantie geschokt. Het is ontworpen op basis van Skinner's toegepaste gedragsanalyse en in het bijzonder de operante conditionering. Het systeem staat dermate in contrast met de Westerse conceptie van de menselijke natuur dat Skinner in totaal vijf hoofdstukken heeft uitgetrokken om zijn onderwijssysteem uiteen te zetten.⁴²⁷ In praktijk komt het er in feite op neer dat alle leerlingen in een volledig gecontroleerde omgeving worden gehouden, zodat onaanvaardbare (sociale) gedragingen zich niet kunnen ontwikkelen en aanvaardbare (sociale) gedragingen bevorderd worden.⁴²⁸ Alle kinderen ondergaan een 'ethische training'.⁴²⁹ Binnen deze training krijgen ze

⁴²² Kuhlman, *Living Walden Two*, 3.

⁴²³ Skinner, *Walden Two*, 1-11.

⁴²⁴ 'Ibidem' 49-50.

⁴²⁵ 'Ibidem' 29-30; 41; 82.

⁴²⁶ 'Ibidem' *Walden Two*, 53-54.

⁴²⁷ 'Ibidem' *Walden Two*, 91-137.

⁴²⁸ 'Ibidem', 90-94.

⁴²⁹ 'Ibidem' 98-100.

verschillende vaardigheden aangeleerd, waaronder zelfcontrole, doorzettingsvermogen en tolerantie, zodat ze goede studenten, volwassenen en gelukkige kolonisten kunnen worden.⁴³⁰

Het bestuursstelsel van de kolonie is, net zoals de rest van de kolonie, gebaseerd op de behavioristische wetenschap. In de ideale samenleving zijn mensen volgens Skinner niet geïnteresseerd in politiek en zijn ze ‘happily ignorant of the larger picture’.⁴³¹ Frazier legt de bezoekers uit dat ‘the majority of people don’t want to plan. They want to be free of the responsibility of planning’.⁴³² Zodoende wordt de kolonie bestuurd door behavioristische wetenschappers die de levensomstandigheden in *Walden Two* onderhouden en het geluk van alle leden van de utopie waarborgen.⁴³³

Na de uitgebreide rondleiding blijven drie van de bezoekers in de kolonie. Aan het einde van de utopie wordt het duidelijk dat het boek werd geschreven door Burriss, die zijn ontwikkeling van cynische professor tot nieuw en nuttig lid van de commune beschreef.⁴³⁴

⁴³⁰ Kuhlman, *Living Walden Two*, 11.

⁴³¹ ‘Ibidem’ 17.

⁴³² Skinner, *Walden Two*, 154-155.

⁴³³ ‘Ibidem’ *Walden Two*, 48.

⁴³⁴ Kuhlman, *Living Walden Two*, 3.

10) Beknopte samenvatting

Dit onderzoek veronderstelt dat Thoreau met *Walden* mogelijk aan de wieg stond van een spiritueel humanitair-ideologische beweging die de sociale structuur, sociale veranderingen en sociale misstanden in de samenleving vanuit een individualistische en spirituele invalshoek bestudeerde en benaderde. Een spiritueel humanitair-ideologische beweging waarin de zoektocht naar een non-conformistische levenswijze centraal staat. Het onderzoek tracht antwoord te geven op de volgende onderzoeksvraag; *Hoe gaven de volgelingen van Thoreau literair en fysiek invulling aan zijn boek Walden, waarom deden ze dat op manieren die in strijd waren met Walden en kan Thoreau met Walden worden gezien als een van de grondleggers van een spiritueel humanitair-ideologische beweging?*

Het eerste hoofdstuk dient als inleiding. In het tweede hoofdstuk wordt onderzocht vanuit welke achtergrond Thoreau zijn gedachtegoed cultiveerde en onder welke maatschappelijke omstandigheden Thoreau zijn filosofie ontwikkelde. In het derde hoofdstuk wordt een grondige analyse en tekstinterpretatie van *Walden* verricht. Hierin wordt onderzocht hoe het komt dat *Walden* op honderd-en-een verschillende manieren geïnterpreteerd is. In hoofdstuk vier en vijf staan respectievelijk de volgelingen van Thoreau's *Walden* (Van Eeden en Skinner) centraal. Deze hoofdstukken onderzoeken op welke manieren volgelingen van Thoreau literair en praktisch invulling gaven aan *Walden*. Ook wordt er onderzocht hoe (Van Eeden zelf en) hun volgelingen deze interpretaties in de praktijk realiseerden. Het zesde hoofdstuk heeft tot doel om vast te stellen op welke vlakken de wetenschap, filosofieën en kolonies van Skinner en Van Eeden overeenkomsten en verschillen tonen. Hiernaast wordt er onderzocht wat de hoofdzakelijke oorzaken waren die ten grondslag lagen aan het mislukken van de *Walden* kolonisatiepogingen.

In de conclusie volgen de constateringingen betreffende het multi-interpretabele karakter van Thoreau's *Walden* en de manieren waarop zijn volgelingen invullingen aan *Walden* gaven. Ook zal uiteengezet worden hoe deze studie een aanvulling en bijdrage kan leveren aan de historisch traditie over Thoreau en zijn volgelingen, humanitair-ideologische bewegingen, de kleine geloven en utopische kolonies. Uiteindelijk wordt geconcludeerd of Thoreau gezien kan worden als een van de grondleggers van een spiritueel humanitair-ideologische beweging.